

СУЗБИВАЊЕТО НА
ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ
НИЗ ПРАКТИКАТА НА ДОМАШНИТЕ СУДОВИ

Сузбивањето на трговијата со луѓе низ практиката на домашните судови

Скопје, ноември 2005

Сузбивањето на трговијата со луѓе низ практиката на домашните судови

Автор: Виолеџа Велкоска

Издавач: Коалиција “Сийе за љравично судење”
ул. Македонија бр. 11/2-10
1000 Скопје, Р. Македонија
џел./факс: ++389 2 3215-263
e-mail: contact@all4fairtrials.org.mk
www.all4fairtrials.org.mk

За издавачот: Весна Сџојковска, директор

Уредник: Виолеџа Велкоска

Техничко уредување и печат: Сџудио ЕМИТЕР - Скопје
џел./факс: (02) 3115-111
e-mail: emiter@unet.com.mk

Корица: PROMODSGN
www.promo.com.mk

Лектура: Билјана Чаџаровска

Поддржано од

Organization for Security and Co-operation in Europe
Spillover Monitor

Mission to Skopje

Содржината на ова издание не секогаш ги одразува погледите или ставовите
на Набљудувачката Мисија на ОБСЕ во Скопје.

Содржина

Благодарност	5
Кратко резиме	6
ГЛАВА 1. ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ	9
1. Коалицијата "Сите за правично судење"	9
2. Проект за набљудување на предмети во врска со трговија со луѓе	11
ГЛАВА 2. ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА НА ПОЈАВАТА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ	13
3. Контрола на криминалот преку воспоставување и развој на ефикасно казнено правна регулатива на кривичните дела "Трговија со луѓе" и "Посредување при вршење на проституција"	13
4. Краток историски осврт на дефинирањето на трговијата со луѓе и посредувањето при вршење на проституција низ законските одредби во Република Македонија	15
5. Трговија со луѓе	19
6. Посредување во вршење на проституција и трговијата со луѓе	20
7. Криумчарење на мигранти и трговија со луѓе	21
ГЛАВА 3. ПРАВАТА НА ЖРТВАТА	23
• Право на компензација	23
• Право на полномошник	24
• Право на жртвата да биде присутна	25
• Информираност во врска со нејзините права	25
• Право да предлага нови докази	26
• Право да поставува прашања на сведоци и вештаци	26
• Право да го образложи имотно правното барање	27
• Право на превод	27
• Право на заштита	27
• Право на судење на кое е исклучена јавноста	28
• Можност за испитување на жртвата без присуство на обвинетиот	29
• Третман на жртвата со несожалување и почит	29

ГЛАВА 4. ОБВИНЕТ	31
8. Профил на обвинетиот	31
9. Правата на обвинетиот во постапката пред судот	34
ГЛАВА 5. ЗАШТИТА НА СВЕДОЦИ	37
10. Домашна регулатива во областа на заштита на сведокот	39
11. Потребата од заштита на сведоците во Македонија	42
• Обезбедување во судската зграда	42
• Просторни ограничувања	43
ГЛАВА 6. КОМПЕНЗАЦИЈА НА ЖРТВИТЕ	47
12. Надоместокот на штета на жртвите во Македонија	48
ГЛАВА 7. ДОЛЖИНА НА ПОСТАПКАТА	55
13. Сложеноста на предметот	55
14. Причини за одлагање на главниот претрес	57
• Присуство	58
• Обвинителен акт	64
• Подготовка на одбраната	65
• Вештачење	65
• Достава	66
15. Рокови	67
• Вкупно траење на постапката	69
ГЛАВА 8. КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА НА МАКЕДОНИЈА ВО ВРСКА СО КРИВИЧНИТЕ ДЕЛА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ, ПОСРЕДУВАЊЕ ВО ПРОСТИТУЦИЈА И КРИУМЧАРЕЊЕ НА МИГРАНТИ	71
16. Судското одмерување на казните	73
ГЛАВА 9. ПРЕПОРАКИ	79
ПРИЛОЗИ	
Прилог 1. Заклучоци од тркалезна маса одржана по повод Извештајот "Сузбивање на трговијата со луѓе низ практиката на домашните судови"	83
Прилог 2. Членови од Кривичен Законик и Закон за кривична постапка	85

Благодарносѝ

Коалицијата "Сите за правично судење" - Скопје е соочена со уште еден значаен предизвик изразен преку проектот "Набљудување на предмети од областа на трговија со луѓе во Република Македонија", кој го имплементираше во текот на 2004 и 2005 година и со кој настојува да даде сопствен придонес во имплементацијата на Националната програма на Владата на Република Македонија во борбата против трговијата со луѓе и илегалната миграција.

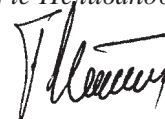
Завршниот извештај е производ на огромниот труд вложен од страна на набљудувачите, проект асистентот, останатите човечки ресурси на Коалицијата и, се разбира, на проект координаторот, кој во својата пожртвуваност и посветеност, убеден сум, ќе обезбеди позитивна критика на Извештајот.

Свесни за фактот дека темата трговија со луѓе е доволно експлоатирана од стручната јавност и невладиниот сектор, нескромно можам да забележам дека, според методолошкиот и, посебно, научниот пристап, "Сузбивањето на трговијата со луѓе низ практиката на судовите" на Коалицијата е единствен и препознатлив.

При реализацијата на Проектот и овој пат наидовме на целосна соработка и разбирање од претседателите на основните судови каде беа идентификувани предметите, како и од судечките судии, на кои во мое лично име и во име на набљудувачите им изразувам посебна благодарност.

Се разбира, имплементацијата на Проектот не ќе беше остварлива без финансиската поддршка на нашиот стратешки партнер - Мисијата на ОБСЕ во Скопје и на Министерството за надворешни работи на Финска, со чии сугестии во текот на реализацијата на проектните активности и подготовката на "Сузбивањето на трговијата со луѓе низ практиката на судовите" во голема мера е зголемен неговиот квалитет.

Претседател
Трајче Перливанов

Крајко резиме

Недостигот од потемелна емпириска анализа на состојбата во Македонија по прашањето за успешноста на државата во справувањето со феноменот трговија со луѓе, во рамките на сите институции одговорни за неговото гонење и сузбивање, претставува повод за изготвување на извештајот "Сузбивањето на трговијата со луѓе низ практиката на домашните судови" на Коалицијата "Сите за правично судење".

Истражувањето опфатено во извештајот претставува прво систематизирано прибирање податоци на национално ниво за поголемиот број на предмети во врска со кривичните дела "Трговија со луѓе", "Посредување при вршење на проституција" и "Криумчарење на мигранти" кои се водат пред основните судови во Македонија.

Преку квалитативна и квантитативна обработка на истите се дојде до следните заклучоци:

Заштита на сведоци

- Во повеќе од четвртина од предметите сведокот на главниот претрес не бил поучен за правото да не одговара на одделни прашања ако е веројатно дека со тоа би се изложил себеси или свој роднина на тешка срамота, материјална штета или кривично гонење, иако таа обрска е предвидена согласно чл. 223 ст. 2 од ЗКП. Во 75 % од предметите станува збор за сослушување на сведок жртва во постапката.
- Во ниеден случај сведокот во предметите во врска со трговија со луѓе не го ускратил изнесувањето на личните податоци (согласно одредбата од 223-а од ЗКП) што е предвидено за ситуациите кога постои веројатност со давањето на исказ или одговор на определено прашање да се изложи себеси или блиско лице на сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет. Воедно, се нема случено сведокот да одбие да даде исказ во присуство на обвинетиот, а автоматски да се искористи и одредбата од чл. 312 од ЗКП согласно која обвинетиот во таква ситуација може да се отстрани од судницата.
- Сослушувањето на сведок или вештак преку видео конференција се има извршено само во еден предмет во Република Македонија.
- Посебниот начин на испитување на сведокот преку судот во просторија различна од судницата (регулиран со одредбата од чл. 270-а од ЗКП) досега во ниеден набљудуван предмет не е употребен.

- Контролата на влезот во судската зграда во основните судови пред кои што се имаат набљудувани предмети во врска со трговија со луѓе е на задоволително ниво. Воедно, во сите ситуации во кои присуството на жртвата на главниот претрес било обезбедено, била организирана и адекватна физичка заштита од страна на припадниците на МВР, обезбедувањето од земјата на потекло на жртвата или, пак, судската полиција.
- Просторните можности на судовите се лимитирани и истите се јавуваат како фактор за зголемување на веројатноста за секундарна виктимизација на жртвата на трговија со луѓе. Малите судници не дозволуваат реализација на промените во ЗКП утврдени во чл. 303-а согласно кои распоредот на седење на учесниците во постапката е различно определен во однос на претходниот период.

Компензација на жртвите

- Во основните судови во Македонија, и покрај доволно широките можности за компензација на жртвите на трговија со луѓе дадени со законот, сè уште се нема воспоставено и развиено практика за обезбедување на надоместокот на материјалната и нематеријалната штета сторена со извршување на делото.
- Со одредување на задолжителна обврска за судот со пресудата со која обвинетиот се огласува за виновен да одлучи и за имотно правното барање во кривичната постапка, било веднаш, било со донесување на дополнителна одлука, законодавецот создаде услови за реализација на побрза компензација на жртвите на трговија со луѓе. За жал, овие одредби сè уште не заживеале во практиката на домашните судови. Во Република Македонија до Септември 2005 не е донесена одлука за надомест на нематеријална штета на жртвите на трговија со луѓе или присилна проституција.
- Одредбите за конфискација на имот или имотна корист прибавена со кривичното дело, како и одредбите за привремено обезбедување на имот или средства што се во врска со тоа дело ретко се применуваат во практиката на нашите судови.

Должина на кривичната постапка

- Во повеќе од половина од вкупниот број на набљудувани предмети станува збор за едно обвинето лице во постапката пред судот и за една жртва на делата во врска со трговија со луѓе. Воедно, во 75% од предметите обвинението се однесува само на едно кривично дело.
- Една третина од вкупниот број на набљудувани рочишта, заради необезбедување на услови за одржување на главниот претрес, биле одложени веднаш. Како најчеста причина за одлагање се појавува отсутството на оштетената /сведок, обвинетиот и неговиот бранител.
- Мерката притвор најчесто (во 50% од случаите) се изрекува во предметите во врска со делото криумчарење на мигранти.
- И покрај ширината на опции кои му стојат на располагање на судот за обезбедување на присуството на обвинетиот во постапката, очигледна е тенденцијата во пракса најчесто да се употребува мерката притвор и приведување. Иако другите превентивни мерки за обезбедување на присуството на обвинетиот се воведени веќе повеќе од една година, се чини дека истите вистински не заживеале во нашите основни судови.

- Присуството на жртвите сведоци во постапката пред основните судови било обезбедено во 31% од случаите. Притоа, во повеќе од половина од ситуациите сослушувањето на жртвата било извршено надвор од главниот претрес.
- Претпоставката дека рочиштето ќе се одложи поради отсуство на странките во постапката е најчеста причина заседанието (судењето) да се одржува во канцеларијата на судијата.
- И покрај неоспорното влијание на доставата на времетраењето на постапката, сепак, може да се заклучи дека истата не е одлучувачки фактор.
- Повеќе од половина од предметите во рамките на областа "трговија со луѓе" се одлагаат во времески интервал подолг од 30 денови (најчесто од 31 до 40 денови).
- Притоа, 20 % од вкупните случаи отпаѓаат на одлагања кои се вршат за период подолг од 60 денови. Со тоа предметите се "осудени" на повторно започнување одново согласно одредбата од чл. 297 ст. 5 од ЗКП, што доведува до непотребно одолговлекување на постапката.
- Брзината со која поновите судски предмети во врска со трговијата со луѓе ја добиваат својата разврска е многу поголема во однос на предметите поднесени пред средината на 2004 година. Тоа упатува на заклучокот дека ефикасноста на судовите во санкционирањето на сторителите на кривичните дела "Трговија со луѓе", "Посредување при вршење на проституција" и "Криумчарење на мигранти" е зголемена во 2005 година.

Казнената политика на Македонија

- Во половина од сите изречени ефективни казни затвор во Република Македонија за делата "Трговија со луѓе" од 2002 до 2004 година и "Посредување при вршење на проституција" од 2000 до 2004 год., станува збор за должина на казна која се движи под посебниот законски минимум.
- Премногу големата благост на судовите при одмерувањето на казните во доменот на трговија со луѓе укажува дека судската пракса е во расчекор со концептот на казненоправната политика на Република Македонија изразен преку одредбите од КЗ за висината на санкциите за кривични дела од областа на трговија со луѓе. Постои дискрепанција помеѓу тежината на делото и висината на изречените санкции.
- Во повеќе од половина од пресудените предмети судот не ја објавил пресудата согласно одредбите на чл. 344 од ЗКП.

Профил на сторителот

- Статистичката обработката на податоците во врска со лицата обвинети во предметите набљудувани пред основните судови навестува дека евентуалниот сторител ги има следниве карактеристики: лице од машки пол со средно образование кое припаѓа на старосната група од 18 до 25 години или од 36 до 40 години, од албанска националност, претходно осудувано, сопственик на ноќен бар.

1

Основни податоци

1. Коалиција "Ситѐ за правично судење"

Коалицијата на здруженија на граѓани "Ситѐ за правично судење" - Скопје претставува организација во која членуваат 22 невладини организации од целата територија на Република Македонија и тоа:

МОСТ-Скопје, Младински Образовен Форум-Скопје, СППМД-Кавадарци, ЦДР-Тетово, АРКА-Куманово, ФЕМИНА-Куманово, АДИ-Гостивар, Граѓански патеки-Битола, Здружение за правата на Ромите АРПП-Штип, Хелсиншки комитет за човекови права-Скопје, Здружение за заштита на правата на детето-Скопје, МЕЃАШИ-Скопје, ПХУРТ-Делчево, РОЗПР-Скопје, АСВИН-Скопје, МПРЦ-Скопје, ГИЦ Спектар-Штип, ФОКУС-Ресен, Темис-Скопје, АНИ-Штип, Месечина-Гостивар, Граѓанска асоцијација-Битола

Визија

Моќна и стабилна организација, двигател и партнер на институциите на системот во настојувањето Република Македонија да се издигне како земја во која целосно ќе се почитуваат човековите права и слободи, со посебен акцент на стандардите за правично судење како елементарен услов за интегрирање во Европската унија.

Мисија

Следење на почитувањето на човековите права и слободи, особено на меѓународните стандарди за правично судење преку разни форми на делување во настојувањето да се зголеми нивото на нивното имплементирање, да се иницираат институционални и правни реформи, како и да се поврати довербата на граѓаните во судството и другите институции на системот.

Цели на Коалицијата

Зголемување на почитувањето на човековите права и основните слободи, особено во доменот на меѓународните стандарди за правично судење;

Јакнење на довербата на граѓаните во институциите на системот;

Идентификување на проблемите со кои се соочуваат институциите на системот и изнаоѓање начин на нивно надминување;

Подигнувањето на свеста на граѓаните за нивните права загарантирани со Уставот, законите и меѓународните документи.

Структурална поставеност на Коалицијата

Највисоко тело на одлучување претставува Собранието на Коалицијата, во кое секоја од организациите членки на Коалицијата има свој претставник.

Претседателот на Коалицијата, кој истовремено е претседател и на Собранието, го претставува и застапува здружението.

Извршен орган на Коалицијата е Извршниот борд кој се состои од 9 членови. За спроведување на неговите одлуки, како и за реализација на проектите на Коалицијата се грижи извршниот директор.

Националната канцеларија ја сочинува водечкиот персоналот на Коалицијата кој работи во согласност со должностите утврдени во интерни документи и концептот на проектите со кои раководи.

Активности на Коалицијата

Коалицијата е основана во мај 2003 год. со цел да се зголеми довербата на јавноста во правниот систем и судството, да се идентификуваат проблемите во судскиот систем и да се укаже на потребата за правни и институционални реформи, да се зголеми почитувањето на стандардите за правично судење пред домашните судови како и да се запознае јавноста со стандардите за правично судење.

Во рамките на основачкиот проект "Имплементација на меѓународните стандарди за правично судење во домашните судови и проценка за функционирање на судството во Република Македонија" во текот на 2003 и 2004 година, 100 набљудувачи на Коалицијата, правници и адвокати набљудуваа вкупно 643 предмети на 1010 рочишта од кривичната и 720 предмети на 907 рочишта од граѓанската област во сите основни судови на Република Македонија.

Како резултат на анализата направена врз основа на добиените податоци во прашалниците за набљудување на кривичните и граѓанските предмети, односно врз основа на податоците добиени со обработката од дата базата, се создаде Завршниот извештај на Коалицијата.

На 23.09.2004 год. во Скопје се одржа тркалезна маса со цел презентирање на заклучоците и препораките од едногодишното набљудување на граѓански и кривични предмети во сите основни судови во Македонија од Завршниот извештај на Коалицијата. На истата присуствуваа националните правни експерти во кривичната и граѓанската област, највисоките претставници на судството, Министерството за правда на Република Македонија, Здружението на судиите, Здружението на јавните обвинители, Републичкиот судски совет, Канцеларијата на Народниот правобранител, Канцеларијата на Советот на Европа во Скопје како и претставници меѓународни организации кои делуваат во областа на функционирањето на судството.

Со цел да се зајакне структурата на Коалицијата, односно да се обезбеди поддршка на развојот на нејзините организации-членки, да се зголеми како внатрешната така и соработката со другите организации и институции кои работат, пред сè, на зајакнување на судскиот систем во Република Македонија, со цел изградба на системи за размена на квалитативни информации од обостран интерес, Коалицијата во јануари 2005 година започна со реализација на проектот "Зајакнување на капацитетот на Коалицијата".

За да се обезбеди бесплатно правно советување на наводните жртви на полициско неправилно однесување, кои бараат помош при поднесувањето на официјални жалби преку различни расположливи административни и правни механизми, Коалицијата во 2005 год. се вклучи во мрежата од пет невладини организации заради реализација на "Проект за поддршка на човековите права."

2. Проект "Набљудување на предметите од областа на трговија со луѓе во Република Македонија"

Со цел да ја помогне имплементацијата на Националната програма на Владата на Република Македонија¹ за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција, коалицијата "Сите за правично судење" во ноември 2004 година започна со спроведување на проектот "Набљудување на предмети од областа на трговијата со луѓе во Република Македонија".

Имено, шест избрани набљудувачи, правници и адвокати, со искуство во областа на набљудување на судски процеси, кои на 24 и 25 декември 2004 год. присуствуваа на тренинг организиран со цел продлабочување на нивното знаењето во доменот на трговијата со луѓе, во јануари 2005 година започнаа со набљудување на предмети во основните судови во Република Македонија.

Согласно темата на интерес на проектот вниманието на Коалицијата се насочи кон предметите во врска со кривичните дела: „Трговија со луѓе“ (чл. 418-а од Кривичниот законик²), „Кримчарење на мигранти“ (чл. 418-б од КЗ), Организирање на група и поттикнување на извршување на делата „Трговија со луѓе“ и „Кримчарење на мигранти“ (чл. 418-в), „Засновање ропски однос и превоз на лица во ропски однос“ (чл. 418), како и „Посредување во вршење проституција“ (чл. 191 од КЗ).

Набљудувачите по извршеното набљудување, врз основа на податоците за предметот прибавени од рочиштето, пополнуваат **прашалник за набљудување** специјално подготвен за следење на предмети од областа на трговијата со луѓе и истиот го доставуваат до Националната канцеларија на Коалицијата.

Сите податоци за набљудуваните предмети се внесуваат во **дата база** посебно изработена согласно прашалниците за набљудување, која овозможува понатамошно вкрстување и систематизација на истите.

Свесна за чувствителноста на податоците од предметите во врска со трговијата со луѓе и обидувајќи се да обезбеди баланс помеѓу начелото на доверливост на податоци и размената на корисни податоци,

¹ Report by Barbara Limanowska, Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe, March 2005, page 138.

² Службен весник на РМ 37/96; 80/99; 4/02; 43/03; 19/04, во понатамошниот текст КЗ.

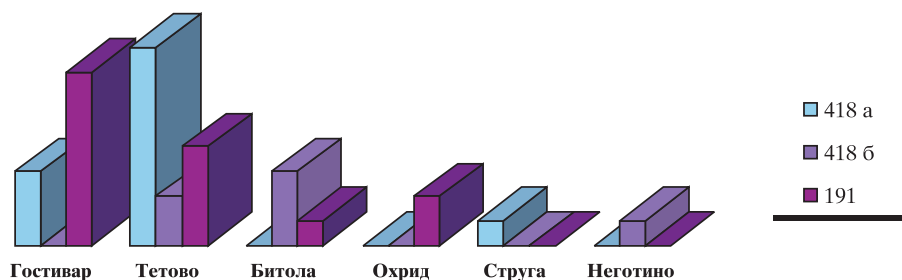
со цел овозможување поефикасна борба против сторителите на кривичните дела од областа на трговија со луѓе, Коалицијата го донесе "Правилникот за одредување на степенот на доверливост на податоците".

Согласно истиот, сите инволвирани актери во процесот на набљудување на предметите во врска со трговијата со луѓе се обврзани да го почитуваат начелото на доверливост на податоците до кои се доаѓа.

Извештајот "Сузбивање на трговијата со луѓе низ практиката на домашните судови" претставува резултат на анализата направена врз основа на прибавените податоци во прашалниците за набљудување на кривичните предмети, односно врз основа на податоците добиени со обработката од дата базата, како и на компаративните истражувања за различните законски решенија во однос на теми кои што се во директна корелација со позицијата на жртвата во постапката пред судовите, и со ефикасноста во гонењето и санкционирањето на сторителите на кривичните дела во областа на трговијата со луѓе.

Во периодот од јануари до септември 2005 год. се набљудувани вкупно 32 предмети на 102 рочишта против 83 сторители на кривичните дела од областа на трговијата со луѓе.

Приказ на бројот на предмети пред основните судови согласно кривичното дело

Најголем број на предмети во врска со кривичното дело "Трговија со луѓе" (чл. 418-а од КЗ) се застапени пред Основниот суд во Тетово, додека предметите во врска со кривичното дело по чл. 191, "Посредување во вршење проституција", преовладуваат во Основниот суд во Гостивар. Во Основниот суд во Битола се набљудувани најмногу предмети кои се водат за кривичното дело "Криумчарење на мигранти"³.

³ Од вкупно 27 основни суда во Република Македонија, предмети во врска со трговија со луѓе се застапени само во претходно наведените шест судови.

2

Законска регулатива на појавата трговија со луѓе

3. Контрола на криминалот преку воспоставување и развој на ефикасна казненоравна регулатива на кривичните дела "Трговија со луѓе" и "Посредување при вршење на проституција"

Историјата на меѓународната заедница е исполнета со огромен број на иницијативи и активности преземени со цел сузбивање на трговијата со луѓе како една од најгрубите прекршувања на човековите права. Голем број на документи, изработени и усвоени од ОБСЕ, Обединетите нации, Советот на Европа, се обидуваат да одговорат на потребите за прецизно дефинирање на поимот трговијата со луѓе. Меѓутоа, повеќето од нив се однесуваат само на трговијата со жени и/или само заради присилна проституција.

Значаен чекор напред претставува Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со лица, особено жени и деца⁴, со кој се надополнува Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал. Дефиницијата на делото трговија со луѓе утврдена во истиот овозможува доволно широки рамки за да се опфатат сите облици на трговија со луѓе како што се, покрај сексуалната експлоатација и присилната работа, ропството, служењето и ропската положба. Исто така утврдува и дека како жртва може да се јави секое лице, а не само жена или девојка. Притоа, не е неопходно да се премине државна граница, што значи дека се санкционира и внатрешната трговија со луѓе.

Паралелно со промената на појавните форми на криминалот во врска со трговијата со луѓе и неговите детерминанти, а како последица на веќе кумулирани искуства и стремежот за постојано осознавање на најдобрите начини за сузбивање на овој облик на организиран криминал, се менуваат и законодавните решенија на земјите во светот⁵.

⁴Република Македонија на 12 декември 2000 год. ја потпиша Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал со протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца, и протоколот против криумчарење на мигранти по копнен, воден или воздушен пат - Конвенција на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал со протоколите (коментари, прилози, појаснувања и препораки), Министерство за правда.

И покрај постојаната тенденција за унифицирање на вредности, стандарди, норми и механизми со цел обезбедување на најефикасен начин за глобално решавање на проблемот, казненоправната регулатива драстично варира од држава до држава.

Одредени законодавства предвидуваат санкции само за трговијата со луѓе заради проституција⁶, додека некои од земјите потписнички на Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со лица, особено жени и деца, скоро целосно прифаќајќи ја дефиницијата за трговија со луѓе од истиот, во своето законодавство го имаат определено многу пошироко поимот трговија со луѓе⁷.

За разлика од законодавствата на одредени земји во кои под трговија со луѓе се подразбира само трговијата која опфаќа преминување на државна граница, постојат и законодавства каде што изрично не е нагласено дали станува збор за внатрешната (во рамките на една земја) или надворешната трговија со луѓе (со преминување на државна граница)⁸.

Доколку делото се изврши спрема дете односно малолетно лице, казнувањето на сторителот е предвидено или како отежнителна околност во рамките на ист член или пак како засебен член т.е посебно дело во кривичниот законик.⁹

Кога делото е сторено од страна на член на организирана група, банда или друго здружение, најчесто оваа околност се смета како отежнителна и со себе повлекува построго казнување.¹⁰

⁵ Statement of Mohamed Y. Mattar, a comparative Analysis of the Anti-Trafficking Legislation in Foreign Countries: towards a comprehensive and effective legal response to combating trafficking, 25 June 2003.

⁶ Кривичниот законик на Германија во членот 180-б во главата под наслов "Кривични дела против половото самоопределување" предвидува парична казна или казна затвор не повисока од 5 години, за тој што "ќе влијае врз друго лице, искористувајќи ја неговата неповолна ситуација да започне или продолжи да се занимава со проституција". Исто така, ќе се казни и тој што "... влијае на друго лице, знаејќи за неговата беспомошна положба произлезена од престој во друга држава, да дава сексуални услуги на трети лица ..." (<http://www.legislationline.org/>)

Така и Чешкиот кривичен законик⁶, во членот 204 го казнува со казна до 3 години затвор тој што "... врбува, неведува или присилува друго лице да се проституира или пак заработува од таа проституција ..." Во членот 246 од истиот законик се казнува секој што "... наведува, врбува или транспортира жена во странство заради давање на сексуални услуги ..."

⁷ Така во Република Молдавија со промените од јануари 2003 година, членот 165 кој носи наслов Трговија со луѓе го опфаќа врбувањето, транспортот, трансферот, засолнување или прифаќањето на лице, заради **комерцијална или некомерцијална сексуална експлоатација, присилна работа или слугување, ропство или форми слични на ропството, вадење на органи или трансплантација на ткива** и (она што оваа одредба ја прави различна) **употреба на лице во вооружен конфликт и криминални активности**. Слично и член 149 од Кривичниот законик на Украина ... **заради сексуална експлоатација, употреба во порно бизнисот, употреба на лице во вооружен конфликт и криминални активности, присилна работа, посвојување заради профит ...**" (<http://www.abanet.org/ceeli/publications/conceptpapers/humantrafficking/moldova.html>)

Кривичниот законик на Колумбија во членот 219 го инкриминира и **секс туризмот**. Имено, се казнува тој што управува, организира или промовира туристички активности кои што опфаќаат сексуална (зло)употреба на малолетник.

⁸ Кривичниот законик на Холандија⁸ во член 250 а, "...тој или таа што регрутира, прифаќа или грабнува друго лице заради... во друга земја..."

Согласно кривичниот законик на Руската Федерација⁸ (членот 127, Трговија со луѓе), пренесувањето на жртвата преку државна граница или незаконито држење на тоа лице во странство, претставува отежнителна околност и за истото наместо казна затвор со траење до 5 години, предвидена е санкција од 3 до 5 години затвор.

⁹ Членот 173 од Кривичниот законик на Естонија предвидува затворска казна од 1 до 5 години за продажба и купување на деца (засебен член).

Кривичниот законик на Украина согласно членот 149 од главата 3 (кривични дела против слободата, честа и достоинството на личноста), во став 2 одредува потешка санкција доколку дејствието од основниот облик се изврши према малолетник (наместо 3 - 8 години, 5 -12 години затвор).

¹⁰ Така, Кривичниот законик на Словачка и Кривичниот законик на Република Чешка "...тој што делото го стори како член на организирана група..."

Законското битие на делото трговија со луѓе во некои казни законици бара остварување на материјална или друг вид добивка.¹¹

Во најголем број законодавства како начини на извршување на делото се предвидуваат употребата на сила, сериозна закана или измама. Меѓутоа, со нив ни од далеку не се исцрпува разноликоста на опциите кои што постојат во различни земји.

Постојат мал број на земји кои предвидуваат санкции и за тој што користи сексуални услуги односно услуги на лице со кое е тргувано.

4. Крајок историски осврт на дефинирањето на "Трговијата со луѓе" и "Посредување при вршење на проституција" низ законските одредби во РМ

Кривичното дело "Трговија со бело робје" се сретнува уште во Кривичниот законик на Кралството на Југославија¹² од 1929 год. и во Кривичниот законик на СФРЈ од 1951 год.¹³ Ова дело ги опфаќаше сите дејствија кои означуваат одведување, предавање, помагање некое лице да се предаде или продаде заради блуд. Притоа, како жртва можеше да се јави и женско и машко лице, односно и возрасно и малолетно.

Со измените на кривичниот законик во 1959 год. кривичното дело "Трговија со бело робје" се трансформира во кривичното дело "Посредување во вршење на проституција" и во себе ги опфаќа дејствијата: врбување, наведување, поттикнување, намување женски лица во проституција или учествување на било кој начин, во предавање на женско лице на друг заради проституција. Воедно се инкриминира и подведувањето на малолетно лице или извршување на делото со употреба на сила, закана или измама.

Со ваквата одредба која се провлекува и понатаму суштински неизменета сè до донесувањето на Кривичен законик од 1996 год., се казнува поттикнувањето на вршењето на проституција заради одредена корист како и тргувањето со женски лица заради проституција.

На овој начин настанува стеснување на субјектот на трговијата со бело робје, согласно претходните законски решенија, само на "женски" лица.

Кривичниот законик од 1996 год. во членот 191 кој што е непроменет до денес, го санкционира тој што: "врбува, наведува, поттикнува или намува лица на проституција или тој што, на кој и да е начин, учествува во предавање на лице на друг заради вршење проституција"¹⁴. Тука законодавецот ја поправа грешката и одредува секое лице (а не само женско) да може да биде субјект во делото.

¹¹ Кривичниот законик на Албанија од јануари 2001 год. (член 110 а), предвидува од 5 до 15 години затвор за трговија со луѓе заради остварување на материјална или друг вид корист. Согласно Кривичниот законик на Австрија, остварувањето профит е дополнителна околност која што ја крева висината на санкцијата.

¹² Истиот се применуваше на територија на РМ.

¹³ Љ. Арнаудовски и Т. Стојановски, "Трговија со луѓе- криминалитет", Скопје, 2002.

¹⁴ И додека првиот дел од став еден од членот 191 е сосема јасен и во себе го опфаќа поттикнувањето на лица на проституција во поширока смисла на зборот, вториот дел "...или на кој и да е друг начин учествува во

Во вториот став од овој член се казнува оној којшто заради заработувачка му овозможува на друг користење на сексуални услуги.

Ставот 3 предвидува построга казна за тој кој што заради заработувачка со сила или со сериозна закана за употреба на сила ќе присили или со измама ќе наведе друго лице на давање сексуални услуги¹⁵.

Квалификациони околности постојат кога делото е сторено спрема малолетно лице, дете, кога станува збор за семејно насилство или организирана форма на вршење на делото.

Чекор напред којшто Македонското законодавство го прави во овој Законик претставува воведувањето на членот 418 во главата со кривични дела против човечноста и меѓународното право. Имено, овој член со наслов "Засновање на ропски однос и превоз на лица во ропски однос", кој непроменет и денес е составен дел од нашето казнено право, го санкционира сторителот кој, повредувајќи ги правилата на меѓународното право, ќе стави друг во ропски или нему сличен однос или го држи во таков однос, го купи, го продаде, му го предаде на друго лице или посредува во купувањето, продажбата, или предавањето на вакво лице или поттикнува друг да му ја продаде својата слобода или слободата на лицето што го издржува или што се грижи за него.

Воедно се санкционира секој што превезува лица што се наоѓаат во ропски или сличен однос од една земја во друга.

Потешко се казнува вршењето на делото спрема малолетно лице.

Заради поуспешно справување со трговците со луѓе, а воедно заради усогласување на домашното законодавство со ратификуваната Конвенција на ОН против транснационалниот организиран криминал и нејзините два протокола, со промените во кривичниот законик од 2002 год. се внесе нов член 418-а со наслов "Трговија со луѓе". Со него се казнува секој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа лица заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, принудна работа или слугување, ропство или нему сличен однос или заради недопуштено пресадување делови од човековото тело, а притоа користејќи се со сила, сериозни закани или други форми на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба и состојба на некој на друг, или со давање или примање пари или друга корист поради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице.

За првпат се внесени одредби за санкционирање на одземање и унишување на идентификационите исправи во врска со трговијата со луѓе.

Воедно беше пропишана казна за секој што користи или овозможува на друг користење на сексуални услуги од лице за кое знае дека е жртва на трговија со луѓе.

предавање на лице на друг.", го покренува прашањето за разликата со битието на делото трговија со луѓе определено во чл. 418-а. Имено, некои домашни автори се на мислење дека "учествување во подведување на лицето на друг заради проституција претставува облик на трговија со луѓе" (д-р Владо Камбовски, "Казнено право-посебен дел", Скопје, 2004, стр. 218), но исто така сметаат дека "овој дел од одредбата е статутирана на мошне површен и воопштен начин, така што остава можност за нејзино прешироко или нејзино претесно толкување" (м-р Никола Тупанчевски, "Трговија со луѓе во споредбено казнено право и во казненото право на Р Македонија", Македонска ревија за казнено право и криминологија, , стр. 113).

¹⁵ Се добива впечаток дека во ситуација кога имаме употреба на присилба (со сила или со сериозна закана за употреба на сила), како начин за врбување на лице заради експлоатација по пат на проституција, што претставува еден од најчестите облици на територијата на Македонија, истата значи исполнување на законското битие на две кривични дела. На делото од чл. 418-а ст. 1 (дејствие на извршување; врбува) и на делото од чл. 191 ст.3.

Подведувањето на едно човеково дејствие под описот на законското битие на два дела го активира институтот "привиден стек".

Построга санкција беше пропишана доколу делото е сторено спрема деца или малолетни лица и доколку станува збор за организирано вршење на делото.

Не може а да не се забележи дека членот 418-а ст. 1 претставуваше целосно преземање на текстот од чл. 3 од Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со лица, особено жени и деца, со кој се надополнува Конвенцијата против транснационалниот организиран криминал.¹⁶ Истиот подлегна на промени со стапување на сила на законот за измени и дополнување на Кривичниот законик во 2004 год. Имено, чл. 418-а од КЗ на Македонија денес гласи:

- (1) Тој што со сила, сериозна закана доведува во заблуда или други форми на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба¹⁷ или состојбата на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице¹⁸ врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа лица заради¹⁹ експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или нему сличен однос или недопуштено пресадување делови од човековото тело, ќе се казни со казна затвор најмалку четири години.**
- (2) Тој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа деца или малолетни лица заради експлоатација, ќе се казни со затвор најмалку осум година.**
- (3) Тој што ќе одземе или уништи лична карта, пасош или друга туѓа идентификациона исправа заради вршење на делото од ставовите 1 и 2 ќе се казни со затвор од најмалку четири години.**
- (4) Тој што користи или овозможува на друг користење на сексуални услуги од лице за кое знае дека е жртва на трговија со луѓе, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.**
- (5) Ако делото од став 4 е сторено со дете или малолетно лице, сторителот ќе се казни со затвор од најмалку осум години.**

¹⁶ Додека од една страна комплексноста на делото односно широкиот спектар на дејствија кои што се опфатени во него овозможува намалување на шансата определено негативно поведение од разноликата пракса да остане непокриено, од друга страна, сложеноста на делото доведува до потреба за јасно прецизирање на односот помеѓу различните дејствија од кои истото се состои.

¹⁷ И "силата" која се состои во физичко делување заради совладување на очекуван или постоечки отпор од страна на жртвата и "заканата" која претставува ставање во изглед на некое зло чие остварување лежи во власта на сторителот и зависи од тоа дали жртвата ќе реагира согласно неговата волја, претставуваат средства за изнудување одредено поведение од жртвата. Имено, двете дејствија иако значат исполнување на законското битие на делото од чл. 139 од КЗ "присилба", во делото "трговија со луѓе" претставуваат само средство за реализација на некоја од претходно наведените цели. Она што се наметнува како прашање, делумно од естетска а делумно од практична природа, е потребата од постоење на зборовите -доведува во заблуда-. Со оглед дека измамата всушност претставува доведување или одржување некого во заблуда со лажно прикажување или прикривање на факти, дотолку повеќе нема потреба од повторување на нештата.

¹⁸ Притоа, како **пасивен субјект** може да се јави како женско така и машко лице односно како возрасно така и малолетно лице т.е. дете. Во однос на индикаторите за ризикот од вовлекување во трговијата со луѓе на млади лица на средношколска возраст види ои □ "Проценка на ставовите и сознанијата на средношколската популација за феноменот на скриена проституција и трговија со луѓе", ХОПС, Скопје, 2004, стр. 34

¹⁹ **Намерата** на сторителот е втор кумулативен услов кој мора да постои заедно со некој или некои од горенаброените начини на извршување на делото. Имено, умислата на сторителот содржи свест дека со лицето се тргува заради...

(6) Ако делото од став 1 го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

(7) Предметите и превозните средства употребени за извршување на делото се одземаат.

Промената²⁰ донесе построго казнување на сторителите на ова кривично дело како и бришење на одредбите за санкционирање на организаторот на извршувањето на делото. Последното сега е регулирано во чл. 418-в од КЗ, во кој што се санкционира организирање на група, банда или друго здружение заради вршење на односното кривично дело, припаѓање на истата како и повикување, поттикнување или поддржување на извршувањето на делото.

Интересен додаток претставува ставот 3 во кој што се предвидува ослободување од казна за секој припадник на здружението кој ќе го открие истото.

Нашиот законодавец, најверојатно тргнувајќи од ставот дека проблемот на трговијата со луѓе заради сексуална експлоатација нема да се редуцира доколку не се преземат мерки и против оние лица кои ја креираат потребата од постоењето на ваков пазар, во ставот 4 од членот 418-а утврди казнување на секој кој што користи сексуални услуги од лице за кое знае дека е жртва на трговија со луѓе.

На овој начин, со санкционирањето на секој што ќе пропушти да пријави дело во врска со трговија со луѓе согласно членот 364 од КЗ, и со санкционирањето на секој што користи услуги од жртвите на трговија, можеби преку промената во човечкото однесувањето, а особено на мажите корисници на услугите од сексуалната експлоатација, може да се постигнат поуспешни резултати во борбата против трговијата со луѓе.

Новина претставува и воведувањето на кривичното дело "Криумчарење на мигранти" под чл. 418-б во кое се вели:

(1) Тој што со сила или со сериозна закана ќе нападне врз животот или телото, со грабнување, измама, од користољубие, со злоупотреба на својата службена положба или со искористување на немоќта на друг, илегално пренесува мигранти преку државната граница, како и тој што прави, набавува или поседува лажна патна исправа со таква цел, ќе се казни со затвор најмалку четири години²¹.

(2) Тој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа мигранти ќе се казни со затвор од една до пет години²².

²⁰ За недостатоците на чл. 418 од Кривичниот законик од 2002 год. види "Трговија со луѓе-Темис", Скопје, 2004.

²¹ Она што веднаш паѓа во очи е сличноста со чл. 418-а од КЗ во делот на начинот на извршување на делото (и кај двете дела имаме употреба на сила, сериозна закана, грабнување, измама, искористување на немоќ на друго лице и злоупотреба на својата положба). За дистинкцијата помеѓу овие два члена види: Migration connected with trafficking in women and prostitution, 25 April 2003, **Report**, Committee on Equal Opportunities for Women and Men, Rapporteur: Ms Zwerver, Netherlands, SOC;

'Trafficking' and 'Smuggling' of Human Beings in Europe: Protection of Individual Rights or States' Interests <http://webjcli.ncl.ac.uk/2001/issue5/obok5.html>

<http://www.interpol.int/Public/THB/PeopleSmuggling/Default.asp>

Воедно, дејствието на извршување на делото од 418-б ст.1 од КЗ, кое се состои од нелегално пренесување мигранти преку државна граница е едно од дејствијата на извршување опфатени со чл. 418-а ст. 1 (малку потесен аспект со оглед дека она "мигранти" може да се супсумира под она "лица").

Основната разлика помеѓу овие два дела се состои во умислата на сторителот. Имено, додека кај трговијата со мигранти намерата на сторителот го опфаќа само нелегалниот пренос преку државната граница и тука завршува неговата умисла, кај трговијата со луѓе сторителот го врши пренесувањето со цел експлоатација, воспоставување на ропски однос, присилно слугување итн.

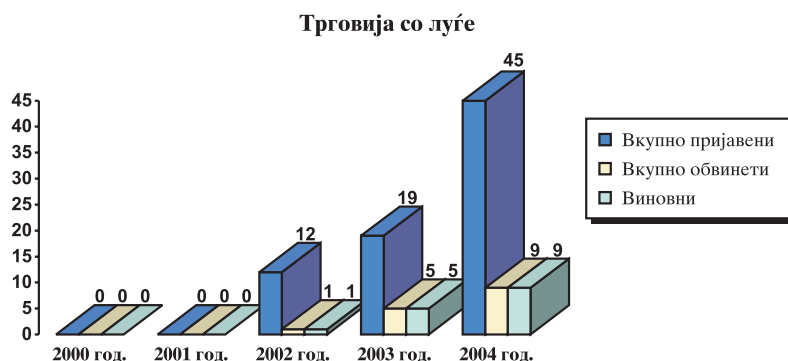
²² Од значење за горенаведената материја претставува и чл. 402 од КЗ - "Недозволено преминување на државна граница". Разликата на оваа одредба со одредбата од став 2 од чл. 418-б кога станува збор за пренесување преку државна граница, покрај фактот што во првиот случај тоа се врши во вид на занимање (што не мора да

- (3) Ако при вршењето на делата од ставовите 1 и 2 е загрозен животот или здравјето на мигрант или со мигрантот се постапува особено понижувачки или сурово или се спречува тој да ги користи правата што му припаѓаат според меѓународното право, сторителот ќе се казни со затвор најмалку осум години.
- (4) Ако делото од ставовите 1 и 2 е сторено со малолетно лице сторителот ќе се казни со затвор најмалку осум години.
- (5) Предметите и превозните средства употребени за извршување на делото се одземаат.

Од сето горе изнесено може да се утврди дека Република Македонија содржи богата законска регулатива кога станува збор за инкриминација на кривичните дела во врска со трговија со луѓе. Меѓутоа, се поставува прашањето дали сите овие одредби заживеале во практиката на домашните судови, дали се јасно диференцирани помеѓу себе односно дали постојат цврсти и јасни описи на законските битија и кои се проблемите со кои се соочуваат надлежните органи при квалификација на одредено дејствие под определена норма.

5. Трговија со луѓе

Согласно податоците добиени од Државниот завод за статистика бројот на вкупно пријавените, обвинети и осудени лица за кривичното дело "Трговија со луѓе", на територијата на Република Македонија од 2002 година, од кога истото е инкриминирано, па до 2004 година бележи рапидно зголемување²³.

Во 2005 год., во сите од вкупно 12 набљудувани предмети во врска со кривичното дело трговија со луѓе станува збор за сексуална експлоатација. Интересен е податокот дека во ниеден предмет не станало збор за воспоставување на присилен брак иако, согласно застарените сфаќања во некои

биде во вториот случај), преставува и фактот што лицето што се пренесува од членот 402 содржи едно дополнително обележје во 418-б (мигрант). Токму тоа обележје, кога имаме ситуација на пренос на мигранти преку граница повеќекратно (во вид на занимање), ги става двете законски битија во однос на специјалитет и на тој начин ги активира правилата за привиден стек утврдени во кривичната теорија. Односно, лицето ќе одговара согласно одредбата во чл. 418-б од КЗ.

²³ Воедно се зголемува и расчекорот помеѓу бројот на пријавените и осудените лица. Согласно некои автори ваквата ситуација карактеристична и за вкупниот криминал во РМ се должи на две претпоставки: или бројот на пријавените лица расте заради несвесниот однос на полицијата која случаевите ги обработува недоволно документирано и лекомислено поднесува пријави или дека пријавите не наоѓаат своја реализација во обвинителската процедура која станува сè побавна. Владо Камбовски, "Казнено право-општ дел", Скопје, 2004, стр. 247; слично Владо Камбовски, "Организиран криминал", Скопје, 2005, стр. 138.

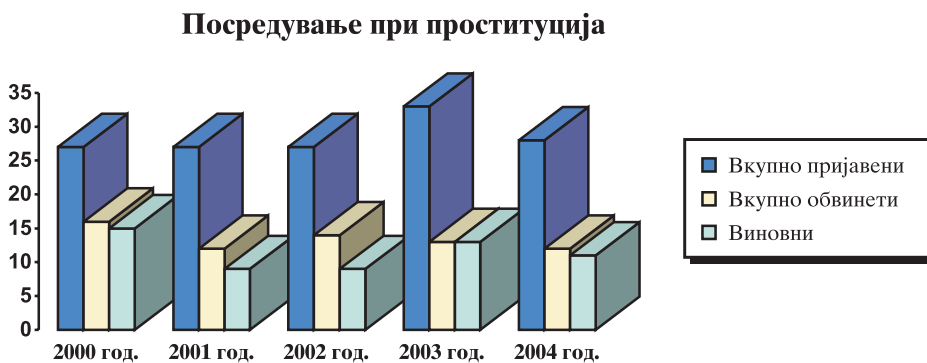
рурални средини во Македонија и согласно информациите во пишаните медиуми, може да се очекува дека темната цифра на ваквиот вид на трговија не е за занемарување.

Во Македонија нема/ло судски предмети во врска со трговија со луѓе што се врши заради присилна работа, присилна фертилизација, незаконито посвојување или сличен однос, или недопуштено пресадување делови од човековото тело.²⁴

Во ставот 3 од член 418-а се предвидуваат санкции за она лице кое ќе одземе или уништи лична карта, пасош или друга идентификациона исправа заради вршење на делото. По истиот став од овој член од 2002 год. досега во Македонија не е поднесена ниедна кривична пријава²⁵.

6. Посредување во вршење на проституција и трговијата со луѓе

Податоците за состојбата со бројот на пријавените, обвинетите и осудените лица за кривичното дело "Посредување при вршење на проституција" во периодот од 2000 до 2004 год. во Република Македонија укажуваат на константност во движењето на оваа појава. Мали осцилации постојат во однос на бројот на пријавени лица во 2003 год., кога се забележува мало зголемување, како и во однос на вкупно осудените лица во 2001 и 2002 година. Воедно, во овие две години за разлика од другите може да се констатира и зголемување на расчекорот помеѓу обвинетите и осудените лица.

Во 2005 година до крајот на месец септември пред основните судови во Македонија се набљудувани 14 предмети во врска со делото "Посредување при вршење на проституција". При компаративна анализа на субјективните и објективните обележја на делата за кои е подигнато обвинение односно е донесена пресуда по чл. 418-а и по чл. 191, се добива првичен впечаток дека дистинкцијата помеѓу овие две дела во практиката и не е премногу јасно определена. Имено, дејствијата кои во еден предмет се супсумирани под кр. дело "Трговија со луѓе" во друг предмет се опфатени со кривичното дело "Посредување при вршење на проституција".

Причини за ваквото третирање на оваа проблематика може да се бараат во повеќе насоки. Првично треба да се земе предвид сосема логичната тенденција на обвинението да се ориентира согласно "она

²⁴ Недопуштено пресадување делови од човековото тело е самостојно дело санкционирано во чл. 210 од КЗ.

²⁵ Согласно податоците од Републички завод за статистика (заклучно со 2004 год.).

што може да се докаже", а не спрема она што можеби целиот кривичен настан го носи со себе. Понатаму, од значење се промените што настанаа со законските измени во оваа област во 2002 и 2004 година како и брзината со која кон тие промени се прилагодува практиката.

Доколку на ова се додаде прашањето за временското важење на законите во Македонија, односно се земе предвид дека настаните, во не толку занемарувачки број на предмети кои судската разврска ја доживуваат денес пред нашите основни судови, се случиле пред 2002 година, односно пред да биде инкриминирано делото "Трговија со луѓе", се чини работите малку се комплицираат²⁶.

Имено, со оглед дека се применува Кривичниот закон кој важел во време на извршување на делото, оние дејствија извршени пред 2002 година, кои доколку се случиле денес би се подвеле под законското битие на кривичното дело "Трговија со луѓе", сега се подведуваат под делото "Посредување при вршење на проституција" од причина што тогаш делото "Трговија на луѓе" не ни постоело.

7. Криумчарење на мигранти и трговија со луѓе

Врз основа на скромните податоци од вкупно шесте набљудувани предмети во областа на криумчарењето на мигранти може да се заклучи дека сите обвиненија се однесуваат на ставот 2 од чл. 418-б од КЗ.

Имено, станува збор за превоз на мигранти (државјани на Албанија, Турција и Перу) за надомест кој се движи од 400 до 7500 денари²⁷ со цел илегално преминување на македонско-грчката граница.

Малиот број на предмети во врска со кривичното дело "Криумчарење на мигранти" што се должи пред сè на фактот што истото е релативно скоро внесено во КЗ, претставува недоволна основа за донесување на какви било заклучоци.²⁸ Сепак, дека судската практика веќе се соочува со одредени проблеми во односната тема ни покажува следниот пример:

Во предмет набљудуван пред Основниот суд во Тетово (Тет 006) е донесена пресуда согласно која што две лица се ослободуваат од обвинение по чл. 418-б ст. 2 (дејствие на извршување: засолнување мигранти). Делото (се работи за трајно кривично дело) започнало во месец април 2002 год. и неговата противправна состојба траела сè до ноември 2004 година. Тргувајќи од чл. 30 од КЗ согласно кој делото е сторено во време кога сторителот работел или бил должен да работи без оглед кога настапила последицата, како и од чл. 3 од КЗ кој предвидува дека врз сторителот ќе се применува законот што важел во време на извршување на делото а доколку законот се промени ќе важи законот што е поблаг за сторителот, судот сметал дека, со оглед на тоа што инкриминацијата на делото криумчарење на мигранти е извршена со законските промени во месец април 2004 (значи во времето кога било извршено делото не било предвидено како такво), обвинетите не може да одговараат за тоа дело.

Кај трајните кривични дела (какво што е делото "Криумчарење на мигранти", дејствие на извршување - засолнување на истите), како време на извршување на делото се смета времето на траење на

²⁶ Драган Тумановски, "Трговија со луѓе", Судиска ревија, 2002, бр. 4, стр.33.

²⁷ Од 6 до 125 EUR.

²⁸ За активностите на МВР во доменот на криумчарењето на мигранти види: www.mvr.gov.mk.

противправната состојба односно како време на дејствување се смета времето сè додека сторителот ја одржувал или не ја отстранувал противправната состојба²⁹.

Во спротивно би дошле до апсурден расплет во ситуации слични на претходната - противправната состојба да трае, а против сторителот да не може да се преземат никакви реперкурсии.

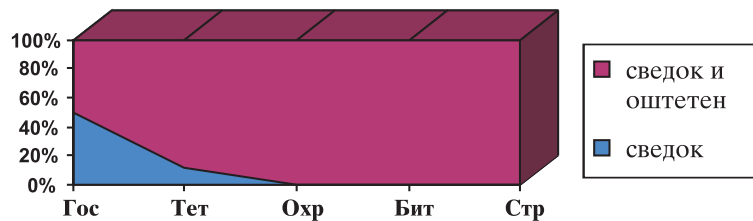
²⁹ Вlado Камбовски, Трајни казнени дела и казнени дела на состојбата, "Казнено право -општ дел", Скопје, 2004, стр. 454.

3

Права̃а на жр̃ива̃а

Во зависност од тоа дали жртвата на кривичното дело "Трговија со луѓе" или "Посредување во вршење на проституција" во постапката пред судот во фазата на главниот претрес се јавува само како сведок, како оштетено лице или кумулативно, како сведок и оштетено лице, е одредена процесната положба на истата, т.е. обемот и видот на активностите кои што може да ги преземе во постапката пред судот, односно правата кои што ѝ следуваат согласно одредбите на ЗКП³⁰.

Во 73% од предметите жртвата има предјавено имотнoправно барање, додека во 27 % се јавува само како сведок во постапката³¹.

Право на компензација

Жртвата на трговија со луѓе, како "лице чиешто некакво лично или имотно право е повредено или загрозувано со кривичното дело"³², со поднесување на предлог за остварување на имотнoправно барање т.е. надомест на штета³³, во кривичната постапка се стекнува со положба на процесен субјект³⁴. Значи, жртвата која што се јавува како оштетено лице во постапката, иако не е носител на ниту една од основните функции во кривичната постапка, односно не е процесна странка, има мошне активна улога и можност да влијае врз исходот на судењето³⁵.

³⁰ Службен весник на РМ 15/97; 44/02; 74/04 (во понатамошниот текст ЗКП).

³¹ Со оглед на фактот дека станува збор за сè уште незавршени предмети, реално е да се очекува процентот на предметите во кои се предјавува имотнoправното барање да се зголеми.

³² чл. 139, т. 5 од ЗКП.

³³ Имотнoправното барање може да се однесува како на надомест на штета така и на враќање на предмети или на поништување на определена правна работа (в. глава 6).

³⁴ Ванко Павловски, "Положбата на оштетениот во кривичната постапка", Судиска ревија, 1996, бр. 5, стр. 30.

³⁵ Иванчо Стојанов, "Оштетениот како спореден субјект во кривичната постапка", Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1996, стр. 51.

Со самото тоа што во исто време оштетеното лице се јавува и како сведок во постапката, процесната позицијата на жртвата не се менува значително. Исклучок претставува, да речеме, одредбата од чл. 55 ст. 3 од ЗКП согласно која правото на оштетената да ги разгледува списите и предметите кои служат како доказ може да биде ограничено додека истата не биде сослушана како сведок.³⁶

Меѓутоа кога жртвата е само сведок во постапката, но не и оштетено лице, ситуацијата е малку поразлична. Имено, за сведок се повикува лице за кое е веројатно дека ќе може да даде известување за кривичното дело, за извршителот или други важни околности. Лицето е должно да одговори на поканата на судот и да го даде својот исказ лично.

Значи, додека учеството на оштетената во постапката е доброволно и зависи единствено од нејзината желба да се вклучи во процесот, партиципацијата на сведокот е задолжителна и зависи од слободната проценка на судот за потребата од сослушување на истиот.

Меѓутоа, последново важи само во случај жртвата сè уште да престојува на територијата на Република Македонија. Доколку жртвата е веќе вратена во матичната земја, нејзиното појавување пред македонскиот суд, согласно билатералните договори склучени помеѓу Македонија и земјата на потекло на жртвата, зависи од нејзината слободна волја.

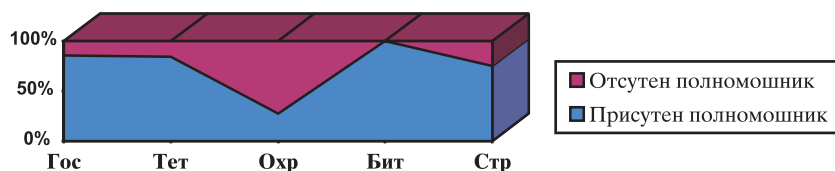
Од вкупно 15 пресудени предмети во врска со кривичните дела посредување при вршење на проституција и трговија со луѓе, во период од јануари до септември 2005 год.³⁷, ни едно имотноправно барање за надомест на нематеријална штета не е реализирано. Во неколку предмети се чека донесување на дополнителна пресуда во однос на истото.

Во Република Македонија само во два предмета до крајот на септември 2005 година е досудено надомест на материјална штета во висина од 98.023 денари.

Право на полномошник

Жртвата како оштетено лице во постапката може своето право да го остварува преку полномошник. Полномошник е лице овластено да презема процесни дејствија во кривичната постапка во име и во интерес на жртвата.

Во сите набљудуваните предмети во врска со "Трговија со луѓе" и "Посредување при вршење на проституција" во кои жртвата се јавува како оштетено лице во постапката истата е застапувана од страна на полномошник³⁸.

³⁶ Законот го одредува и редоследот на сослушување доколку оштетениот се јавува и како сведок во постапката. Имено, сослушувањето ќе се изврши веднаш по испитувањето на обвинетиот.

³⁷ Во Република Македонија до крајот на септември 2005 се нема донесено одлука за надомест на нематеријална штета на жртва на трговија со луѓе во предметите пред основните судови.

³⁸ Во РМ не постои институционализиран начин на давање на правна помош. Во сите предмети в.в. со трговија со луѓе жртвите (само со странско државјанство) биле застапувани од лица ангажирани од страна на Меѓународната организација за миграција (IOM).

Притоа, полномошникот на оштетената во 24% од вкупниот број на рочишта не се појавил во постапката пред судот.

Во предмет набљудуван пред Основниот суд во Тетово (Тет 005) в.в. со кр. дело 418-а, на првото рочиште полномошникот на оштетената бил обврзан од страна на судијата да донесе полномошно од жртвата за наредното рочиште кое е закажано три дена подоцна. Заради неможност на полномошникот да прибави полномошно во толку краток временски период, и покрај тоа што судот утврдил дека постоело полномошно од жртвата во истрага, полномошникот немал активна улога во постапката. Предметот е пресуден на истото рочиште, а со оглед дека предлог за остварување на имотноправно барање не е ни поднесен (жртвата е отсутна), на жртвата и е оневозможено правото за надомест на штета.

Кога жртвата се јавува само како сведок во постапката нема право на полномошник.

Право на жртвата да биде присутна

Жртвата како оштетена во постапката, согласно чл. 273 ст. 1 од ЗКП, се повикува на главниот претрес. Притоа, со оглед на тоа дека во сите набљудувани случаи жртвата се повикува на главниот претрес откако веќе била претходно вратена во матичната земја, поканата се врачува согласно одредбите од ЗКП за давање меѓународна правна помош и извршување на меѓународните договори во кривичноправните предмети.

Во рамките на 26 следени предмети (од вкупно 32)³⁹ во врска со кривичните дела "Посредување при вршење на проституција" и "Трговија со луѓе", само во 17 случаи (од вкупно 54 жртви)⁴⁰ со помош на СЕКИ центарот⁴¹ било овозможено присуството на жртвите сведоци во постапката. Притоа, во 54 % од нив станува збор за државјани на Молдавија, 8% на Република Албанија, 8% на Србија и Црна Гора (Косово), 15 % на Романија и 15 % на Република Бугарија. Во 9 ситуации заради немање на услови за одржување на главниот претрес судијата донел одлука за испитување на оштетената/жртва/сведок надвор од главниот претрес.

Информираност во врска со нејзините права

Доколку жртвата не ставила предлог за остварување на имотноправно барање до подигнувањето на обвинителен акт во кривичната постапка, судот ја известува истата дека тој предлог може да го стави до завршување на главниот претрес.

Жртвата која е повикана како сведок во постапката пред да го даде својот исказ мора да биде опомената дека е должна да ја зборува вистината и дека не смее ништо да премолчи, а воедно и да

³⁹ Шест предмети се однесуваат на кривичното дело "Криумчарење на мигранти"

⁴⁰ Сите се лица од женски пол

⁴¹ Од суштествено значење за обезбедувањето на присуството на сведоците жртви на трговија со луѓе во судската постапка во Р Македонија има СЕКИ Центарот (Southeast European Cooperative Initiative). Тој претставува независна дипломатска мисија со статус на меѓународно правно лице регистрирано во Букурешт-Романија кој што делува врз основа на Договорот за соработка и превенција во сузбивањето на прекуграничниот криминал. Во 2004 год. до Секторот за меѓународна полициска соработка во Одделот за организиран криминал во МВР доставени се 20 барања за пронаоѓање на 48 сведоци-жртви на трговија со луѓе или присилна проституција (10 од о.с. Гостивар; 6 од О.с. Тетово; 2 од о.с. Охрид и по едно во Основните судови. Скопје и Струга). Како резултат на делувањето на СЕКИ центарот во Букурешт пронајдени се 15 од бараните сведоци (11 пристанале да сведочат).

биде предупредена дека давањето на лажен исказ претставува кривично дело. Во постапката пред нашите судови жртвата-сведок секогаш се опоменува и предупредува.

Жртвата-сведок, исто така, мора да биде информирана дека не е должна да одговара на одделни прашања доколку е веројатно дека со тоа би се изложила себеси или свој близок роднина на тешка срамота, значителна материјална штета или на кривично гонење.

Од вкупно 32 набљудувани предмети во врска со трговија со луѓе пред сите основни судови во Македонија во 9 од нив⁴² сведокот не бил поучен за тоа право иако во чл. 223 ст. 2 таа обврската е предвидена⁴³. Во 75% од случаите на неинформираност станува збор за сведок-жртва на трговија со луѓе. Жртвата ќе се поучи за правото на преведувач доколку не го разбира или зборува јазикот на кој се води постапката.

Право да предлага нови докази

Жртвата има право до завршување на главниот претрес да предлага да се изведат нови факти и прибават нови докази.⁴⁴

Согласно анализите на податоците од набљудуваните предмети во повеќе од 3/4 од случаите, на главниот претрес полномошникот на жртвата не предложил да се прибават нови докази.

Во предмет набљудуван пред Основниот суд во Гостивар (Гос 007) в.в. со кривично дело посредување во вршење на проституција, полномошникот на оштетената со поднесување на писмен поднесок за оштетно побарување побарала истиот ден од Судот да се определи невропсихијатриско вештачење за нематеријална штета, со оглед на обезбеденото присуство на жртвата. Заради очигледна неможност да се организира истото, предлогот на полномошникот е одбиен.

Во предмет набљудуван пред Основниот суд во Тетово (Тет 001) в.в. со кривично дело 418-а полномошникот на оштетената, во обидот да се вклучи во постапката со давање на предлог за изведување на доказ, бил грубо прекинат од страна на бранителот на еден од обвинетите, со образложение дека истиот има право само да предјави имотноправно побарување, а не и да се вклучува во постапката. Полномошникот се повлекол, додека претседателот на Советот продолжил понатаму со процесот на изведување на докази⁴⁵.

Право да поставува прашања на сведоци, вештаци и обвинети

Жртвата/оштетената во постапката по одобрение на претседателот на Советот може непосредно да им поставува прашања на сведоците и вештаците. Ова право е искористено во 1/3 од набљудуваните предмети.⁴⁶

⁴² Во еден предмет набљудуван пред Основниот суд во Тетово, од записникот е констатирано **само** дека сведокот е поучен за правото од чл. 223 од ЗКП, без притоа и навистина истиот да биде поучен.

⁴³ Од вкупно осум предмети во кои сведокот не бил известен за правото да не одговара на одделни прашања, во шест станува збор за сведоци жртви во постапката.

⁴⁴ чл. 314 ст. 5 од ЗКП.

⁴⁵ На тој начин правото на оштетената да предлага докази во конкретната ситуација било ускратено.

⁴⁶ Вообичаено полномошникот на оштетената во постапката, и поставува прашања на сведокот жртва. Само во еден од набљудуваните предмети прашања му биле поставени и на обвинетиот во врска со негова материјална состојба со цел прецизирање на барањето за надомест на штета.

Право да го образложи имотното барање

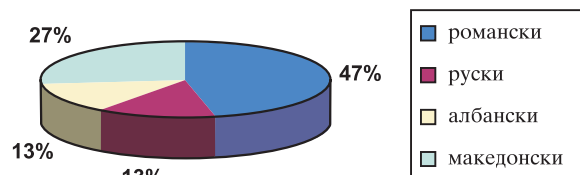
Оштетената има право, по завршувањето на доказната постапка, не само да го образложи имотното барање туку и да заземе став и да ги анализира изведените докази од кои што зависи не само кривичната одговорност на обвинетиот туку и судбината на имотното барање.

Во предметите набљудувани од страна на Коалицијата, полномошникот на оштетената жртва најчесто писмено го поднесува имотното барање. Само во три случаи истото било усно образложено во завршните зборови на претресот.

Право на превод

Жртвата, било да се јавува како сведок или како оштетена во постапката, има право на бесплатна помош на преведувач, ако не го разбира или зборува јазикот на постапката⁴⁷. Иако проблемот со адекватен превод на јазикот на жртвата, која најчесто е странец, се споменува како еден од проблемите со кои се соочува судството, особено во доменот на трговијата со луѓе, сепак, согласно нашата анализа може да се уочи дека преводот при сослушувањето на жртвата главно бил на задоволително ниво. Само во еден случај преводот обезбеден заради сослушување на жртвата-сведок бил со лош квалитет. Во два предмета жртвата (странски државјанин) изјавила дека го разбира македонскиот јазик и со истиот се служела на главниот претрес.⁴⁸

Јазик користен во постапката од страна на жртвата

Право на заштита

Со внесувањето на член 223-а во Законот за кривична постапка на сведокот му се овозможува да го ускрати изнесувањето на личните податоци (името и презимето, името на таткото, занимањето, престојувалиштето, возраста и односот со обвинетиот) ако постои веројатност дека со давањето исказ или одговор на определено прашање би се изложил себеси или нему блиско лице на сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет.

Воедно, на сведокот кој го ускратил изнесувањето на горенаведените податоци, доколку се утврди дека е основано постоењето на опасност, во рок од 24 часови му се обезбедува заштита преку вклучување во Програмата за заштита на сведоци.⁴⁹

⁴⁷ чл. 7 ст.2 од ЗКП.

⁴⁸ Во два предмета набљудувани пред Основниот суд во Битола и Основниот суд во Гостивар жртвата е македонска државјанка.

⁴⁹ Види глава **Заштита на сведоци**.

Покрај вклучување во програмата за заштита на сведоци, согласно нашето законодавство, можат да се преземат и дејствија што се однесуваат на посебниот начин на испитување на сведокот. Дејствијата се однесуваат на сослушување на сведокот само во присуство на јавниот обвинител и истражниот судија, односно претседателот на советот, на место што гарантира заштита на неговиот идентитет, освен ако во согласност со сведокот советот не одлучи сослушувањето да се изврши преку судот или со употреба на други технички средства за комуникација и други соодветни средства за комуникација⁵⁰.

Посебниот начин на испитување на сведокот преку судот на друго место освен судница досега во ниенден набљудуван предмет не е применет.

Во периодот од донесување на ЗИД на ЗКП⁵¹ до месец септември 2005 год., во рамките на сите набљудувани предмети, сослушување на сведок преку видеоконференција се има изведено само во еден случај.

Право на судење на кое е исклучена јавноста

Земајќи ја предвид чувствителноста на предметите во врска со трговија со луѓе, а тргнувајќи пред сè од потребата за избегнување на секундарна виктимизација на жртвата, прашањето за исклучување на јавноста за време на целиот претрес или пак само за време на давање на исказ од истата, заслужува посебно внимание. Нашиот ЗКП во членот 280 предвидува можност за исклучување на јавноста, меѓу другото и заради заштита на моралот и на личниот живот на сведокот или оштетениот, како и заради заштита на интересите на малолетникот⁵².

Согласно податоците од набљудуваните предмети само во три предмети е донесена одлука за исклучување на јавноста. Во првиот случај станува збор за заштита на интересите на малолетната жртва, во вториот на предлог на странките односно на бранителите на обвинетите јавноста е отстранета од судницата за време на давање на исказ на оштетената жртва во постапката, додека во третиот случај исклучена е јавноста за време на целиот претрес заради заштита на моралот и личниот живот на оштетената сведок.

Заслужуваат внимание и двете ситуации кога бранителите на обвинетите во постапката побарале отстранување на лицата од обезбедување кои ја придружувале жртвата со образложение дека истите можат да влијаат на давањето исказ на оштетената-сведок. Во првиот случај претседателот на судскиот совет, изјаснувајќи се негативно по прашањето за исклучување на јавноста (претресот е јавен), ги замолил лицата од обезбедувањето да се повлечат еден ред зад местото на седење на жртвата. Во вториот случај одлука за исклучување на јавноста не е донесена, а претставниците на обезбедувањето на жртвата⁵³ се замолени да се повлечат од судницата.

Отстранување на лица од судницата во чие присуство жртвата се чувствува посигурна и кои ја имаат нејзината доверба е спротивно на добрата практика за заштита на сведоците во постапката.

На набљудувачите на Коалицијата само во една ситуација не им бил дозволен пристап во канцеларијата на судијата во која се заседавало со образложение дека предметот ќе биде одложен.

⁵⁰ чл. 270-а ст. 3 од ЗКП.

⁵¹ Закон за изменување и дополнување на Законот за кривична постапка (Службен весник на РМ 74/04) од 22.10.2004 (во понатамошниот текст ЗИД на ЗКП).

⁵² Само во четири случаи станува збор за жртва малолетник (од вкупно 54 лица).

⁵³ Двајца претставници на Министерството за внатрешни работи и едно овластено службено лице од Романија.

Можност за испитување на жртвата без присуство на обвинетиот

Советот во исклучителни ситуации може да одлучи да го отстрани привремено обвинетиот од судницата доколку жртвата-сведок одбива да даде исказ во негово присуство или, пак, околностите укажуваат дека во негово присуство нема да ја зборува вистината.⁵⁴

Во рамките на набљудуваните предмети во ни една ситуација жртвата-сведок не одбила да даде исказ во присуство на обвинетиот, ниту пак советот решил да го отстрани обвинетиот од судница.

Третман на жртвата со несожалување и почит

Начинот на сослушување на жртвата-сведок на главниот претрес може да има есенцијално значење за текот на постапката и воедно за утврдувањето на постоење, класификација на кривичното дело како и за утврдување на одговорност на сторителот. Земањето на исказ од сведок во постапката претставува мошне чувствителна материја, особено доколку сведокот спаѓа во некоја од групите на ранливи сведоци⁵⁵. Тргувајќи од одделните психофизички особини на сведокот жена^{56/57}, агесијата и насилството на кое била подложена за време на експлоатацијата, интимидацијата со која што е проследено извршувањето на делото, како и поради индивидуалните карактеристики, образованието и интелектуалното ниво на жртвата, неопходно е сите субјекти во постапката⁵⁸ да се однесуваат на адекватен начин⁵⁹. Имено, не само што третирањето на жртвата со почит претставува нужен императив за општество кое за приоритет го има почитувањето на основните човекови права, ваквиот начин понекогаш претставува предуслов за опоравување на жртвата и реанимација на нејзината способност за враќање во нормален живот, а воедно и се рефлектира врз формирањето на нејзината волја да помогне во судската постапка.⁶⁰

Заклучок:

ЗКП овозможува адекватна рамка за обезбедување и заштита на правата на жртвата во постапката било таа да се јавува како сведок или како оштетено лице. Меѓутоа, недоследноста во примената на законските одредби (особено на оние што се опфатени со ЗИД на ЗКП), кои се однесуваат на: заштита и посебен начин на испитување на сведокот во постапката, решавање по барањето за надомест на штета во рамките на кривичната постапка, информирање на жртвата за нејзините права и пред сè овозможување на проактивна улога во процесот против сторителите на кривичните дела во врска со трговијата со луѓе, предизвикува слабеење на позицијата на жртвата во судскиот процес.

⁵⁴ Согласно Германскиот закон за кривична постапка, чл. 247, исклучување на обвинетиот во текот на испрашувањето на сведокот е дозволено кога: постои страв дека сведокот нема да ја каже вистината, вклучен е сериозен товар на добросостојбата на сведокот кој е помал од 16 год., постои екстремна опасност од сериозно влошување на здравјето на сведокот (ОБСЕ/ОДИХР, Национални механизми за упатување, Здружување на напорите за заштита на правата на лицата кои се предмет на трговија, Практичен прирачник, 2004)

⁵⁵ Согласно некои автори во категоријата ранливи сведоци влегуваат: сведоци со пречки во развојот, сведоци со физички хендикеп, сведоци со ментални пречки и сведоци што страдаат од страв и стрес

⁵⁶ Повеќе или помалку нагласена чувствителност, брз и остроумен набљудувач на афективните и сензуалните страни на настанот, страстите имаат пресудно влијание врз психичкиот живот и врз нејзините реакции... (Матовски, "Казненопроцесно право-општ дел", Скопје, 2003)

⁵⁷ Во сите набљудувани предмети жртвите на трговија со луѓе се женски лица

⁵⁸ Агим Мифтари, "Професионалната етика во судството, обвинителството и адвокатурата и нивните меѓусебни релации", Судиска ревија, 2002, бр. 3, стр. 22

⁵⁹ Оливер Бачанович, "Полицијата и жртвата", Штип, 1998

⁶⁰ Прирачник за обука "Развој на Модел за обука на судии и ЈО во областа на борба против трговија со луѓе", 2003.

Препорака:

Постои потреба од изградба на механизам заснован врз закон или подзаконски акт кој што ќе овозможи брз пристап на сите жртви (не само жртвите странски државјанки) до адекватна правна помош во постапката против сторителите на кривичните дела.

4

Обвинет̃**8. Профил на обвинет̃ио̃и̃**

Со оглед на фактот што кривичните дела "Трговија со луѓе", "Посредување при вршење на проституција" и "Криумчарење на мигранти" ги вршат и женски и машки лица од различна старосна група и различно минато, образование, средина, односно лица кои делуваат индивидуално или во мали групи, па сè до оние кои се дел од добро организирана, мошне комплексна меѓународна организирана мрежа, нереално е да се очекува дека ќе може да се утврди единствен профил на сторителите на овие кривични дела.

Сепак, обработката на податоците во врска со лицата обвинети во предметите набљудувани пред основните судови може површно да ни навести кои карактеристики најчесто ги поседуваат евентуалните извршители на овие дела во рамките на територијата на Македонија.

Полова структура

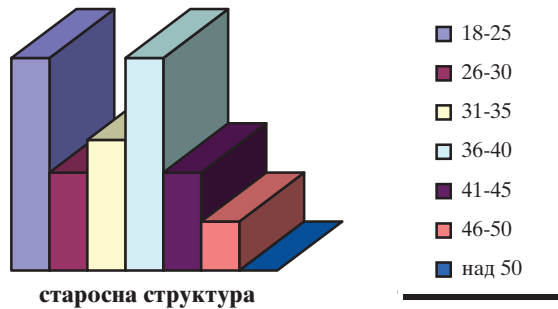
Учеството на женскиот пол во популацијата на извршители на кривичните дела во врска со трговија со луѓе во Македонија сосема отсуствува. Имено, во ниеден предмет набљудуван од страна на Коалицијата, (иако во исказите на жртвите-сведоци инцидентно се споменува партиципација на женски лица⁶¹ во форма на помагање на извршителите на делото), не е поднесено обвинение против женско лице.

Старосна структура

Старосната граница на обвинетите лица се движи од 18 до 48 години. Притоа, старосните групи од 18 до 25 години и од 36 до 40 години преовладуваат со најголем број на обвинети лица. Иако е логично опаѓањето на бројот на евентуалните сторители на делото по 40-тата година (група со најмал број на лица), изненадува податокот дека во периодот од 25-та до 35-та година од животот, кога човекот

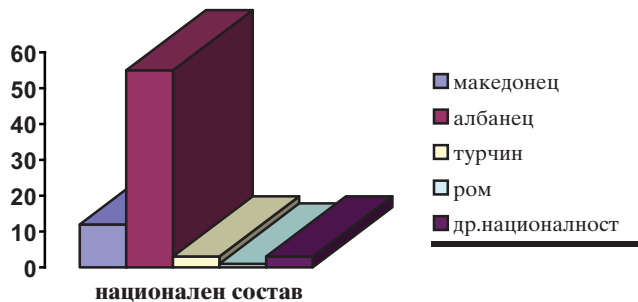
⁶¹ Во предметите набљудувани пред Основниот суд - Гостивар (Гос 001 и Гос 005) покрај обвинетиот во криминалниот настан се појавува и женско лице кое ги прифаќа жртвите и ги информира дека за нив се дадени големи суми пари и дека истите треба да се вратат, односно "обработат". Тоа женско лице ги прима парите од клиентите и го организира давањето сексуални услуги во ноќниот бар.

се наоѓа во фаза на потполно созревање и со максимална енергија и способност за животна и работна активност, бројот на обвинети лица се намалува дури и за нешто повеќе од половина во однос на првите (по број на лица) групи.

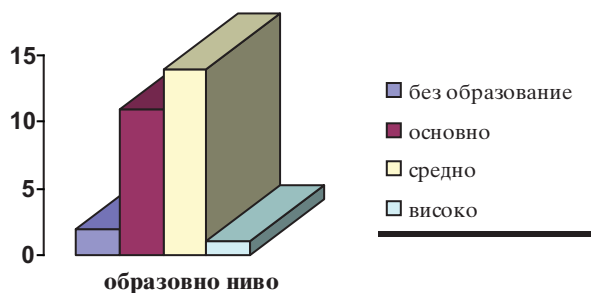
Националниот состав

Обвинетите лица од албанска националност преовладуваат со дури 74% од вкупниот број на обвинети. Со исклучок на еден предмет каде што сите обвинети лица се Македонци, во сите други набљудувани предмети во рамките на ист криминален настан, Македонците се јавуваат како извршители заедно со лицата од албанска националност.

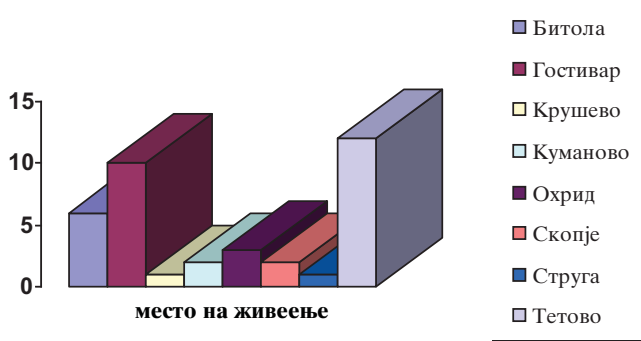
Образовно ниво

Меѓу обвинетите лица преовладуваат оние со средна школска наобразба. Додека партиципацијата на лицата без образование и лицата со високо образование во вкупниот број на обвинети лица во рамките на набљудуваните предмети е минорна, бројката на обвинети лица со основно образование зазема место веднаш по онаа на лицата со средно образование.

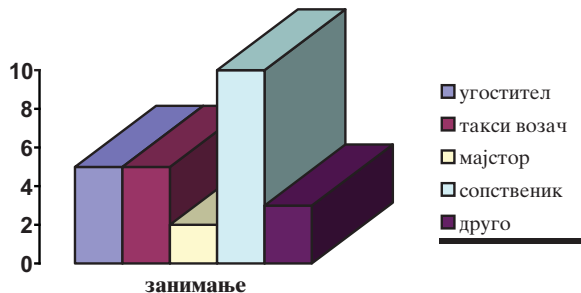
Место на живеење

Како поткрепа на веќе добро познатата информација дека жаришта на трговијата со луѓе во Македонија се тетовскиот и гостиварскиот регион, претставува и податокот дека најголем број на обвинети лица потекнуваат (живеат) токму во тие региони. Висок е и бројот на обвинети лица кои имаат живеалиште во Битола, меѓутоа за разлика од градовите Тетово и Гостивар од кои што најчесто потекнуваат лица обвинети за посредување при вршење на проституција и трговија со луѓе, во Битола живеалиште имаат воглавном лица обвинети за кривичното дело криумчарење на мигранти.

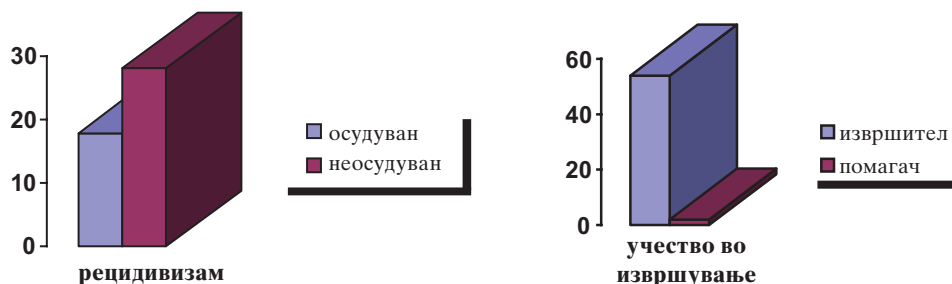
Занимање

Во најголем број случаи во предметите кои се во врска со трговија со луѓе станува збор за обвинети лица кои се јавуваат како сопственици на ноќни и кафе барови.

Рецидивизам

Рецидивизмот како печат на неефикасноста на специјално-превентивното дејство на казната ја задржува високата стапка и во делата во врска со трговија со луѓе. Имено во 39% од случаите станува збор за обвинети лица кои претходно биле осудени (мошне често за исти или истородни дела).

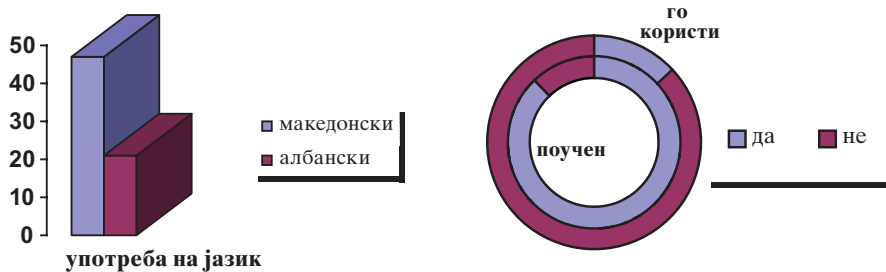

Само во 4% од ситуациите во предметите во врска со трговија со луѓе, обвинетото лице се јавува како помагач во кривичниот настан.

9. Права на обвинетиот во постапката пред судот

И покрај тоа што вниманието на ова истражување не е насочено кон позицијата на обвинетиот во постапката пред судот во предметите од областа на трговија со луѓе, ниту кон проценка на степенот на почитување на правата кои му се загарантирани согласно домашните и меѓународните документи, сепак, се наметнува потребата само накратко да се искоментираат некои состојби кои, патем, се регистрирани во набљудувачкиот процес.

Имено, во 31% од ситуациите е побаран и добиен **превод** за обвинетиот кој не го разбира и говори македонскиот јазик (најчесто од албански на македонски јазик).

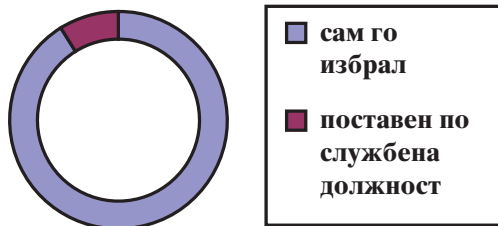

Во однос на поученоста на обвинетиот на **правото на молчење**, се наметнува заклучок дека главно истото се почитува во постапката пред оновните судови. Исклучок претставуваат ситуациите кога обвинетиот не е директно информиран за неговите права, туку истото е само нотирано во записник од страна на судијата. За жал, единствената ситуација во која што е протестирано против ваквата практика повлекла со себе несакани последици.

Имено, во предмет набљудуван пред Основниот суд во Тетово (Тет 008), во врска со кривично дело од чл. 418-а од КЗ, трговија со луѓе, судијата диктирал на записник дека обвинетиот го користи правото на бранител, правото дека нема да се брани со молчење, како и тоа дека го разбрал обвинителниот акт, без усно да го праша. На тоа, приговарал бранителот инсистирајќи да се внесе во записник дека обвинетиот не се изјаснил изречно! На прашање на судијата до обвинетиот дали го разбрал обвинителниот акт и дали е здравствено подготвен да дава изјава на главниот претрес, следело одговор од обвинетиот дека не му е познато зашто се обвинува и дека е болен човек кој моментално се лечи! Судието е одложено за 25 дена со цел утврдување на способноста на обвинетиот да даде изјава. Следното рочиште на кое што е присутен и невропсихијатар се одлага за 33 денови заради отсуство на обвинетиот и неговиот бранител. Наредниот пат, заради отсуство на невропсихијатарот, кој и покрај тоа што е уредно канет не се појавил на главниот претрес, рочиштето повторно се одлага за 78 денови.

Обвинетите лица ретко го користат правото на молчење.

Правото на обвинетиот да биде **присутен на судењето** се почитува во предметите во врска со трговија со луѓе. Имено, од вкупно 83 обвинети лица, само на две лица им се суди во отсуство. Во двата случаи станува збор за лица кои се во бегство.

Главно, обвинетите лица сами го избираат својот бранител⁶². Во неколкуте ситуации во кои бранител им бил поставен по службена должност истиот бил набрзо заменет со друг по сопствен избор.⁶³

Заклучок:

Статистичката обработка на податоците во врска со лицата обвинети во предметите набљудувани пред основните судови навестува дека евентуалниот сторител ги има следниве карактеристики: лице од машки пол со средно образование кое припаѓа на старосната група од 18 до 25 години или од 36 до 40 години, од албанска националност, претходно осудувано, сопственик на ноќен бар.

⁶² Никола Матовски, "Улогата на бранителот во кривичната постапка", Македонска книга, 1981, Скопје.

⁶³ Само во еден предмет обвинетиот се бранел сам во постапката пред судот.

5

Заштита на сведоци

Сведоците, особено сведоците жртви на трговијата со луѓе, имаат есенцијално значење за успешно гонење и санкционирање на сторителите на кривичните дела во врска со трговијата со луѓе.

Со оглед што сведоците жртви се неретко изложени на ризик од интимидација и закани за одмазда од страна на трговците со луѓе, обезбедувањето на специјални заштитни мерки е нужност заради, од една страна, обезбедување на исказот на сведокот даден во полициска постапка или истрага односно обезбедување на истиот на главниот претрес, спречување на повторна виктимизација и пред сè заради физичка заштита на сведокот пред, за време и по завршување на претресот, од друга страна.

Меѓутоа, при изборот на мерките на заштита на лицето кое поседува информации од значење за кривичната постапка и чиј живот, здравје, слобода или имот се изложени на опасност, и при изборот на механизмите и начинот за нивно имплементирање во законодавството и праксата на надлежните институции, внимание треба да се посвети на балансот помеѓу правото на заштита на сведокот и правата на обвинетиот на јавно судење и на испитување на сведокот⁶⁴ кој го терети⁶⁵.

Органите за сузбивање и санкционирање на растечкиот организиран криминал, вклучувајќи ја и трговијата со луѓе, сè повеќе се соочуваат со проблемот на одбивање на сведочење или менување на исказот од страна на сведокот заради страв од освета. Во голем број од случаите сведочењето на сведокот/жртва⁶⁶ во предметите на трговија со луѓе претставува клучен доказ на обвинителството и од него директно зависи успехот на постапката против трговците⁶⁷.

⁶⁴ Г. Клајдиев, "Право на обвинетиот да му се обезбеди присуство и сослушување на сведоците во негова полза", Годишник на Правниот факултет во Скопје, 1996/98, том 38, стр. 571.

⁶⁵ Според чл. 6 (3) од Европската конвенција за човекови права обвинетиот има право сам да ги сослуша или да овласти некој друг да ги сослуша сведоците кои што го теретат, како и да обезбеди присуство и сослушување на сведоци во своја полза, под истите услови кои важат за сведоците кои го теретат. Во начело сите докази на обвинителството треба да бидат претставени во присуство на обвинетиот на јавна расправа со пристап до аргументите на спротивната страна.

Од горенаведеното се добива впечаток дека давањето на исказ во кривичниот предмет од страна на сведок чиј идентитет е прикриен сведок под специјални заштитни мерки претставува кршење на одредбите во ЕКЧП. Амнести Интернешнл (Amnesty International) се противи на користење на изјави на анонимни сведоци (Правично судење - прирачник, 22.2.1. Анонимни сведоци, стр. 148).

⁶⁶ Едно лице може да биде сведок иако не е жртва на трговија со луѓе и обратно, може да биде жртва, а да не сведочи во постапката пред судот. Во некои случаи овие две категории се поклопуваат.

⁶⁷ "Спремноста на жртвата да поднесе пријава во полиција и да делува како сведок во постапката е есенцијална за истрагата и гонењето на трговците со луѓе" - Заклучок од состанокот одржан во Словенија, март 2003 со повод "Посебни мерки за заштита на жртвите на трговија со луѓе кои се јавуваат како сведоци во постапката" - Пакт за стабилност - Југоисточна Европа.

Во рамките на меѓународната активност за создавање на превентивни и репресивни механизми за ефикасно сузбивање на организираниот криминал, вклучувајќи ја и трговијата со луѓе, се донесени огромен број на документи, конвенции (со протоколи), декларации, препораки, одлуки⁶⁸.

Националните законодавства, како одговор на предизвиците поставени од меѓународниот феномен наречен организиран криминал, во доменот на заштитата на лицата кои се јавуваат како сведоци во постапката, предвидуваат најразлични одредби и тоа во рамките на Законот за кривична постапка⁶⁹ (во земјите со континентално право) односно како посебни акти⁷⁰ (во земјите на англосаксонското право), кои претставуваат основа врз која се гради праксата на судовите, како и во рамките на посебни закони.

Во првиот случај најчесто станува збор за одредби кои се однесуваат на заштитата на идентитетот и анонимноста за време на истрагата и главниот претрес пред судот во кривичните предмети, додека со посебните закони се регулираат условите за вклучување на сведокот во посебни програми за заштита⁷¹.

⁶⁸ **Конвенцијата на Обединети нации против транснационалниот организиран криминал**⁷² во чл. 24 (Заштита на сведоци) предвидува обврска на секоја држава членка да усвои соодветни мерки во рамки на нејзините можности за обезбедување ефикасна заштита од потенцијална освета или заканување на сведоците кои сведочат во кривичните постапки, како и за нивните роднини и други лица блиски до нив каде што е соодветно. Воедно, Конвенцијата ги обврзува државите членки да ги разгледаат можностите за влегувањето во договори или аранжмани со други држави за релокација на лица опфатени во горенаведениот текст. Одредбите во чл. 25 од Конвенцијата ја утврдуваат обврската на секоја држава да преземе соодветни мерки во рамки на нејзините средства за да обезбеди помош и заштита на жртви⁶⁸ на казни дела опфатени со Конвенцијата, особено во случаи на закана од освета или заканување.

Протокол за превенција сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца, со кој се дополнува Конвенцијата на Обединети нации против транснационалниот организиран криминал во чл. 6 т. 1 ја обврзува секоја држава членка, во соодветни случаи и во онаа мерка која е возможна согласно домашното право, да ја штити приватноста и идентитетот на жртвите на трговија со луѓе, вклучително *inter alia*, донесувајќи законски процедури за обезбедување на тајност. Во чл. 6 ст. 5 се регулира обврската на секоја држава членка да обезбеди физичка безбедност на жртвите на трговија со луѓе додека тие се на нејзина територија.

⁶⁹ **Португалското** законодавство (Акт донесен на 14 јули 1999 год.) го регулира донесувањето на мерки за заштита на сведоци во кривичната постапка кога нивниот живот или физички интегритет, слобода или имот се во опасност заради нивната партиципација во обезбедување на докази за факти кои се предмет на истрага. Воедно, овој закон предвидува заштита на лица кои спаѓаат во ранлива категорија дури и кога опасноста како што е претходно опишана не постои (премногу младо или премногу старо лице, со здравствени проблеми, или доколку се сведочи против некој од својата фамилија, или против некој во однос на кој сведокот е во подредена положба). Во март 2003 година беше донесен Законот за заштита на сведоци под закана и ранливи сведоци на **Босна и Херцеговина**. Овој закон опфаќа две категории на лица: сведоци чијашто безбедност е загромена (или безбедноста на нивната фамилија) заради нивната партиципација во кривичната постапка, што се изразува преку закани и други форми на интимидација, ранливи сведоци кои се физички или психички истрауматизирани од настаните опфатени со кривичното/ите дело/а или, пак, патат од таква ментална состојба која ги прави претерано чувствителни, и деца и малолетници.

⁷⁰ Согласно делот 24 од правниот акт на **Англија** донесен во 1999 год. исказ преку видео линк може да се даде во две ситуации: кога сведокот е надвор од земјата и кога во постапката сведокот е дете. Законодавецот во **Нов Зеланд** има интервенирано двапати во насока на обезбедување на потребни одредби за регулирање на анонимноста на сведоците во постапката, првпат во 1986 год. примарно за да се заштитат агентите кои работат во тајност и подоцна во 1997 год. кога мерките на заштита се проширија и на останатите "видови" на сведоци. Со овие акти изградена е јасна и прецизна рамка за заштита на идентитетот на сведокот. Судот може да издава наредби и да дава насоки за заштита на анонимноста на сведокот и тоа: заради исклучување на јавноста, поставување на платно помеѓу сведокот и обвинетиот, давање на изјава преку видеолинк.

⁷¹ Како критериуми за класификација на жртвата-сведок (како соодветна за вклучување во Програмата за заштита на сведоци) се предвидени некои од следниве: степенот на ризик, видот на делото за кое се суди, учеството во постапката да е на доброволна основа, жртвата-сведок да е во можност да даде валиден исказ и истиот да го повтори во постапката пред судот, неопходноста на сведочењето за постапката, соодветноста на сведокот, чинењето на Програмата.

10. Домашна регулатива во областа на заштита на сведоци

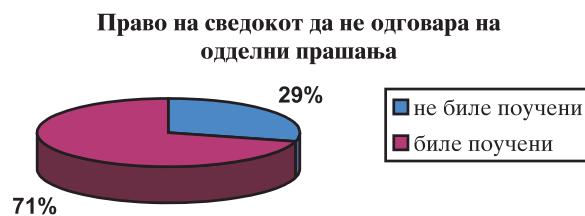
За сведок, согласно одредбите на Законот за кривична постапка на Македонија, се повикува лице за кое е веројатно дека ќе може да даде известување за кривичното дело и сторителот, како и за други важни околности.

Секое лице повикано како сведок е должно да сведочи⁷². Од ова правило постојат исклучоци во ситуациите кога одредено лице не смее да се сослуша како сведок и кога во посебни околности одредени лица се ослободени од должноста да сведочат. Во првиот случај станува збор за лице кое со својот исказ би ја повредило должноста за чување на службена или воена тајна или за бранител на обвинетиот за она што му било доверено како на свој бранител.

Во вториот случај се јавуваат лица кои можат, но не мораат да сведочат:

- Брачниот и вонбрачниот другар на обвинетиот;
- Роднините на обвинетиот по крв во права линија, роднините во странична линија до третиот степен заклучно, како и роднините по сватовство до вториот степен заклучно;
- Посвоеник и посвоител на обвинетиот;
- Верски исповедник за она што му го исповедал обвинетиот или друго лице;
- Адвокатот, лекарот, социјалниот работник, психологот или некое друго лице за фактите за кои дознале при вршењето на својата работа во однос на кои се однесува обврската да го сочуваат како тајна тоа што го дознале при вршењето на својата професија.

Исто така, лицето кое со својот исказ би се изложило себеси или својот близок роднина на тешка срамота, значителна материјална штета или кривично гонење (иако обврската за сведочење останува) не е должно да одговара на одредени прашања.

Од вкупно 32 набљудувани предмети во врска со трговија со луѓе пред сите основни судови во Македонија во 9 од нив⁷³ сведокот не бил поучен за правото да не одговара на одделни прашања ако е веројатно дека со тоа би се изложил себеси или свој роднина на тешка срамота, материјална штета или кривично гонење иако во чл. 223 ст. 2 таа обврска е предвидена⁷⁴.

Сè до донесувањето на Законот за измена и дополнување на Законот за кривична постапка во 2004 год. не постоеше одредба со која можеше да се ослободи од сведочење или од одговарање на одредени

⁷² Доколку сведокот се наоѓа на територија на Р. Македонија

⁷³ Во еден предмет набљудуван пред Основниот суд во Тетово, на записник е само констатирано дека сведокот е поучен за правото од чл. 223 од ЗКП, без притоа и навистина истиот да биде поучен.

⁷⁴ Од вкупно девет предмети во кои сведокот не бил известен за правото да не одговара на одделни прашања, во 6 станува збор за сведоци-жртви во постапката.

прашања лице за кое постоела опасност од заплашување, закана или опасност по живот, здравје или физичкиот интегритет. Иако, согласно логиката на нештата, доколку едно лице е ослободено од одговарање на одредени прашања за да не се изложи на материјална штета, независно колку е таа значителна, дотолку повеќе би требало да биде ослободено од одговарање во ситуација кога неговиот живот е доведен во прашање.

Со додавањето на член 223-а во ЗКП, односно со овозможувањето на сведокот да го ускрати изнесувањето на личните податоци (името и презимето, името на таткото, занимањето, престојувалиштето, возраста и односот со обвинетиот)⁷⁵, ако постои веројатност дека со давањето исказ или одговор на определено прашање би се изложил себеси или нему блиско лице на сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет, се направи чекор напред кон овозможувањето заштита на сведоците, вклучувајќи ги и сведоците/жртви во предметите на трговија со луѓе како особено ранлива категорија.

На сведокот кој го ускратил изнесувањето на горенаведените податоци, доколку се утврди дека е основано постоењето на опасност, во рок од 24 часови му се обезбедува заштита преку вклучување во Програмата за заштита на сведоци (чл. 270 б).

Тоа би значело дека врз односниот сведок не се применуваат одредбите за спроведување на посебен начин на испитување и учество во постапката (чл. 270-а)⁷⁶, што е нелогично особено кога ќе се земат во обзир потешкотиите со кои е проследено вклучувањето во Програмата за заштита и цената на чинење на истата.

Во текот на осуммесечно набљудување на предмети во врска со трговија со луѓе пред сите основни судови во Македонија не е забележан случај на ускратување на изнесување на податоци од страна на сведокот во постапката⁷⁷, што нè наведува на заклучок дека или не постоела сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет на сведокот (што би било чудно со оглед на чувствителноста на темата на набљудување, високиот степен на насилство со кој трговијата со луѓе е проследена, како и проценката на висок степен на ризик на сведоците кои одлучуваат да сведочат во постапката пред судот⁷⁸) или сведокот не е информиран за правото да го ускрати изнесувањето на личните податоци (иако, со оглед на фактот дека сведокот/жртва во околу 70% од предметите е претставувана од страна на полномошник во постапката, би можело да се претпостави дека за истото била известена).

Во ЗКП нема одредба која изрично налага обврска на сведокот да биде известен за правото да го ускрати изнесувањето на податоците споменати погоре.⁷⁹

⁷⁵ Се случува во предметите в.в. со трговија со луѓе жртвата да ускрати да даде податоци за друго блиско лице (најчесто лице кое ѝ помогнало да избега од лицето кое тргувало со неа) со цел одбегнување на евентуално загрозување на тоа лице (значи не оние податоци утврдени во чл. 223 ст. 3). Нашето законодавство нема одредба со која би се заштитил идентитетот на тоа лице освен доколку истото не се јави во улога на сведок. Неинсистирањето на судијата на давање податоци за ваквото лице-помагач на жртвата може да се поздрави како соодветна реакција во конкретните предмети.

⁷⁶ Дејствијата се однесуваат на сослушување на сведокот само во присуство на јавниот обвинител и истражниот судија, односно претседателот на советот, на место што гарантира заштита на неговиот идентитет, освен ако во согласност со сведокот советот не одлучи сослушувањето да се изврши преку судот или со употреба на други технички средства за комуникација и други соодветни средства за комуникација

⁷⁷ Само во еден предмет жртвата/сведок одбила да даде податоци за местото на живеење во матичната земја, меѓутоа истото не е во ситуација покриена согласно чл. 223-а. Притоа постапката продолжила без да се инсистира на одговор

⁷⁸ Види страна 42 - Потреба од заштита на сведоците во Македонија

⁷⁹ Согласно чл. 5 од дел 1 од Законот за заштита на сведоци под закана и ранливи сведоци на Босна и Херцеговина, судот, јавниот обвинител и другите актери во постапката по службена должност го советува сведокот, кој би можел да биде под закана или ранлив сведок, за мерките за заштита кои постојат согласно одредбите на законот.

Под други технички средства за комуникација се подразбира телефонската или видеоконференцијата⁸⁰. Имено, сведокот или вештакот можат да бидат сослушани на овој начин доколку се наоѓаат на територија на друга држава. Притоа, при сослушувањето, покрај одредбите на ЗКП, треба да се применат и одредбите од Вториот дополнителен протокол на Европската конвенција за меѓународна правна помош во кривичната материја.

Колку праксата во нашите основни судови ги користи законските овластувања предвидени со ЗИД на ЗКП и со која брзина успева да ги имплементира и заживее може да се оцени низ следните показатели. Имено, во периодот од донесување на ЗИД на ЗКП до месец септември 2005 год. во рамките на сите набљудувани предмети по чл. 418-а и б - "Трговија со луѓе" и "Криумчарење на мигранти", како и чл. 191 - "Посредување при вршење на проституција", сослушување на сведок или вештак преку видеоконференција⁸¹ се има изведено само во еден случај.

Во Република Македонија на 28.04.2005 година, во Основниот суд - Тетово во предмет в.в со кривичното дело "Посредување во вршење на проституција" од чл. 191 од КЗ, за првпат се извршило сослушување на сведок преку видеоконференција. Опремата преку која се обезбедило ефикасно аудио и визуелно поврзување со жртвата сместена во судска просторија во матичната земја била поставена на таков начин што судскиот совет заедно со јавниот обвинител, полномошникот на оштетената и бранителите на обвинетите можеле да имаат визуелен увид во давањето на изјавата на жртвата/сведок, додека обвинетите и јавноста биле во можност само да ја слушнат истата.⁸²

Посебниот начин на испитување на сведокот преку судот во засебна просторија, не во судницата, досега во ниеден набљудуван предмет не е употребен.

Одредбата од чл. 312 од ЗКП која што во исклучителни околности му дозволува на советот да одлучи обвинетиот да се отстрани од судницата ако сведокот одбива да дава исказ во негово присуство или ако околностите укажуваат дека нема да ја зборува вистината, исто така не најде примена во ниеден од набљудуваните предмети на Коалицијата.

Република Македонија Законот за заштита на сведоци го донесе во мај 2005 година. Истиот ќе се применува од јануари 2006 год.

⁸⁰ Согласно чл. 295-а од ЗКП внесена со промените од 2004 год.

⁸¹ На едно судење во Призрен (Косово), судијата, обвинителот и минимум потребниот персонал го сослушале сведокот во засебна просторија, го прочитале записникот на исказот на сведокот и потоа се вратиле во одвоената просторија со цел поставување на дополнителни прашања кои ги предложила одбраната. На тој начин е запазена анонимноста на сведокот во однос на одбраната.

Во друг случај сведокот сместен во засебна просторија преку микрофон можел да го следи претресот и да одговара на поставените прашања. Проблем со вториот случај е што судијата не е во можност да го види однесувањето на сведокот за време на давањето на исказот ("Заштита на сведокот во системот на кривичното правосудство", Извештај на Мисијата на ОБСЕ на Косово).

⁸² Реализацијата на првата видеоконференција во Македонија, преку која се обезбеди сослушување на жртвата-сведок во постака во Основниот суд во Тетово, се овозможи со зеднички усилби на СЕКИ центарот, МВР на Република Македонија, МВР на Република Молдавија, Јавното обвинителство на Република Македонија, Министерството за правда, Основниот суд во Тетово и ФБИ.

11. Потреба од заштитата на сведоците во Македонија

Колкава е зачестеноста на заплашување на сведоците во постапките пред судовите на Република Македонија, т.е. колку законите за одмазда се реална блиска можност и колку често се реализираат, може само да се претпостави. Одредено поведение на некои сведоци во постапката директно или индиректно упатува на заклучок дека тоа постои.

Во предметот набљудуван пред Основен суд Скопје¹, во врска со кривичното дело "Трговија со луѓе" по чл. 418а, петте оштетени странки, странски државјанки, не биле присутни на претресот бидејќи, по законата дека ќе си ги пресечат вените ако не бидат вратени во нивните држави, преку Министерството за внатрешни работи било реализирано нивното враќање. Пред Судот биле прочитани нивните изјави дадени пред истражниот судија.

Во предмет набљудуван пред Основниот суд во Гостивар, кој се води за кривично дело "Посредување во вршење проституција" по чл. 191 ст.1 од КЗ, сведокот (оштетената)⁸³ на главен претрес целосно ја негирала сопствената изјава дадена на записник пред истражен судија. Таа изјавила дека обвинетиот е невин и дека не е точно дека била принудувана на проституција. Исто така изјавила дека не се сеќава што точно кажала пред истражниот судија. Изјавата заверена кај нотар дадена неколку месеци по давањето исказ пред истражен судија, во која изјавила дека обвинетиот не е виновен, ја признала за своја.

Додека бранителот на обвинетиот тврдел дека сведокот има дадено втора изјава пред истражниот судија, судијата и јавниот обвинител негирале дека таква изјава постои. На барање на Јавниот обвинител од истражниот судија било добиено писмено известување кое потврдило дека сведокот има дадено изјава само еднаш и дека изјавата дадена пред нотар 4 месеци подоцна била доставена но не била прифатена од страна на истражниот судија, од причина што оштетената веќе била сослушана.

... Бидејќи сведокот целосно ја негираше својата изјава дадена пред истражен судија, се доби впечаток дека таа е премногу исплашена и не сакаше да сведочи против обвинетиот. Додека ја даваше својата изјава беше збунета... (запис на набљудувачите присутни на претресот)

Обезбедување во судската зграда

Одговорна за обезбедување на судската зграда и лицата во неа е судската полиција формирана во 1996 година.

Со неа раководи претседателот на судот кој е должен да го изготви неделниот план за обезбедување на рочиштата со оценка за потребата на присуство на судењето, било перманентно или повремено, или за потребата за претходно претресување на сите учесници во постапката за време на доаѓањето во судот.⁸⁴

Лицата лишени од слобода, притворени или осудени, во судот се предаваат на судската полиција од страна на надлежните органи и обратно.

⁸³ Сведокот (оштетената) е странска државјанка, со едно дете на седумгодишна возраст. Таткото на децата, Албанец, државјанин на Република Македонија, со кого се запознала во ноќниот бар на обвинетиот и со кого живеела во вонбрачна заедница речиси 4 години, е убиен во 1999 год.

⁸⁴ Чл. 270 од Судски деловник (Судска полиција).

Во сите основни судови во Македонија поставени се детектори за метал на влезната врата од зградата⁸⁵. Во оние судови пред кои се следени предмети во врска со трговија со луѓе, контролата на влезот во судската зграда е на задоволително ниво.

Во предметот во врска со чл. 418 од КЗ набљудуван пред Основниот суд во Тетово⁸⁶ (Тет 007) двајца од десетмината обвинети не биле пуштени да влезат од страна на судското обезбедување. Со цел да се избегне повторувањето на оваа сцена на следното рочиште, сите обвинети добиле покани.

За време на осуммесечното набљудување не се забележани инциденти поврзани со проблематиката на адекватно обезбедување на судската зграда и лицата во неа. Обезбедувањето е секогаш присутно на судењата по притворски предмети.

Во сите 17 случаи во кои што жртвата била присутна, и тоа 8 пати на главен претрес и 9 вон главен претрес, обезбедувањето било на солидно ниво. Имено, покрај судското обезбедување⁸⁷, претставници на Министерството за внатрешни работи, најчесто присутно било и обезбедување од земјата на потекло на жртвата.⁸⁸

Забележан е само еден инцидент, кога набљудувачите на Коалицијата добиле закана од страна на некој од учесниците во постапката да се повлечат од следење на односниот предмет.

Просторни ограничувања

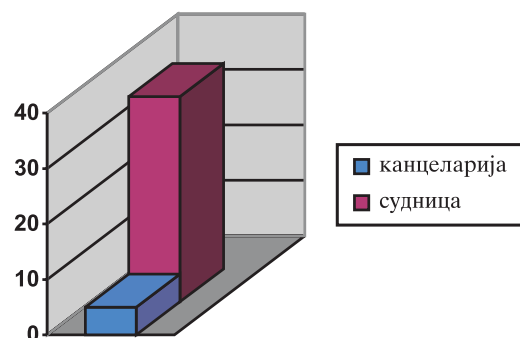
Основните судови во Македонија главно не се обезбедени со засебна просторија во која би престојувал сведокот без да се конфронтира со обвинетиот во времето пред започнување на претресот. Меѓутоа, просторното ограничување не би смеело да биде причина за преземање на сите можни мерки за редуцирање на секундарната виктимизација на жртвата.

Во Основниот суд во Гостивар (Гос 001) во предметот набљудуван во врска со кривичното дело од чл. 418-а од КЗ, жртвата/сведок била сместена во просторијата на судската полиција до започнувањето на главниот претрес.

Праксата во некои од судовите заседанието да се држи во канцеларија на судијата, па доколку се утврди постоење на услови за одржување на претресот учесниците да се преместат во судница, би требало да се избегнува, особено ако и жртвата е присутна.

Во 12% од рочиштата дејствијата биле реализирани во канцеларијата на судијата.

Условите за работа во судниците при основните судови во кои е вршено набљудување варираат од многу лоши до одлични.

⁸⁵ Согласно Judicial Reform Index for Macedonia, november 2003, вообичаена пракса на судската полиција е да ги пропушта граѓаните околу детекторот или да не реагира на звукот на опремата. Нашиот заклучок се однесува само на судовите каде се набљудувани предмети в.в. со трговија со луѓе.

⁸⁶ Во Основниот суд во Тетово мерките за обезбедување на судската зграда се значително заострени.

⁸⁷ Исклучок претставува едно рочиште од предмет пред Основниот суд во Битола во кој немало претставник на судската полиција во судницата, во која што јавноста била исклучена.

⁸⁸ Само во еден предмет на кој жртвата била присутна обезбедно е и присуството на социјален работник.

Иако ретко, сепак, се случува судницата во која се судат кривичните дела во врска со трговијата со луѓе да е многу мала и тесна, без доволно простор за сите учесници во постапката.

Заради тоа, понекогаш не само што не може да се запази распоредот на местата на обвинетиот и неговиот бранител, јавниот обвинител, оштетениот или неговиот полномошник, сведоците и вештаците, утврден со закон, туку се случува и обвинетиот да седи до лица од јавноста, односно лицата учесници во постапката да не бидат физички одвоени еден од друг.

Иако, согласно член 303-а странките треба да седат наспроти претседателот на советот, и тоа обвинетиот и неговиот бранител од неговата лева страна, а јавниот обвинител или овластениот тужител, оштетениот или неговиот полномошник од неговата десна страна, додека сведоците и вештаците се сослушуваат на место определено од десната страна на претседателот на советот, свртени кон обвинетиот и обвинителот, во праксата на нашите основни судови оваа одредба не се почитува. Имено, дури и таму каде што постојат услови за реорганизација на судницата, истата не е спроведена.

Понекогаш се случува, и покрај опременоста на судниците со компјутер, заради користење на механичка машина за пишување, да биде отежнато следењето односно слушањето на претресот.

Заклучоци:

Во повеќе од четвртина од предметите сведокот на главниот претрес не бил поучен за правото да не одговара на одделни прашања ако е веројатно дека со тоа би се изложил себеси или свој роднина на тешка срамота, материјална штета или кривично гонење, иако таа обрска е предвидена согласно чл. 223 ст. 2 од ЗКП. Во 75% од предметите станува збор за сослушување на сведок-жртва во постапката.

Во ниеден случај сведокот во предметите во врска со трговија со луѓе не го ускратил изнесувањето на личните податоци (согласно одредбата од 223-а од ЗКП), што е предвидено за ситуациите кога постои веројатност со давањето на исказ или одговор на определено прашање да се изложи себеси или свое блиско лице на сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет. Воедно, се нема случено сведокот да одбие да даде исказ во присуство на обвинетиот, а автоматски и да се искористи одредбата од чл. 312 од ЗКП согласно која обвинетиот во таква ситуација може да се отстрани од судницата.

Сослушувањето на сведок или вештак преку видеоконференција се има извршено само во еден предмет во Република Македонија.

Посебниот начин на испитување на сведокот преку судот во просторија различна од судницата (регулиран со одредбата од чл. 270-а од ЗКП) досега во ниеден набљудуван предмет не е употребен.

Контролата на влезот во судската зграда во основните судови пред кои што се имаат набљудувано предмети во врска со трговија со луѓе е на задоволително ниво. Воедно во сите ситуации во кои присуството на жртвата на главниот претрес било обезбедено, организирана е и адекватна физичка заштита од страна на припадниците на МВР, обезбедувањето од земјата на потекло на жртвата или, пак, судската полиција.

Просторните можности на судовите се лимитирани и истите се јавуваат како фактор за зголемување на веројатноста за секундарна виктимизација на жртвата на трговија со луѓе. Малите судници не дозволуваат реализација на промените во ЗКП утврдени во чл. 303-а согласно кои распоредот на седење на учесниците во постапката е различно определен во однос на претходниот период.

Препораки:

Неопходно е доследно почитување на одредбата од членот 223 од ЗКП согласно која сведокот ќе се предупреди дека не е должен да одговара на одделни прашања ако е веројатно дека со тоа би се изложил себеси или свој роднина на тешка срамота, материјална штета или кривично гонење.

Сведокот би требало да биде информиран за правото да го ускрати изнесувањето на личните податоци (името и презимето, името на таткото, занимањето, престојувалиштето, возраста и односот со обвинетиот) доколку со тоа би се изложил себеси или свое блиско лице на сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет.

Доколку сведокот го ускрати изнесувањето на односните податоци, а се оцени дека опасност постои, би требало да постои можност за употреба на одредбите за посебниот начин на испитување на сведокот во постапката, а не само на одредбите за вклучување во Програмата за заштита на сведоци. Проценката за степенот на загрозување и начинот на заштита треба да се врши согласно конкретната ситуација.

Неопходна е поконкретна законска разработка на посебниот начин на испитување и учествување на сведоците во постапката кога постојат околностите од чл. 270-а. Со тоа би се овозможило побрза и поекономична заштита на жртвите на трговија со луѓе/сведоци во постапката, особено во периодот до стапување на сила, а воедно и разработување на Законот за заштита на сведоците.

Обезбедување на адекватен простор за судење, особено во предмети со степен на чувствителност, какви што се оние во рамките на трговијата со луѓе, претставува нужност за избегнување на секундарна виктимизација на жртвите, како и обезбедување на добивање квалитетен исказ во постапката против сторителите на овој вид кривични дела.

Изготвувањето на прирачник за правата на сведоците во постапката⁸⁹ може да придонесе во афирмацијата на правата на сите лица кои се повикуваат како сведоци во предметите пред основните судови. Афирмацијата води кон осознавање, а истото кон поголема подготвеност на граѓаните (секако и жртвите на трговија со луѓе) за појавување и партиципирање во постапката пред судот.

⁸⁹ <http://www.usdoj.gov/usao/tnw/brochures/vwhandbook/vwhandbook.html>) Victim and Witness handbook.

6

Компензација на жртвите

Реформата на казнените законодавства во насока на заштита на интересот на жртвата⁹⁰, пред сè, пристапот на жртвата кон системот на казнена правда и нејзиното ефикасно извршување, реституцијата, компензацијата, социјалната помош и заштитата од секундарна виктимизација, беше поттикната со голем број на меѓународни инструменти⁹¹.

Во земјите членки на Европската унија обврската за надомест на штета предизвикана со извршување на кривично дело е првенствено на обвинетиот. Жртвата во граѓанска постапка со приватна тужба е овластена да поднесе барање за компензација за претрпената материјална и нематеријална штета. Притоа, заради олеснување и забрзување на процесот на овозможување на компензацијата, дел од земјите членки предвидуваат одредби согласно кои жртвата/оштетената странка може да поднесе барање за надомест на штета во кривична постапка⁹². Вообичаено е реализацијата на барањето да биде поврзано со исполнување на определени услови.⁹³

Често се случува жртвата да не биде во можност да го оствари своето право на надомест за претрпената штета, било да се работи за непознат сторител на кривично дело, за немање доволно докази да се покрене обвинение против неког или пак во прашање е неспособноста на сторителот да ја плати компензацијата. Заради тоа, некои од земјите членки во тие ситуации ја предвидуваат можноста државата да ја компензира жртвата⁹⁴.

⁹⁰ Вlado Камбовски, "Свртување на казненото право кон жртвата на делото, Казнено правна реформа пред предизвиците на XXI век", Скопје, 2002, стр. 198.

⁹¹ **Европската Конвенција за обештетување на жртвите на насилни кривични дела** во чл. 2 предвидува обврска за државата, во ситуации кога тоа од други извор не е возможно, финансиски да ги обештети жртвите кои претрпеле тешки телесни повреди или нарушувања на здравствената состојба како последица на насилни кривични дела, како и блиските лица на жртвите кои починале од такви дела. Притоа, компензацијата ќе се изврши дури и во ситуации кога сторителот на кривичното дело не може да биде кривично гонет или казнет. **Директивата за компензација на жртвите на кривичните дела** на Европската комисија ги обврзува сите земји членки до 1 јули 2005 година да разработат национален систем кој ќе гарантира правична и адекватна компензација на жртвите на кривичните дела. Воедно, директивата обврзува компензацијата на жртвите да може лесно да се реализира, независно од местото т.е. државата каде делото е извршено, со помош на креирање на систем за соработка помеѓу националните ентитети кој ќе се имплементира од 1 јануари 2006 година.

⁹² Во **Австрија и Белгија** тужбите за обештетување на жртвите на злосторство се поднесуваат пред кривичниот суд во рамките на кривичната постапка, освен кога случајот може да се реши само пред граѓански суд (Австрија) или, само во посебни случаи, кога тужбата се поднесува пред граѓанските судови (Белгија).

⁹³ Голем број законодавства ја имаат клаузулата "доколку решавањето по барањето за надомест на штета не влијае на претерано одолговлекување на постапката".

⁹⁴ Жртвите во **Англија и Велс** не можат да поднесат барање за компензација во рамките на кривичната постапка, меѓутоа тоа и не е потребно. Имено, кривичните судови се обврзани (under the Powers of Criminal Courts

Во некои земји добивањето компензација е врзано за постоење на дополнителни околности, како на пример: видот на кривичното дело⁹⁵ за кое се работи, висината на штетата која се бара итн.⁹⁶

12. Надоместокој на штетата на жртвите во Македонија

Во Република Македонија компензација на жртвата на трговија со луѓе е возможна преку користење на институтот конфискација на имот и/или имотна корист од сторителот на кривичното дело и враќање на користа на оштетениот, односно жртвата во кривичната постапка.

И покрај јасно утврдениот став на меѓународната заедница и домашното законодавство⁹⁷ за должноста на државата за компензација на жртвата, доколку сторителот на делото не може да го стори тоа, во Македонија не постои државен фонд за обештетување на жртвата, ниту пак одредби за естаблирање на обврска на судот да одреди обештетување од истата.

Имено, судот со одлуката со која е утврдено извршување на кривично дело ќе нареди конфискација на имотната корист прибавена со него.⁹⁸ Притоа, имотната корист може да се состои од пари, подвижни или недвижни предмети од вредност, како и секоја друга сопственост, имот или актива, материјални или нематеријални права.⁹⁹ Во случај нивната конфискација да не е можна, на сторителот ќе му се конфискува друг имот што одговара на прибавената имотна корист.¹⁰⁰

Конфискуваното му се враќа на оштетениот, а ако оштетен нема, останува сопственост на државата. Не може а да не се забележи привилегираниот статус (правата и обврските) на државата. Имено, во ситуација кога сторителот не може да ја компензира жртвата, државата не го исправа дисбалансот на принципот на правичност, додека во ситуација кога оштетениот е непознат, средствата влегуваат во Буџетот на РМ.

Од вкупно 15 пресудени предмети во врска со кривичните дела "Посредување при вршење на проституција" и "Трговија со луѓе", во период од јануари до септември 2005 год., само во еден предмет судот, донесувајќи пресуда со која обвинетиот се огласува за виновен, наредил конфискација на имотната корист прибавена со кривично дело "Посредување при вршење на проституција".

(Sentencing) Act 2000) да наредат исплата на компензација од страна на обвинетиот во сите предмети каде што физичка повреда, загуба или штета резултирала од кривичното дело. Судовите се должни да се произнесат за причините секогаш кога нема да наредат компензација на жртвата во постапката.

⁹⁵ Согласно "Criminal justice act" на **Ирска** од 1993 година, судот може да донесе одлука за компензација на жртвата од страна на обвинетиот со донесувањето на пресудата за секое кривично дело.

⁹⁶ М. Каневчев, "Виктимологија - Учење за жртвата", Годишник на Факултетот за безбедност, 2000/2001, стр.

⁹⁷ Согласно член 168 од Законот за облигациони односи, за штета настаната од некое насилно казниво дело, кога сторителот е непознат (не е идентификуван), одговара државата. Државата е должна да ја надомести штетата сторена од насилни казниви дела и во случај кога сторителот е познат, но нема средства за живот.

⁹⁸ Лилјана Ингилизова-Ристова, "Конвенција на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал и казната конфискација на имотот", Судиска ревија, 2002, бр. 4, стр. 47

⁹⁹ Чл. 98 (ст.1) од Кривичен законик

¹⁰⁰ Во истиот член (став 2 и 3) се регулира конфискација од трети лица на кои е пренесена користа без соодветен надомест ако не знаеле, а можеле или биле должни да знаат дека е прибавена со кривично дело или пак независно дали не знаеле или можеле да знаат во ситуации кога се работи за предметите што се прогласени за културно наследство и природни реткости, како и оние за кои оштетениот е лично врзан.

Компензацијата на жртвата се реализира со поднесување на имотнопранво барање. Предлог за остварување на имотнопранвното барање во кривична постапка се поднесува до органот до кој се поднесува кривичната пријава или до судот пред кој се води постапката најдоцна до завршувањето на главниот претрес пред првостепениот суд. Имотнопранвното барање може да се однесува на надомест на штета, на враќање предмети или на поништување на определена правна работа.

За имотнопранвните барања одлучува кривичниот суд. Имено, **со пресудата со која обвинетиот се огласува за виновен** судот одлучува целосно или делумно за имотнопранвното барање. Доколку доказите во кривичната постапка не даваат доволна основа за целосно или делумно пресудување на имотнопранвното барање, а за нивно дополнително обезбедување постои опасност од неоправдано одолжување на кривичната постапка, судот со пресудата ќе го досуди само основот, или основот и делумно износот на имотнопранвното барање, а за износот на имотнопранвното барање или остатокот од тој износ ќе донесе дополнителна пресуда.

Доколку износот на имотнопранвното барање не може да се утврди со други докази или изведувањето такви докази би водело кон значително одолговлекување на постапката, судот со дополнителната пресуда ќе го досуди износот на имотнопранвното барање или неговиот дел определувајќи правичен надомест¹⁰¹.

До донесувањето на Законот за измена и дополнување на Законот за кривична постапка судот со пресудата со која обвинетиот се огласува за виновен во кривична постапка можеше да одлучи целосно за имотнопранвното барање **или само делумно**, а за остатокот да ја упати оштетената странка на граѓански спор¹⁰².

Со внесување на задолжителна обврска за судот да пресуди за имотнопранвното барање во кривичната постапка во која што решава и за конфискација на имотната корист, се надминува проблемот во врска со одредување на висината на конфискуваната корист и имотнопранвното барање (донесувањето на одлуката за конфискација да се врши пред да се утврди реалната штета) и се избегнува неповолната положба во која се затекнува оштетениот¹⁰³ бидејќи на овој начин се појавува само како тужител во граѓанска постапка која не ретко трае и многу долго.¹⁰⁴

Имотнопранвното барање во предметите на трговија со луѓе најчесто се однесува на надомест на материјална штета (надомест на штетата во случај на телесна повреда или нарушување на здравјето)¹⁰⁵ и нематеријална штета¹⁰⁶ (надомест за претрпени физички болки, за претрпени душевни болки поради намалување на животната активност, повреда на угледот, честа, слободата или правата на личноста, како и за страв)¹⁰⁷.

Не потценувајќи го обемот на проблеми кои се јавуваат при определувањето на висината на материјалната штета, може слободно да се каже дека при определувањето на нематеријалната штета во состојба на недостиг на практика во областа на трговија со луѓе, истите се мултиплицираат.

¹⁰¹ чл. 101 од ЗИЗКП.

¹⁰² Во Р Македонија до сега во ниеден граѓански предмет не е реализирана надомест на штета на жртва на трговија со луѓе.

¹⁰³ Н. Мрвик, "Надомест на штета во кривичната постапка-меѓу репарација и ретрибуција", Безбедност - Ревиија на криминалистика, криминологија и кривично право, 1994, бр.2, стр.273.

¹⁰⁴ Завршен извештај на Коалицијата "Сите за правично судење" –судење во разумен рок.

¹⁰⁵ Чл. 184 од Законот за облигациони односи.

¹⁰⁶ Во предметите пред нашите судови основата на барањето за надомест на нематеријална штета на жртвите на трговија со луѓе најчесто е: претрпена душевна болка поради атак на честа и угледот, поради ограничена слобода на движење; претрпен правно-релевантен страв; претрпена физичка болка.

¹⁰⁷ Чл. 189 од Законот за облигациони односи.

Имено, жртвите, како резултат на континуирано брутално физичко и психичко малтретирање од страна на трговците со луѓе¹⁰⁸, често се подложни на повреди, депресији, несоници, вознемиреност и посттравматски шок¹⁰⁹. Заради присилбата на сексуални односи со голем број клиенти, веројатноста да бидат заразени со сексуално преносливи болести е голема. Не ретко се случува да бидат подложени на абортус, што секако влијае на состојбата на репродуктивните органи. Лошите хигиенски услови и слабата исхрана се фактори кои влијаат на севкупната здравствена состојба на жртвата.

Во предмет набљудуван пред Основниот суд во Тетово в.в со чл. 418-а од КЗ, жртвата по влегување во Македонија два дена била заклучена и присилувана на давање сексуални услуги, тепана и хранета само со леб и вода. При обид за бегство, била фатена од страна на осудениот, претепана и оставена гола два часа во шума.

При обидот за самоубиство со сечење на вени, со медицинска интервенција од страна на приватна ординација од околните села, била спасена.

Во друг предмет набљудуван пред Основниот суд во Тетово в.в со чл. 418-а од КЗ, на жртвата, како резултат на употреба на сила од страна на обвинетите, ѝ била потребна интервенција од стоматолог. Истата, откако останала бремена, била подложена на абортус во некоја приватна ординација.

Во рамките на Транзитниот центар во Македонија постојат три стручни тима кои во своите редови, меѓу другото, имаат и психолог задолжен за давање на психосоцијална поддршка на жртвата. Значи, првичната оценка за состојбата на жртвата ја вршат стручни лица во рамките на Центарот. Проблемот се состои во тоа што мнението на овие лица досега не е третирано како доказ во кривичната постапка¹¹⁰.

Во единствениот предмет во кој што било наредено да се достави извештај од ИОМ (медицинска документација) за оштетената - сведок во постапката, набљудуван пред Основниот суд во Тетово (Тет 001) в.в со чл. 418-а од КЗ, и покрај ургенцијата на судот, дури на третото рочиште од предметот истата била прибавена.

Вештачењето, најчесто наредено многу подоцна во рамките на судскиот процес (доколку е возможно, со оглед на фактот што жртвата најчесто се депортира во матичната земја), не може да ја отслика првичната психичка состојба на жртвата, а кое инаку би можело да биде од големо значење за одредување на висината на штетата.

Во предмет набљудуван пред Основниот суд во Тетово (Тет 004) в.в со чл. 418а од КЗ, жртвата/оштетената, странска државјанка, пред истражниот судија изјавила дека се приклучува кон кривичниот прогон и предјавила имотнoprавно барање, притоа не определувајќи висина и основ.

¹⁰⁸ Согласно податоците во Извештајот на ИОМ 2004 (Changing patterns and trends of trafficking in persons in the Balkan region) за движењето на процентите на жртвите кои пријавиле физичка злоупотреба во Транзит-центарот во Скопје, може да се заклучи дека употребата на физичка сила спрема жртвите на трговија со луѓе е во постојан пораст. Имено 31% од вкупните жртви биле физички малтретирани во 2001, 57% во 2002 год., 67% во 2003 год.

¹⁰⁹ Во "Келнскиот Индекс на ризици" се наброени: вид на настанот, одвојување во трауматска состојба, одговор на институциите, страв од смрт во трауматската состојба, времетраење на истата и физички повреди односно затворен однос со сторителот- (Прирачник за обука во рамките на сеопфатната програма за обука, размена и соработка на оперативната група на пактот за стабилност во врска со борбата против трговија со луѓе).

¹¹⁰ На специјализираната обука во врска со трговијата со луѓе и нелегална миграција, организирана за судиите на основните судови во Македонија на 24 и 25 јуни 2005 од страна на ИОМ, како заклучок од дискусиите на оваа тема се наметна мислењето дека анамнезата на овие професионални лица би можела и треба да се третира како "адекватен" доказ. Во таа насока е и препорака на проф. д-р. Горги Хаџи Ангелковски-невропсихијатар, на тренинг одржан за обука на набљудувачите на Коалицијата за следење на предметите од областа на трговија со луѓе. Имено, мненијата на персоналот кој е во директен контакт со жртвата по нејзиниот прием во транзит-центарот претставуваат соодветна основа за изготвување на вештиот наод и мнението на вештото лице во постапката пред судот.

Полномошникот на оштетената на главниот претрес го специфицирал имотноправното барање определувајќи ги следните основи за надомест на нематеријална штета: претрпена душевна болка поради атак на честа и угледот, поради ограничена слобода на движење, претрпен правнорелевантен страв и претрпена физичка болка. Воедно, предложил износот да се утврди врз основа на невропсихијатриското вештачење или врз основа на правилник од осигурителни куќи.

На претресот било повикано вешто лице, психолог од Центарот за социјални работи од Тетово, меѓутоа само за да даде мислење за способноста на оштетената да сведочи.

Предлогот на бранителот на обвинетиот да се изврши дополнително невропсихијатриско вештачење на оштетената, веќе еднаш сослушана на претходното рочиште, судот го одбил како неоснован.

Во пресудата со која обвинетите се огласуваат за виновни, во однос на имотноправното побарување, оштетената се упатува во граѓанска постапка бидејќи "кривичното дело се случило во период кога не биле во сила измените во ЗКП и ќе се применуваат одредбите од стариот ЗКП бидејќи се поповолни за сторителите".

За разлика од материјалното казнено право, каде што важат одредбите од законот кои биле на сила во времето на извршување на кривичното дело, во процесното право важат одредбите на законот кои се на сила во времето на пресудувањето на делото.¹¹¹

Доколку од моментот на започнување на претресот до неговото завршување законот се промени, не се користат одредбите од законот кој што е поблаг за сторителот (како што е ситуацијата во казненото материјално право), туку во редовната казнена постапка (истрага, подигнување на обвинението, главен претрес и објавување на пресуда, постапката по редовните правни лекови) "подоцнежниот закон се применува задолжително"¹¹².

Согласно претходно изнесеното се чини дека казненоправната теорија е во расчекор со чл. 597 од преодните и завршни одредби од ЗКП¹¹³, според кој кривичните постапки што не се довршени според одредбите на "стариот" ЗКП, ќе се довршат според одредбите на подоцнежниот закон доколку тие се поповолни за сторителот¹¹⁴.

Не подготвеноста на судиите да заземат став во поглед на прашањето за надомест на нематеријална штета на жртвите на трговија со луѓе, резултира со поразувачки податок според кој во вкупно 15 пресудени предмети во врска со кривичните дела "Посредување при вршење на проституција" и "Трговија со луѓе", во период од јануари до септември 2005 год., по ниедно барање не е донесена позитивно одлука. Истите се движат во висина од 100.000,00 ден. до 2 000.000,00 ден.

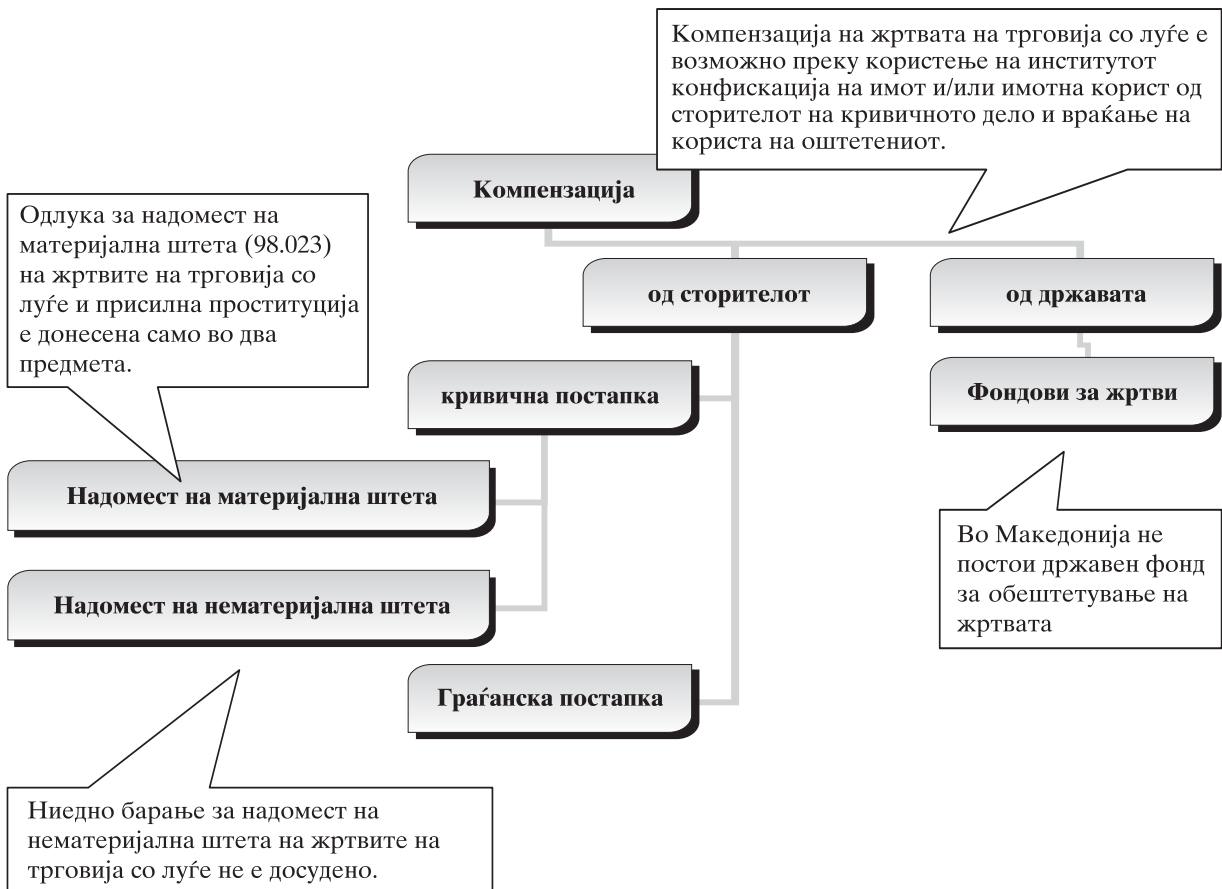
Одлука за надомест на материјална штета на жртвите на трговија со луѓе и присилна проституција до крајот на месец јули 2005 година е донесена само во два предмета. Истата се однесува на вредност од 98.023,00 ден.

¹¹¹ Никола Матовски, Важење со оглед на времето, Казненопроцесно право - општ дел, 2003, стр. 85.

¹¹² Камбовски, Казнено право, Општ дел, Скопје 2004.

¹¹³ Согласно пречистениот текст, одредба која ја нема во ЗКП, вклучувајќи ги двете новели.

¹¹⁴ Ваквата формулација во чл. 597 од ЗКП, без прецизно определување кои се тие ситуации во кои што е дозволена употребата на "законот поблаг за сторителот", предизвика критика од страна на учесниците на советувањето на Здружението за кривично право и криминологија на Македонија на тема: Казненоправната политика во Република Македонија (21 - 23 септември 2005 год.).

Во предмет набљудуван пред Основниот суд во Тетово (тет 006) во врска со кривичното дело по чл. 418 а и 418 -б од КЗ, со донесувањето на пресуда со која еден од обвинетите се огласува за виновен, судот определил да се надоместат материјални трошоци во висина од 98.023,00 ден. Ова претставува прв предмет во кој е решено позитивно по однос на вакво барање.

Заради заштита на имотноправното барање во кривичната постапка може да се определат привремени мерки за обезбедување на имотноправното барање што настанало поради извршувањето на кривичното дело.

Имено, согласно новиот член 203-а од ЗКП, истражниот судија или советот со решение може да определи привремено обезбедување¹¹⁵ на имот или средства што се во врска со кривичното дело.¹¹⁶

Притоа, имотот или средствата што се предмет на обезбедување се ставаат под надзор на судот.

Досега, во ниеден од предметите набљудувани од страна на Коалицијата не е извршено обезбедување на имот или средства во врска со кривично дело, што е и повеќе од чудно, особено ако се земе предвид дека трговијата со луѓе претставува една од најисплативите форми на организиран криминал и дека

¹¹⁵ Под привремено обезбедување на имот или средства се подразбира и привремено замрзнување, заплenuвање, задржување на фондови, банкарски сметки и финансиски трансакции или приноси од кривичното дело.

¹¹⁶ ...Кога се исполнети условите за конфискација на имот или имотна корист, судот по службена должност ќе нареди привремени мерки на обезбедување... (чл.489 од ЗКП).

криминалците користат секаков можен начин на прикривање на имотот (на пример, преку пренесување на негови блиски лица или слично). Со оглед на тоа дека жртвата не може да биде компензирана на друг начин освен од имотот на сторителот, повеќе од очигледна е потребата од изрекување на мерките за привремено обезбедување на имот.

Заклучоци:

Во основните судови во Македонија и покрај доволно широките можности за компензација на жртвите на трговија со луѓе дадени со законот, сè уште се нема воспоставена и развиена практика за обезбедување на надоместокот на материјалната и нематеријалната штета сторена со извршување на делото.

Со одредување на задолжителна обврска за судот со пресудата со која обвинетиот се огласува за виновен да одлучи и за имотноправното барање во кривичната постапка, веднаш, или со донесување на дополнителна одлука, законодавецот создаде услови за реализација на побрза компензација на жртвите на трговија со луѓе. За жал, овие одредби сè уште не заживеаа во практиката на домашните судови. Во Република Македонија до крајот на септември 2005 не е донесена одлука за надомест на нематеријална штета на жртвите на трговија со луѓе или присилна проституција.

Одредбите за конфискација на имот или имотна корист прибавена со кривичното дело, како и одредбите за привремено обезбедување на имот или средства што се во врска со тоа дело, ретко се применуваат во практиката на нашите судови.

Препораки:

Со оглед на тоа дека жртвата на трговија со луѓе, заради непостоење на државни фондови за обештетување, не може да биде компензирана на друг начин освен од имотот на сторителот, повеќе од очигледна е потребата од почеста употреба на одредбите од КЗ за конфискација на имот или имотна корист прибавена со кривичното дело, како и одредбите за привремено обезбедување на имот или средства што се во врска со тоа дело. Заплenuвањето на криминалните добивки може да има и посилено застрашувачко дејство отколку казната затвор која во Македонија, заради благата политика на судовите при одмерувањето на казната, најчесто се движи под посебниот законски минимум.

Почитувањето на одредбите од Законот за кривична постапка кои се однесуваат на имотноправното барање преставува нужен императив за обезбедување на заштита на интересот на жртвата, односно јакнење на нејзината позицијата во постапката пред судот.

Користењето на мнението (експертизата) на стручните лица кои се задолжени за давање на психолошка поддршка на жртвите веднаш по нивниот прием во Транзитниот центар како доказно средство во постапката, особено во услови кога не било извршено друго вештачење на психолошката состојба на жртвата пред истата да биде репатрирана во матичната земја, преставува посакувано решение заради утврдување на основот и износот на правичната компензација на жртвите во трговија со луѓе.

7

Должина на ѿсѿајкаѿа

Судот во кривичната постапка е должен да ги презема сите потребни дејствија со цел спречување на одолговлекување на постапката и оневозможување на злоупотреба на правата што им припаѓаат на лицата што учествуваат во постапката.

Брзата и ефикасна постапка треба, од една страна, да го штити правото на обвинетиот на квалитетна и ефективна одбрана, но од друга страна, треба да го спречи губењето на доказите кои го товарат, особено ако се земе предвид фактот дека сè уште еден од најсилните инструменти во борбата против трговците со луѓе претставува исказот на жртвата, а обезбедувањето на нејзиното присуство често е поврзано со големи потешкотии. Во исто време, одолговлекувањето на постапката доведува до намалување на шансите на жртвата за праведна компензација за претрпената материјална и нематеријална штета.

Огромен број фактори индивидуално и кумулативно влијаат врз должината на постапката во предметите во врска со трговија со луѓе, тргнувајќи, пред сè, од сложеноста на предметот (број на обвиненија, број на обвинети, сведоци и ефикасното обезбедување на нивното присуство на суд), однесувањето на обвинетиот, однесувањето на странките во спорот односно (зло)употребата на правата дадени согласно законот, фактот дали обвинетиот/те е во притвор или не, однесувањето на судијата и судската администрација, па до техничката опременост на судовите.

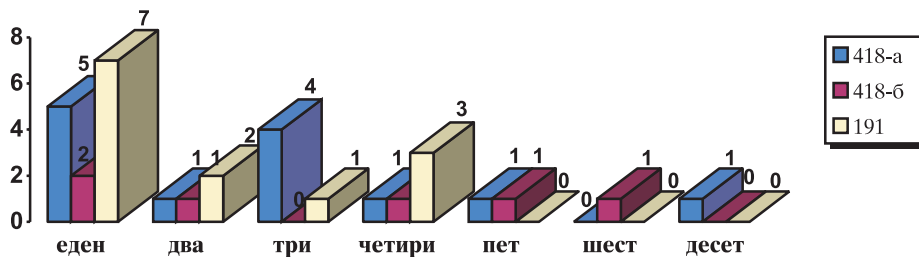
13. Сложеноста на ѿредмејоѿи

Согласно податоците добиени од набљудувањето на кривичните предмети во односната област е утврдено дека во рамките на еден предмет се случува како обвинети да се јават поголем број на лица и тоа најчесто само за едно кривично дело.¹¹⁷

Бројот на предметите во кои се јавуваат повеќе обвинети лица во однос на предметите кои се водат против еден обвинет е далеку помал, што не упатува на заклучокот дека факторот "број на обвинети"

¹¹⁷ Во 24% од предметите станува збор за обвинение по две кривични дела (Криумчарење на мигранти со фалсификување на исправа (2), Трговија со луѓе и посредување при вршење на проституција (2), Трговија со луѓе и криумчарење на мигранти (1), Трговија со луѓе и фалсификување на исправа (1), Посредување при вршење на проституција и злоупотреба на службена должност (1)).

Број на обвинети согласно кривичното дело

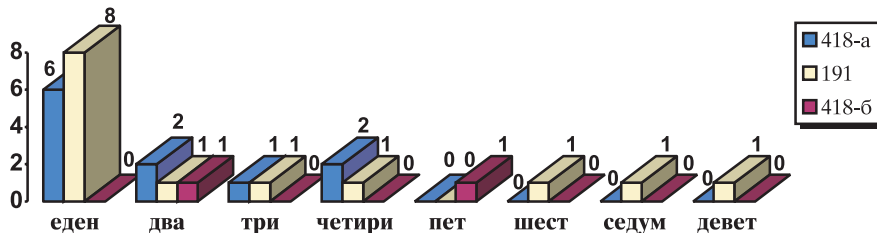

не секогаш има пресудна улога во процесот на траење на постапката. Секако, од ова постојат исклучоци:

Во предмет набљудуван пред Основниот суд во Тетово (Тет 007) во врска со кривичното дело "Трговија со луѓе", како обвинети се јавуваат 10 лица. На првото набљудувано рочиште присутни биле седум обвинети лица, за двајца не постоел доказ за уредна покана, додека едно лице било уредно кането, меѓутоа отсутнувао. На следното рочиште отсутнувале четири од десет обвинети. Состојбата била непроменета и на третото следено рочиште од овој предмет (едно лице било во бегство), на кое што судот донел одлука за приведување на две обвинети лица. Конечно, на следното судење било обезбедено присуство на девет од десет лица (едно лице било и понатаму во бегство), меѓутоа овој пат причина за одлагање било отсуството на еден од бранителите, а станувало збор за задолжителна одбрана.

Што се однесува до бројот на жртвите, во 52% од вкупните предмети како жртва во постапката се јавува едно лице.

Број на жртви согласно кривичното дело

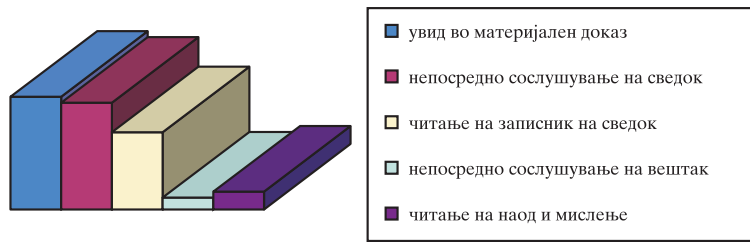

Утврдувањето на фактичката состојба, која што го опфаќа кривичниот настан и карактеристиките на лицето на кое што му се суди, како и правната состојба која што значи изнаоѓање на правен пропис кој треба да се примени врз утврдената фактичка ситуација при судење на секој кривичен предмет, претставува најзначајна активност на судот.

Правилното утврдување на фактите се остварува со изведување и оцена на доказите. Од предметот на докажувањето¹¹⁸, од видот и бројот на доказните средства¹¹⁹ како и од начинот на нивното изведување зависи обемот на работата на судот и другите органи во постапката, како и брзината со која постапката се реализира.

¹¹⁸ Согласно чл. 314 ст. 2 од ЗКП докажувањето ги опфаќа сите факти за кои судот наоѓа дека се важни за правилно пресудување. Ваквиот општ начин на регулирање на предметот на докажување е резултат, пред сè, на неможноста да се постават општи правила за сите различни ситуации од праксата, како и на потребата да му се овозможи на судот да ги исфилтрира помалку важните факти од побитните со цел избегнување на опасноста од преголемо одолговлекување на постапката.

¹¹⁹ ЗКП не ги набројува таксативно одделните доказни средства, туку само содржи одредби согласно кои судот ја заснова пресудата само врз факти и докази што се изнесени на главниот претрес и воедно е должен совесно да го оцени секој доказ поединечно и во врска со другите докази, а врз основа на таква оцена да изведе заклучок дали некој факт е докажан (чл.339).

Анализата на набљудуваните предмети покажа дека на главниот претрес најчесто, покрај увид во материјалните докази, се врши и непосредно сослушување на сведок, како и читање на изјава на сведок од записник. Додека читањето на наод и мислење на вешто лице е извршено само во три предмета, непосредно сослушување на вештак се има јавено како начин на изведување на доказ само во два предмета.

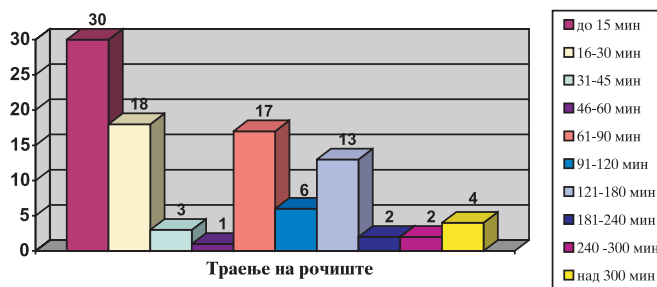
Преголемата разноликост на материјалните докази кои се јавуваат во предметите в.в. со трговија со луѓе оневозможува нивно прецизно класифицирање. Покрај доказите за идентитетот и локацијата на обвинетиот или оштетената, како што се, на пример, извод од казнена евиденција, фотокопии од лични исправи и сообраќајна дозвола, допис од Секторот за меѓународна соработка НЦБ Интерпол - Скопје, допис од Секторот за внатрешни работи, телеграма од аеродромот Петровец, барања за издавање на дозвола за привремен престој, барање за сместување во Транзитен центар, најчесто се врши и изведување на докази со читање на записници за преземени процесни дејствија, како на пример: записник за препознавање на предмети и лица, записник за предавање на одземени предмети, записник за примање на кривична пријава од оштетената, записник за претрес на стан-дом, записник за соочување со обвинет. Со претходно наброените докази ни од блиску не се исцрпуваат сите можни солуции кои праксата ги исфрла.

Заклучоци:

Во повеќе од половина од вкупниот број на набљудувани предмети станува збор за едно обвинето лице во постапката пред судот и за една жртва на делата во врска со трговија со луѓе. Воедно, во 75% од предметите обвинението се однесува само на едно кривично дело.

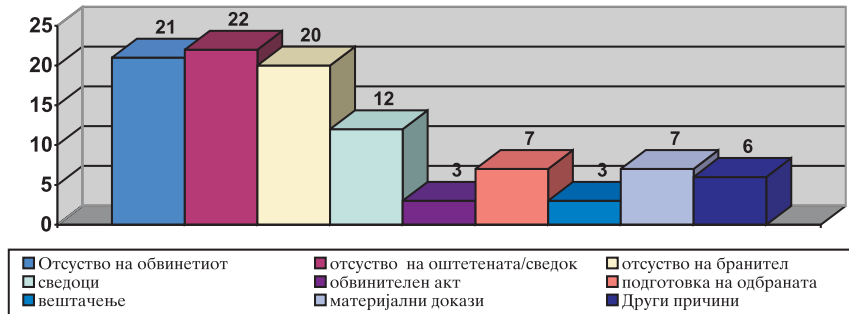
14. Причини за одлагање на судскиот претрес

Времетраењето на рочиштата претставува соодветен индикатор за утврдување на зачестеноста на одлагањата на судските претреси. Како што може да се воочи од табелата подолу во најголем број

на случаи рочиштата траеле помалку од 15 минути. Тоа упатува на заклучок дека рочиштата најчесто се одлагаат веднаш, без главниот претрес воопшто да започне.

Како причини за одлагање на главниот претрес¹²⁰ во нашата пракса, во набљудуваните предмети во врска со трговијата со луѓе се јавија следните:

Присуство

Обезбедување на присуството на релевантните актери во постапката влијае врз квалитетот и должината на судскиот процес, а со тоа и на степенот на почитување на меѓународниот (и домашен) стандард "судење во разумен рок".

Колку отсуството, односно присуството на обвинетиот, јавниот обвинител, сведоците, оштетената или вештото лице на главниот претрес се рефлектирало врз одолговлекувањето на постапката може да се утврди доколку бројот на одлагања на главниот претрес се стави во корелација со присуството на секое од гореспоменатите лица поединечно.

1. Обвинетиот и мерки за обезбедување на неговото присуство

Отсуството на обвинетиот/ите е причина за одлагање на претресот во 21% од случаите.

Со новите промени на ЗКП во делот на мерките за обезбедување на присуството на обвинетиот и успешното водење на кривичната постапка, покрај постоечките мерки: покана, приведување, ветување на обвинетиот дека нема да го напушти престојувалиштето, гаранција и притвор, кои што претрпеа одредени промени, воведени се и "**други превентивни мерки**" за обезбедување на присуството на обвинетиот, како и мерката **куќен притвор**.

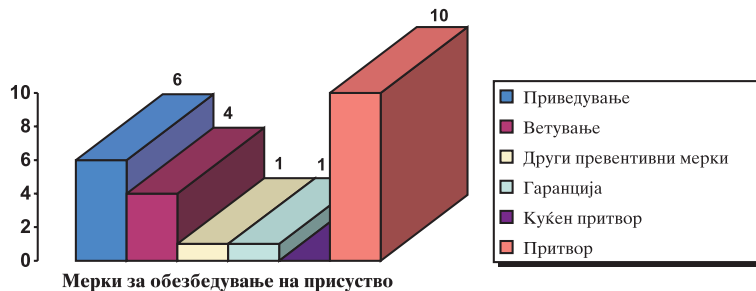
Во други превентивни мерки спаѓаат: забраната за напуштање на живеалиштето, односно престојувалиштето, обврска на обвинетиот да се јавува повремено на одредено службено лице или кај надлежен државен орган, привремено одземање на патна или друга исправа за преминување на државната граница, односно забрана за нејзино издавање и привремено одземање на возачка дозвола, односно забрана за нејзино издавање.

Со оглед на тоа што одделни присилни мерки во значителна мера ја ограничуваат слободата на граѓаните и се косат со начелото на пресумпција на невиност на обвинетиот, значи дека во ситуација

¹²⁰ Јован Проевски, Милан Крцковски, Одлагање и прекинување на главниот претрес, Закон за кривична постапка-објаснувања, коментари, судска практика и обрасци за практична примена, Академик, Скопје, 1997, стр.291.

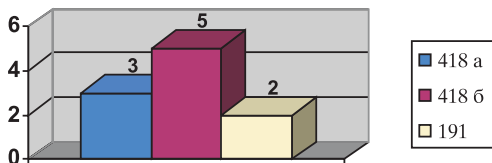
кога едно лице ќе се прогласи за невино тогаш и најмалите ограничувања претставуваат кршење на загарантираните права и слободи на граѓанинот, а воедно тргнувајќи од нужноста за оневозможување на попречувањето на постапката и избегнување на кривичната репресија од страна на некои лица, се наметнува потребата за изнаоѓање на најсоодветен баланс помеѓу задоволување на индивидуалните интереси и интересот на општеството да се заштити од криминалот.

Колку често и кои мерки за обезбедување на присуството на обвинетиот во предметите во врска со трговија со луѓе се употребени, може да се заклучи од следните податоци:

Имено, во рамките на 32 набљудувани предмети, од вкупно 83 обвинети лица¹²¹, мерката притвор¹²², која што претставува најтешка форма на процесна присилба¹²³ и се изрекува само во случај некоја по-блага мерка да не може да ги заштити интересите на кривичната постапка, определена е спрема 10 лица (12%)¹²⁴.

Мерка притвор согласно кривичното дело

Согласно членот 183 од ЗКП, траењето на притворот мора да биде сведено на најкратко нужно време¹²⁵, а сите органи кои учествуваат во кривичната постапка мораат да постапуваат со особена итност¹²⁶.

Во предмет набљудуван пред Основниот суд во Струга (Стр 001), во врска со кривичното дело "Трговија со луѓе", во кој што обвинетото лице е во притвор од 14.12.2004 год., претресот одржан на 9.03.2005 се одлага за 44 дена, согласно образложението добиено од страна на судијата, заради немање слободни термини.

Анализата на податоците покажа дека во најголем број на случаи должината на притворот се движи од 75 до 90 дена.¹²⁷

¹²¹ Шест обвинети лице од вкупно 83 се веќе во затвор.

¹²² Стојанов И., Основи за определување на притвор во Македонската кривична постапка, Годишник на факултетот за безбедност, 2000/2001, стр. 38.

¹²³ К. де Ровер, Притвор, Во служба за заштита, Човекови права и хуманитарно право за полициските и безбедносните сили, МКЦМ, стр.237.

¹²⁴ Притоа, во оваа бројка не влегуваат и 6 мигранти спрема кои бил одреден притвор и кои што се прогласени за виновни за кривично дело фалсификување на исправа, за кое се судела заедно со делото криумчарење на мигранти. Интересен е податокот во поголем број на случаи дека се притворени мигрантите кои биле криумчарени, за разлика од лицата кои што криумчареле.

¹²⁵ Никола Матовски, Траење на притворот, Системот на казнена постапка во Република Македонија, Годишник на Правниот факултет во Скопје, 1999/2001, том 39, книга 2, стр.221.

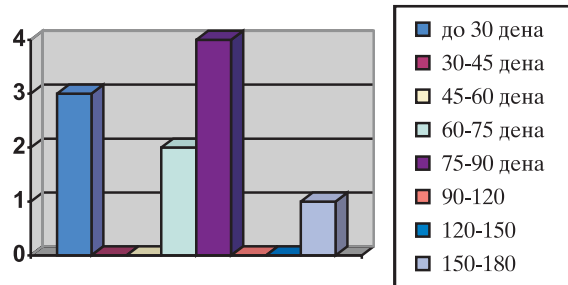
¹²⁶ Павел Манев, Забелешки и предлози во врска со притворот, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1995, стр. 97; Цветан Цветковски, Уставни можности и граници на законското пропишување на притворот и на другите мерки за обезбедување на присуство на обвинетиот, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1995, стр. 49.

¹²⁷ Во 1992 просечното траење на притворот од денот на притворувањето до почетокот на судењето во Англија изнесувало 11 недели (Г. Клајциев, Право на притвореното лице на брзо судење, Безбедност, 1994 бр.1 стр.55).

Во три предмети мерката притвор траела до 30 денови. Во два случаја, согласно член 175 ст. 3, мерката притвор била заменета со поблага мерка односно со гаранција како и со ветување на обвинетиот дека нема да го напушти живеалиштето, односно престојувалиштето.

Во шест предмети¹²⁸ за девет обвинети лица (11% од вкупниот број на обвинети) кои, иако се уредно викани, не се појавиле на главниот претрес и своето отсуство не го оправдале, дадена е наредба за приведување.

Временска рамка на притворот

Во предмет набљудуван пред Основниот суд Тетово (Тет 008) во врска со кривичното дело "Трговија со луѓе", за обвинетиот за кој претходно била дадена наредба за приведување, стигнало известување до судијата од ОВР Тетово дека не може да биде пронајден. Меѓутоа, обвинетиот се појавил на рочиштето, а неговиот бранител доставил потврда дека истиот се наоѓал во болница во Охрид на рехабилитација и затоа не дошол на претходното рочиште. Поради тоа што судијата не пратил покана за спроведување на второобвинетиот во истиот предмет, кој се наоѓал на издржување на казна затвор во КПД Идризово, претпоставувајќи дека односното рочиште ќе биде одложено, а со цел да не се создаваат непотребни патни трошоци, конечно истото и навистина е одложено заради отсуство на второобвинетиот.

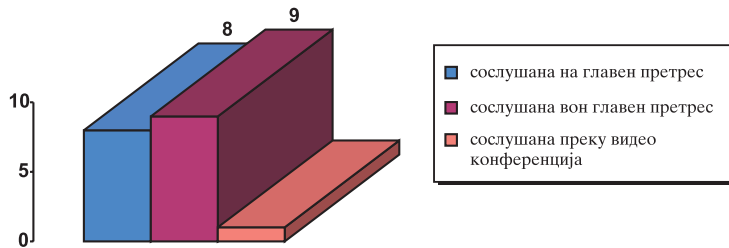
Ветување на обвинетиот дека нема да го напушти живеалиштето, односно престојувалиштето, со напомена дека ќе се определи притвор во случај на прекршување на преземената обврска, е побарано од четворица обвинети.

2. Отсуство на жртвата

Отсуството на жртвата/сведок/оштетена претставува честа причина (22%) за одлагање на постапката¹²⁹.

¹²⁸ По два неуспешни обиди да се обезбеди присуството на сите десет обвинети во предмет пред Основниот суд во Тетово за третото рочиште е дадена наредба за приведување на тројца од обвинетите лица.

¹²⁹ Тргувајќи од особеното значење на сведочењето на жртвите на трговијата со луѓе за исходот на кривичната постапка, а земајќи го во предвид, пред сè, фактот дека главно, со мали исклучоци, станува збор за странски државјанки, често пати веќе вратени во матичните земји (согласно податоците од ИОМ, процентот на жртви на трговија со луѓе кои со себе немале валидни документи, што значи нелегално престојувале во Македонија, во периодот од 2000 година па до денес се движи од 53% до 88%), регулирањето на прашањето за доставување на поканата за сведочење, односно обезбедувањето на присуството на жртвата/сведок, заслужува внимание. Со цел обезбедување на продлабочена соработка во областа на правосудството и олеснување на меѓусебниот правен промет, Македонија, покрај конвенциите што ги има потпишано, има склучено повеќе билатерални договори за давање на правна помош во кривичните предмети. Така, во **Договорот меѓу Македонската влада и Република Хрватска за правна помош во граѓански и кривични предмети**¹²⁹, договорните страни се обврзуваат "...да доставуваат и врачуваат писмена, разменуваат известувања за прашања од законодавството и казнената евиденција, и да вршат поединечни истражни дејствија, доставување на материјални докази, сослушување на обвинети, сведоци, странки, вештаци, вршење судски увид вештачења и друго.." Согласно чл. 28 од **Договорот за правна соработка во граѓански и кривични предмети меѓу Република Македонија и Република Турција**¹²⁹, ако судскиот орган на страната молител оцени дека е потребно присуство на сведок, тој го наведува тоа во

заради немање на услови за одржување на главниот претрес, а воедно и заради огромните потешкотии во врска со обезбедување на присуството на жртвите/сведоци, повторно, за следното рочиште, судијата донел одлука за испитување на оштетената/жртва/сведок надвор од главниот претрес.

Во предмет (Гос 001) набљудуван пред Основниот суд во Гостивар во врска со чл. 418-а од КЗ присуството било обезбедено само на една од четирите жртви/сведоци во постапката. Поради тоа што судењето се одложило заради отсуство на обвинетиот кој не бил уредно канет, судијата наредил сослушување на жртвата од Бугарија надвор од главниот претрес.

Во предмет набљудуван пред Основниот суд во Охрид (Охр 002) во врска со чл. 418-а од КЗ, на претресот присуствувала само една жртва/сведок во постапката. Поради тоа што судењето се одложило на предлог на бранителите, заради подготвување на одбраната во врска со прецизирањето на обвинението од страна на јавниот обвинител, судијата наредил сослушување на жртвата надвор од главниот претрес.

Согласно чл. 322 од ЗКП, советот може да нареди сведокот, чие што доаѓање на главниот претрес е значително отежнато или невозможно, а чиј што исказ е важен за постапката, да се сослуша надвор од главниот претрес.

Користење на оваа законската одредба во ситуациите кога доведувањето на жртвите/сведоци е проследено со големи финансиски трошоци, дополнително малтретирање на жртвата, активирање на системот на меѓународна соработка¹³¹, барем до моментот на донесување на законска основа за обезбедување на престој на жртвата за време на траењето на постапката¹³², претставува логична и потребна солучија.

своето барање заради врачување на судската покана. Притоа, недоаѓањето на сведокот не подлежи на парична казна или друга санкција. Одредби со кои се утврдува дека во поканата на сведокот не смее да има закана со присилна мерка во случај на непојавување пред судот, содржат сите билатерални договори склучени во односната област.

¹³⁰ Станува збор за жртви, странски државјанки.

¹³¹ Билатералните договори од значење за справување со проблемот на трговија со луѓе кои Република Македонија ги има склучено со различни земји можат да се поделат во неколку категории и тоа договори за: правна помош во кривичните (и граѓански) предмети, екстрадиција, враќање т.е. преземање на лица чие влегување и/или престој е во спротивност со важечките прописи, меѓусебно извршување на судски одлуки во кривични предмети, соработка во борбата против тероризмот, недозволената трговија со дрога и организираниот криминал, соработка на Министерството за внатрешни работи на Македонија со Министерствата за внатрешни работи на други држави итн.

¹³² Обезбедувањето на легален престој на жртвите на трговија со луѓе во земјите во кои со нив било тргувано има пресудно значење од два аспекта: прво, заради обезбедување на квалитетна заштита на жртвата и нејзините права и второ, заради обезбедување на ефикасно средство за кривично гонење и санкционирање на сторителите на кривичните дела во врска со трговија со луѓе. Статусот на странските државјани/ки (движењето и престој) во Република Македонија се регулира со Законот за движење и престој на странци¹³², како и со Правилникот за вршење на работите на Министерство за внатрешни работи¹³². Ниту во Законот, ниту во Правилникот не постојат одредби кои експлицитно би се однесувале на жртвите на трговија со луѓе и согласно кои истите би се третирале поразлично од третманот што го има секој странец во Република Македонија.

Читањето на исказот на жртвата/сведок даден пред истражниот судија се врши во многу поголем број на случаи отколку што е сослушувањето на истата на главниот претрес.¹³³

Причините заради кои е донесена одлука да се чита претходно даден исказ на сведокот жртва, а не со непосредно сослушување, се најразлични:

Во предмет (Гос 001) набљудуван пред Основниот суд во Гостивар во врска со чл. 418-а од КЗ, по добиеното известување од МВР дека една од четирите сведоци/жртви била пронајдена но не е согласна да сведочи, советот донел решение за одбивање на предлогот на бранителот за непосредно сослушување на истата.¹³⁴

Во предмет (Тет 002) следен пред Основниот суд во Тетово во врска со чл. 191 од КЗ, оштетената сведок во постапката не била достапна на државните органи. Сите учесници во постапката на прашањето на претседателот на советот дали истата да биде доведена одговориле дека тоа не е потребно.

Во предмет (Тет 005)) набљудуван пред основниот суд во Тетово во врска со чл. 418-а од КЗ, Заменикот јавниот обвинител предложи доведување на оштетената/сведок заради соочување со обвинетите. Причина била преголемото отстапување на изјавата на обвинетите со изјавата на оштетената дадена на записник во истрага. Судот го одбил предлогот со образложение дека жртвата била сместена во Транзитниот центар¹³⁵ повеќе од пет месеци и за тоа време можело да се изведе соочување.

3. Јавно обвинителство

Од вкупно 102 набљудувани рочишта, јавниот обвинител или неговиот заменик не се појавиле на четири¹³⁶. Причините за нивното отсуство не се познати.

Во предметот набљудуван пред Основниот суд во Гостивар (Гос 002), на првото набљудувано рочиште заменикот јавен обвинител преку телефон партиципирал во постапката. Имено, бидејќи жртвата, оштетената/сведок во постапката не била присутна на односното рочиште, заменикот јавен обвинител не се согласил со предлогот изјавата на оштетената да се чита "по телефон" и побарал да се обезбеди нејзино присуство за наредното рочиште.

На второто набљудувано рочиште, кое било веднаш одложено заради необезбедено присуство на оштетената во постапката, претседателот на советот констатирал дека ЗЈО останува на предлогот за непосредно сослушување на истата, иако повторно ЗЈО не бил присутен во судницата.

¹³³ Се случува и покрај кажаното од страна на судијата дека ќе се чита исказот на оштетената/сведок, истото да не биде извршено на главниот претрес.

¹³⁴ Согласно ЗКП, секоје лице, било да е домашен или странски државјанин, кое престојува на територијата на нашата држава, е должно да сведочи, односно е должно да одговори на поканата на судот и да го даде својот исказ (доколку со посебни одредби на законот не е ослободено од таа обврска). Ситуацијата е различна кога станува збор за лице кое не престојува на територијата на нашата земја. Имено, согласно сите билатерални договори за правна помош во кривичните (и граѓански) предмети кои Република Македонија ги има склучено, недоаѓањето на сведокот не подлежи на парична казна или друга санкција, а во поканата на сведокот не смее да има закана со присилна мерка во случај на непојавување пред судот.

¹³⁵ По отворањето на Транзит-центарот за странци (првиот центар во регионот) од страна на Владата на Македонија, жртвите на трговија со луѓе по идентификување и утврдување на статусот на жртви од страна на полицијата се доведуваат во Центарот. На 07.03.2001 год. од страна на Министерството за внатрешни работи е донесено Упатство за начинот на работа на Транзитниот центар за странци, додека на 04.04.2001 год. беше извршен првиот прием на лица. Центарот се наоѓа во склопот на МВР - Сектор за Гранични работи - Одделение за илегална миграција. Од основањето на Центарот до јуни 2005 година сместени се 682 лица. Повеќе за структуралната поставеност на Транзитниот центар за странци и неговата улога види: "Практикум за борба против трговија со луѓе и нелегална миграција", Меѓународна организација за миграции, Мисија во Скопје, 2005, стр. 36.

¹³⁶ Во два предмета.

На наредното рочиште кое што од истите причини како и на претходното веднаш е одложено, во канцеларијата на претседателот на советот, ЗЈО повторно не се појавил.

На последното рочиште главниот претрес започнал без присуство на ЗЈО, кој на (телефонски) повик од страна на судијата се појавил десет минути подоцна. На истиот му било накратко презентирано дека започнал распитот на обвинетиот.

Согласно чл. 291 од ЗКП¹³⁷, присуството на ЈО или негов заменик е задолжително. Претставува суштествена повреда на одредбите на кривичната постапка ако главниот претрес е одржан без лице чие присуство на главниот претрес е задолжително.¹³⁸

4. Судиите поротници

Неприсуството на судиите поротници, согласно нашите анализи, само во еден предмет се јавува како причина за одлагање на претресот.

Согласно чл. 283 од ЗКП, судиите поротници се должни непрекинато да бидат присутни на главниот претрес. Претседателот на советот има обврска да утврди дали советот е составен според законот и дали постојат причини поради кои членовите на советот мораат да се изземат. По отварањето на заседанието, претседателот го објавува предметот на главниот претрес и составот на советот.

Вознемирувачка е практиката во некои судови судијата во канцеларија да утврдува дали се или не исполнети сите услови за одржување на главниот претрес, па доколку околностите тоа го дозволуваат присутните се префрлаат во судница. Не потценувајќи го проблемот со недостиг на потребни просторни услови во голем број на судови во Македонија¹³⁹, во оваа ситуација мора да се укаже на други два проблема и последиците кои од нив произлегуваат.

Имено, во претходно споменатите случаи, во канцеларијата на судијата најчесто судиите поротници не се присутни на заседанието (или судењето), а во исто време, со оглед на големината на канцелариите во судовите, на едно место се концентрирани многу лица со што се создаваат лоши услови за работа, а жртвата/оштетената се доведува во мошне непријатна ситуација да биде премногу блиску со обвинетиот или уште полошо обвинетите во постапката.

Во предмет следен пред Основниот суд Струга во врска со кривичното дело "Трговија со луѓе" по чл. 418 ст. 2, во текот на сослушувањето на вториот сведок претседателот на советот рекол дека другиот судечки судија имал судење и дека ќе треба да ја напушти судницата, па предложил во секој случај да се продолжи за да не трпи судењето. И покрај спротиставувањето на заменикот на јавниот обвинител, кој изнел дека тоа е апсолутна повреда на одредбите на ЗКП, вториот судија од совет од петмина ја напуштил судницата 45 минути пред завршување на претресот. Нешто подоцна судницата ја напуштил и еден од судиите поротници при што судењето не било прекинато, така што во краток временски период составот на судот бил составен од три наместо од пет члена.

Во истиот предмет на следното рочиште претседателот на советот го започнал главниот претрес заведувајќи на записник дека се исполнети законските услови за одржување на главниот претрес и дека заменик јавниот обвинител може да започне со излагањето на неговиот завршен збор, и тоа во отсуство на еден судија поротник. Откако од страна на заменик јавниот обвинител биле изнесени два предлога во врска со утврдување на идентитетот на

¹³⁷ Главниот претрес кој е закажан врз основа на обвинителен акт ќе се одложи доколку јавниот обвинител или лицето што го заменува не се појави на судењето.

¹³⁸ Чл. 355 од ЗКП.

¹³⁹ Завршен извештај на Колаицијата "Сите за правично судење", период јули 2003 до јули 2004, стр. 72.

оштетената, по 15-минутна пауза судот донел решение за одлагање на главниот претрес заради некомплетноста на судскиот состав.

Во предмет (Гос 001) набљудуван пред Основниот суд во Гостивар во врска со чл. 418-а од КЗ, во канцеларијата на судијата каде се одржало рочиштето не биле присутни судиите поротници. Предметот се одложил.

Во предмет (Тет 004) набљудуван пред Основниот суд во Тетово во врска со чл. 418-а од КЗ, третиот поротник дошол на судење во 11.00 ч. иако судењето почнало во 10.00 ч.

Во предмет (Тет 008) набљудуван пред Основниот суд во Тетово во врска со чл. 418-а од КЗ, главниот претрес започнал со непотполни состав на судот. Подоцна вториот судија се приклучил кон постапката.

5. Сведоци¹⁴⁰

Недоаѓањето на сведоците се јавило како причина за одлагање во 5 случаи. Притоа судијата во три од нив наредил присилно доведување согласно чл. 229 од ЗКП.

Во 7 предмети, причината за закажување на ново рочиште била повикување и сослушување на нови сведоци предложени од двете странки.

Обвинителен акт

Барање за преведување на обвинителниот акт како причина за одлагање се јавува во две ситуации, додека потребата од прецизирање на обвинителниот акт по утврдена нова состојба на претресот во однос на идентитетот на обвинетиот и оштетената доведе до одлагање во само еден од набљудуваните предмети.

Во предмет (Тет 001) набљудуван пред Основниот суд во Тетово, бранителот на еден од обвинетите приговорил дека обвинетиот нема примено обвинителен акт преведен на албански јазик. По увид во списите на предметот претседателот на советот опткако констатирал дека нема доказ дека обвинетиот примил обвинителен акт (како што примиле другите двајца обвинети од албанска националност), го одложил главниот претрес, а на обвинетиот веднаш наредил да му се врати обвинителен акт преведен на албански јазик.¹⁴¹

Во предмет (Тет 002) набљудуван пред Основниот суд во Тетово, адвокатот на обвинетиот предложил обвинителниот акт заедно со писмените доказни материјали од истрагата да бидат преведени на албански јазик бидејќи обвинетиот не го разбира доволно македонскиот јазик, ниту неговото кирилско писмо. На прашањето на судијата дали обвинителот се согласува со предлогот на бранителот, тој се изјаснил дека би можело да се преведе само обвинителниот акт, но не и другите списи со образложение дека во текот на истражната постапка обвинетиот на записник под истрага изјавил дека добро го познава македонскиот јазик и со него се служел.

Судијата донел решение со кое се одбива предлогот на бранителот на обвинетиот со образложение дека истиот е стапен во правна сила, а тие можеле многу порано да бараат превод. Дополнителна причина е што обвинетиот во текот на истрагата се служел со македонски јазик.

¹⁴⁰ Не се однесува на сведоците евентуални жртви на трговија со луѓе, односно на оштетените во постапката. Нивното присуство е засебно обработено во делот "Присуство на жртвата".

¹⁴¹ Согласно новите промени во ЗКП (чл. 8 ст. 4) на обвинетиот што не го разбира јазикот на кој се води постапката му се дотсавува превод од обвинението на јазик на кој се служел во постапката.

На упорно инсистирање на бранителот подоцна, неформално, судијата се договорил со бранителот да му биде преведено обвинението под услов да не биде поднесен приговор на истото. Притоа, како причина за одлагање на одноското судење во договор со бранителот, на записник е нотирано дека бранителот имал закажано увид на лице место за друго судење.

Согласно законските промени од 2004 год. (чл. 8 ст. 4 од ЗКП), на обвинетиот што не го разбира јазикот на кој се води постапката му се доставува превод од обвинението на јазик на кој што се служел во постапката.

Се чини дека преводот на поднесоците што се доставуваат до граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот главно не претставува проблем во постапката пред оние основни судови во кои се следат предмети во врска со трговија со луѓе.

Подготовка на одбраната

Подготвување на завршните зборови на одбраната како и подготвување на одбраната во однос на прецизирано обвинение претставува фактор за одложување на претресот во 7% од вкупните предмети набљудувани од Коалицијата.

Вештачење

Со внесувањето на став 5 од членот 234 во ЗКП, согласно кој судот по претходно прибавено мислење од вештакот, го определува рокот во кој што ќе биде завршено вештачењето, законодавецот направи обид за воспоставување на поголема контрола врз времето на реализација на вештачењето а со самото тоа и избегнување на непотребното пролонгирање на постапката.

Во рамките на областа на трговија со луѓе вештачењето се јавило како причина за одлагање во 3 случаи¹⁴².

Во предмет набљудуван во јануари 2005 год. пред Основниот суд во Охрид (Охр 001), во врска со кривично дело по чл. 191 од КЗ, "Посредување во вршење на проституција", наредбата за извршување на невропсихијатриско вештачење била дадена на 12.01.2005 год. со рок од два месеци. Рокот не е запазен од страна на вештото лице. Заради тоа, главниот претрес, кој веќе бил одложен за временски период од 69 дена, повторно се одложил за наредни 55 дена.

При утврдување на роковите во кои треба да се реализира вештачењето, мора да се посвети внимание на тоа истиот да не го надмине периодот од 60 дена, со цел одбегнување на повторно започнување на постапката.¹⁴³

Во предмет набљудуван пред Основниот суд во Тетово (Тет 008), во врска со кривично дело од чл. 418-а од КЗ, "Трговија со луѓе", судијата го прекинал судењето додека не дојде невропсихијатар од Клиничкиот центар во Тетово за да се оцени способноста на еден од тројцата обвинети да даде изјава. Воедно, судијата на записник навел дека однесувањето на обвинетиот по негово мислење е симулација, но судењето го прекинува заради заштита на правото на одбраната и обезбедување на фер судење. Заради неможност на бранителите да чекаат на пристигнувањето на невропсихијатарот, претресот е одложен. Наредното рочиште на кое што било присутно вештото лице

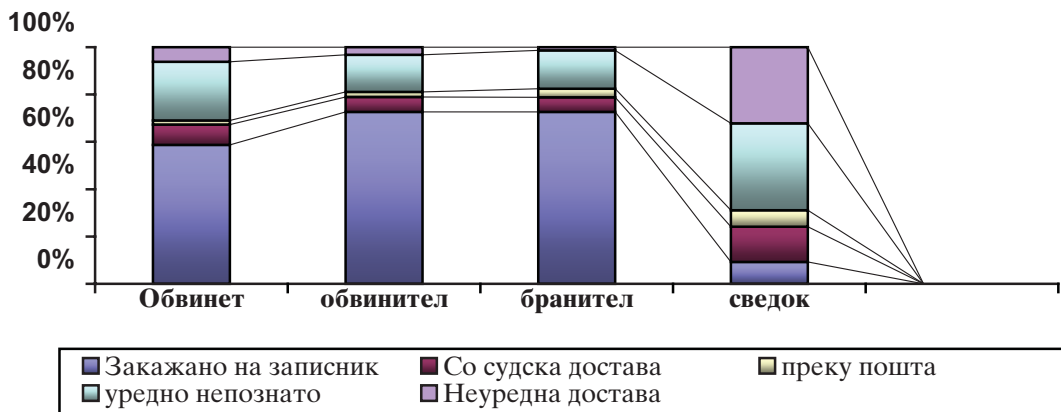
¹⁴² Павел Манев, Неколку казнено правни аспекти на невропсихијатриските вештачења, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1998, бр. 1, стр. 218.

¹⁴³ Снежана Таси, Функцијата и значењето на психијатриската експертиза, Македонска ревија за казнено право и криминологијата, 1998, бр. 1, стр. 230.

-невропсихијатар е одложено заради отсуство на еден од обвинетите лица¹⁴⁴. По уште едно одлагање на претресот, заради неможност на еден од бранителите да присуствува на рочиштето, следува ново одлагање, овојпат бидејќи вештото лице, уредно кането, не се појавило пред Основниот суд.

Достава

Подолго време проблемот со доставата на поканите беше во центарот на вниманието на институциите и индивидуите кои делуваат во рамките на судството. Мошне често неуредната достава беше истакнувана како еден од водечките фактори за одолговлекување на постапката пред судот¹⁴⁵.

Согласно анализите на Коалицијата само во 7,5% од вкупниот број на случаи (сите поканети обвинети лица, сведоци, бранители и обвинители) станува збор за неуредна достава. Од тоа, во повеќе од половина од ситуациите станува збор за достава на покана до сведокот во постапката.

Заклучоци:

Во 1/3 од вкупниот број на набљудувани рочишта, заради необезбедување на услови за одржување на главниот претрес, истиот бил веднаш одложен. Како најчеста причина за одлагање се појавува отсуството на оштетената /сведок, обвинетиот и неговиот бранител.

Мерката притвор најчесто (50% од случаите) се изрекува во предметите во врска со делото Криумчарење на мигранти.

И покрај ширината на опции кои му стојат на располагање на судот за обезбедување на присуството на обвинетиот во постапката, очигледна е тенденцијата во практиката најчесто да се употребува мерката притвор и приведувањето. Иако другите превентивни мерки за обезбедување на присуството на обвинетиот се воведени веќе повеќе од една година, се чини дека истите навистина и не заживеале во нашите основни судови.

¹⁴⁴ Рочиштето не е нотирано на записник. Судијата изјавил дека истиот подоцна ќе биде изготвен.

¹⁴⁵ Вангел Гагачев, Доставувањето на судските писмена според важечките прописи; Билјана Чакмакова, Компаративен преглед на доставувањето на судските писмена во светот; Стојанче Рибарев, Проблеми и недостатоци при доставата во судовите во Република Македонија; Мирјана Величковска, Поштенските прописи и нивната примена при врачување на судските писмена; Материјали од советувањето задоставната служба во судството во Република Македонија, Судиска ревија, 1999, бр. 3, стр.129 - 177.

Присуството на жртвите сведоци во постапката пред основните судови било обезбедено во 31% од случаите. Притоа во повеќе од половина од ситуациите сослушувањето на жртвата било извршено надвор од главниот претрес.

Претпоставката дека рочиштето ќе се одложи поради отсуство на странките во постапката е најчеста причина да заседанието (судењето) се одржува во канцаларијата на судијата.

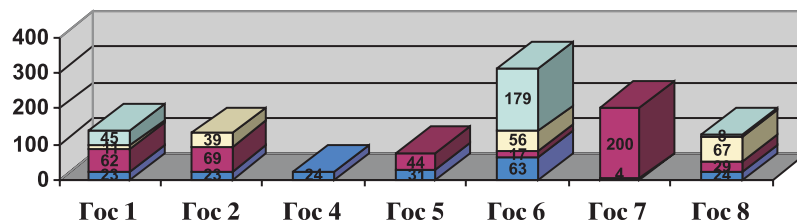
Несоодветниот состав на судот претставува кршење на правото на секое лице на претрес пред надлежен и компетентен, со закон заснован суд.

И покрај неоспорното влијание на доставата на времетраењето на постапката, сепак, може да се заклучи дека истата не е одлучувачки фактор.¹⁴⁶

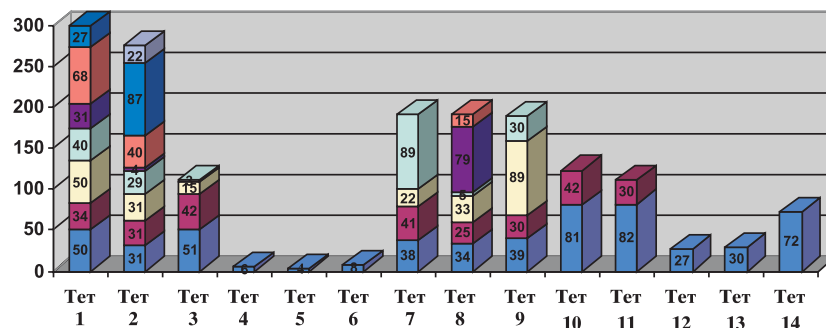
15. Рокови

Со цел да се утврди просечното време за кое се одлагаат рочиштата во предметите во врска со трговија со луѓе направена е анализа на времетраењето¹⁴⁷ помеѓу рочиштата на сите предмети набљудувани од страна на набљудувачите на Коалицијата.

Поминал временски период помеѓу две рочишта, о.с.Гостивар

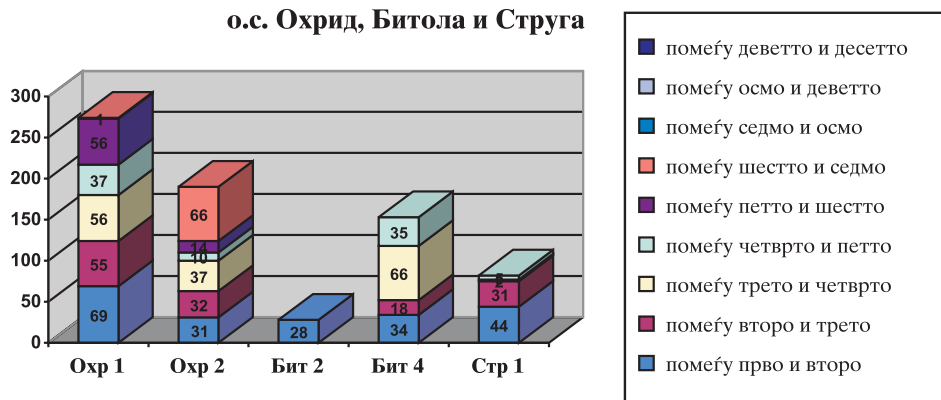

о.с. Тетово

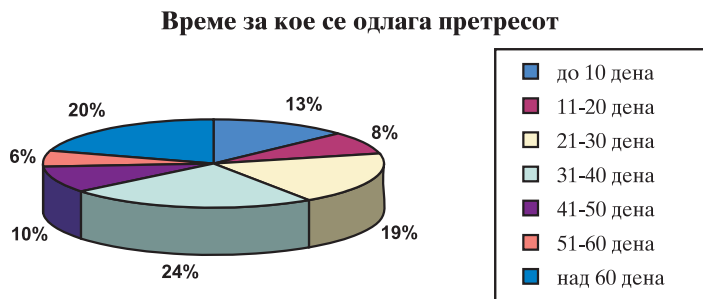
¹⁴⁶ Слично и резултатите добиени од следењето на граѓански предмети во рамките на проектот на Коалицијата "Сите за правично судење": "Набљудување на имплементацијата на меѓународните стандарди за правично судење во домашните судови и проценка за функционирањето на судството во РМ" - Завршен извештај, Скопје септември 2004.

¹⁴⁷ Изразено во денови.

Податоците од трите табели даваат приказ на времето помеѓу две набљудувани¹⁴⁸ рочишта согласно основните судови пред кои се набљудувале предмети во темата на интерес.

Анализата покажува дека рочиштата најчесто се одлагаат во временски интервал од 31 до 40 дена.

Со промената на членот 297 (ст. 5) од ЗКП, со која се утврдува дека доколку одлагањето траело подолго од 60 денови (за разлика од претходното законско решение од 30 денови), главниот претрес мора да почне одново, требаше да се избегне непотребното одлагање на судењето предизвикано со повторно и повторно започнување на главниот претрес.¹⁴⁹

Иако на прв поглед делува дека решението не е во насока на скратување на траењето на постапката, сепак, согласно искуството во праксата на домашните судови, заради честата неможност да се закаже наредно рочиште во "пристојно време" (меѓу другото и заради пренатрупаност на некои судови со предмети), предметите се "осудени" на повторно започнување одново.

Од друга страна, пак, податокот дека 60% од предметите се одлагаат на временски период подолг од 30 денови, нè наведува на заклучок дека можеби токму промената на одредбата од чл. 297 ст. 5 (од 30 до 60 дена) им овозможува на судиите порелаксиран однос во поглед на презакажување на главниот претрес.

Во 20 % од случаите одлагањето на претресот било за период подолг од 60 денови.

¹⁴⁸ "Помеѓу прво и второ, второ и трето", се однесува на набљудувано рочиште, а не на рочиште кое е по ред во рамките на предметот.

¹⁴⁹ Согласно резултати од Завршниот извештај на Коалицијата 12% од вкупните рочишта биле одложени на повеќе од 30 дена, што предизвикало започнување на претресот одново.

Заклучок:

Повеќе од половина од предметите во рамките на областа трговија со луѓе се одлагаат во времески интервал подолг од 30 дена (најчесто од 31 до 40 денови). Притоа 20% од вкупните случаи отпаѓаат на одлагања кои се враќаат за период подолг од 60 дена. Со тоа, предметите се "осудени" на повторно започнување одново согласно одредбата од чл. 297 (ст. 5) од ЗКП, што доведува до непотребно одолговлекување на постапката.

Вкупно траење на постапката

Взаемното делување на огромен број на фактори во предметите од областа на трговија со луѓе ја определуваат должината односно времетраењето на постапката. Оценката дали се преземени сите мерки временското траење на процесот да се сведе на најмало можно време односно дали судот се погрижил сите учесници во постапката да направат напори да се одбегнат непотребните одлагања е мошне тешко да се утврди¹⁵⁰. Доколку на сето ова се додаде недостигот од емпириски податоци било на национално било на меѓународно ниво врз основа на кои би можело да се определи некакво просечно време на траење на предметите од односната област, се чини уште потешко доаѓањето до сознанија за тоа дали во Република Македонија постапката против сторителите на кривичните дела од областа на трговија со луѓе се води во разумен рок или не.¹⁵¹

Анализата на сите пресудени предмети во периодот од јануари до крајот на септември 2005 покажува дека просечното време од поднесување на обвинителниот акт во основните судови до донесувањето на пресудата (или во одредени ситуации до последното рочиште од предметот)¹⁵², изнесува 305 денови.

За жал, и покрај тоа што податокот претставува средна големина на должината на сите -пресудени- предмети, сепак, истата не ја покажува вистинската слика за траењето на судскиот процес во предметите од областа на трговијата со луѓе. Имено, доколку хипотетички се завршат сите тековни набљудувани предмети на последната закажана дата и се изведе средна големина на траењето на истите (заеднички збир на завршените и незавршените предмети), вредноста што ќе се добие изнесува 373 денови¹⁵³ (68 денови повеќе).¹⁵⁴

Доколку се пресмета средно траење на пресудените предмети кои започнале во втората половина на 2004 и во 2005 год. ќе се добие вредност од 145 дена. Истиот се објаснува со заклучокот дека новите

¹⁵⁰ Врховниот суд на САД при изведување на заклучок по однос на прашањето дали во една конкретна ситуација правото на брзо судење е утврдено со одредбите забрзување на постапката (The Speedy Trial Act), било почитувано или не, се ориентира согласно четири критериуми: должина на одолговлекувањето, причина за одолговлекувањето, повикување на правото за брзо судење од страна на обвинетиот како и штетата која ја претрпел обвинетиот (Гордана Лажетик-Бужаровска, Значење на правото на брзо судење во САД, Годишник на правниот факултет во Скопје, 1996/98, том 38, стр.397).

¹⁵¹ Г. Лажетик-Бужаровска, Начини за забрзување на кривичната постапка во Европските законодавства, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1998, бр. 1 стр. 86.

¹⁵² Заради праксата пресудите да бидат писмено доставени до учесниците во постапката без притоа да се изречат односно објават, во повеќе од половина од предметите Коалицијата нема сознание за точната дата на донесување на пресудата.

¹⁵³ Резултатот е сосема нереален, меѓутоа треба да ни наговести барем колку, во најдобар случај, би можело да се изнесува времетраењето на предметите од областа на трговија со луѓе.

¹⁵⁴ Согласно некои автори како оптимално време за завршување на еден предмет пред првостепениот суд (од поднесување на обвинителен акт до донесување на пресуда) во кривичната постапка, се смета периодот од 9 - 12 месеци (Зекир Селими, Времетраењето на кривичната постапка за стандардни кривични предмети, Судиска ревија, 1998, бр. 4, стр. 139).

предмети кои што се јавуваат пред основните судови се завршуваат за многу побрзо време во однос на оние кои што се "влечат" неколку години наназад.

Заклучок:

Брзината со која поновите судски предмети во врска со трговијата со луѓе ја добиваат својата разврска е многу поголема во однос на предметите поднесени пред средината на 2004-та година. Тоа упатува на заклучокот дека ефикасноста на судовите во санкционирањето на сторителите на кривичните дела "Трговија со луѓе", "Посредување при вршење на проституција" и "Криумчарење на мигранти" е зголемена во 2005-та година.¹⁵⁵

Препораки:

Имајќи ја предвид високата стапка на одлагање на претресот заради отсуство на обвинетиот, а воедно и големиот број на мерки кои што му стојат на располагање на судот за обезбедување на неговото присуството и успешно водење на кривичната постапка, пожелно е во праксата на нашите судови да се направат напори за почеста употреба на истите. Во ситуациите кога не е нужно изрекувањето на мерката притвор почестата употреба на "другите превентивни мерки" внесени со промените на ЗКП, можеби ќе доведат до намалување на времетраењето на постапката.

Судовите мора да ги преземат сите можни мерки за намалување на временскиот период за кој што се презакажуваат рочиштата во предметите во врска со трговија со луѓе. Посебно внимание треба да се посвети на недозволување на преминување на рокот од 60 со чие што изминување постапката пред судот треба да започне одново.

Земајќи ја предвид чувствителноста на природата на кривичните дело од областа на трговија со луѓе, мора да се направи напор судењата да се одвиваат во судница, а не во канцелариите на судиите каде што недостасуваат услови за нормално одржување на главниот претрес.

Користење на одредбата од чл. 322 од ЗКП, согласно која советот може да нареди сведокот, чие што доаѓање на главниот претрес е значително отежнато или невозможно, а чии што исказ е важен за постапката, да се сослуша надвор од главниот претрес во ситуациите кога доведувањето на жртвите/сведоци е проследено со големи финансиски трошоци, дополнително малтретирање на жртвата, активирање на системот на меѓународна соработка, барем до моментот на донесување на законска основа за обезбедување на престој на жртвата за време на траењето на постапката, претставува логична и потребна солуција.

¹⁵⁵ Можеби одговорот за причините за истото можат да се бараат помѓу останатото и во насока на зголемување на успешноста на обезбедување на жртвите на трговијата со луѓе преку функционирањето на СЕКИ центарот.

8

Казнената полица на Македонија во врска со кривичните дела трговија со луѓе, посредување во просветување и криумчарење на мигранти

Состојбата и движењето на криминалот во секоја земја ја детерминира криминалната политика т.е. ги детерминира средствата и методите што се употребуваат за ефикасна заштита на човековите слободи и права како и другите општествени вредности и добра.

Согласно КЗ, општа цел на кривичноправните санкции (чл. 2) е заштита на правата на човекот и на другите основни вредности, додека во посебни цели¹⁵⁶, покрај остварување на правдата, спаѓаат (чл. 32) спречување на сторителот да врши кривични дела и негово превоспитување, како и воспитно влијание врз другите да не вршат кривични дела.

Законодавството на РМ, како и најголем број на законодавства во светот го прифаќаат системот на релативно определени казни, односно покрај определување на видот на казните законот ја определува најмалата и најголемата мерка (општ законски минимум и максимум). Воедно за секое конкретно кривично дело, законот ги одредува рамките во кои казната ќе се движи (посебен законски максимум и минимум).

Со тоа законодавецот му одредува на судот една вредносна ориентација односно рамка во која што треба да се движи при определувањето на конкретната казна за точно определен сторител на едно конкретно дело.

Следејќи ја казнената политика на поголем број на европските земји, а воедно почитувајќи го чл. 2 од Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал согласно кој најмала пропишана мерка на казната лишување од слобода за "сериозни" кривични дела би требало да биде минимум четири години, притоа тргнувајќи од движењето и развојот на трговијата со луѓе во Република Македонија, нашиот законодавец утврдил казна затвор од најмалку четири години за основниот облик на кривичното дело трговија со луѓе (чл. 418-а ст.1). Дјолку како жртва се јави дете или малолетно лице казната затвор изнесува најмалку осум години.

Тој кој што користи или овозможува на друг користење на сексуални услуги од лица за кое знае дека е жртва на трговија со луѓе ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

¹⁵⁶ Целта на алтернативните мерки, мерките на безбедност и воспитните мерки е одредена во чл. 48, чл. 60 и чл. 73 од КЗ.

Посебниот законски минимум на кривичното дело "Криумчарење на мигранти" (чл. 418-б ст. 2) изнесува една година, додека посебниот законски максимум е пет години. Поостро се казнува доколку како жртва се јави дете или малолетно лице или, пак, е загрозен животот или здравјето на мигрантот или со него се постапува сурово или на особено понижувачки начин.

Во однос на делото посредување во вршење на проституција (чл. 191) во основниот облик (ст. 1) посебниот законски минимум изнесува шест месеци, додека посебниот законски максимум е пет години. Истата казна следува и за тој што заради заработувачка со сила или со сериозна закана за употреба на сила ќе присили или со измама ќе наведе друго лице на давање сексуални услуги.

Општите правила за одмерување на казната се утврдени во чл. 39 од КЗ. Имено, судот ќе му одмери казна на сторителот во границите пропишани со закон земајќи ја во предвид неговата кривична одговорност, тежината на делото и целите на казнувањето.

Што се однесува на околностите значајни за одмерување на казната¹⁵⁷, пред сè околностите во врска со стореното дело, судот треба да ги земе предвид: начинот на извршување на делото (во делата на трговија со луѓе најчесто станува збор за особено понижувачко постапување¹⁵⁸ со жртвите, свирепо малтретирање односно нанесување на физички повреди¹⁵⁹ во случај на непослушност, силување од страна на сторителот/ите), личноста на жртвата (станува збор за млади жени израснати во лоши материјални услови, со ниско образование; непознавањето на јазикот на земјата во која се донесени како и непоседување на документи, а воедно и интимидацијата од санкционирањето заради нелегалниот престој придонесува за зголемување на нивната ранливост), предизвиканата последица (физичка¹⁶⁰, психичка), интензитетот и траењето на делото (почесто се јавуваат како трајни кривични дела, жртвите се 24 часови во различен временски период чувани во локалите без право на напуштање или со конторлирано напуштање на местото на давање на услугите).

Во однос на околностите врзани за личноста на сторителот, истите се или може да се однесуваат на неговото занимање (најголем број од обвинетите лица се сопственици на ноќни барови, локали со средно или основно образование), личните склоности (кон насилство, алкохол...), претходната осудуваност (33% се рецидивисти), степенот на пресметливост и степенот на вина (сите лица¹⁶¹ се пресметливи, а делото е умислено), однесувањето по извршување на делото и во постапката пред судот (сторителите најчесто го негираат делото, се повикуваат на непознавање на жртвата или, пак, ја декларираат жртвата како своја девојка односно љубовница)¹⁶².

¹⁵⁷ Ѓ. Марановиќ, Одмерување на казната, Македонско кривично право, Општ дел, Скопје, 1998, стр. 294.

¹⁵⁸ ...оставање на жртвата гола сама во шума неколку часови...

¹⁵⁹ ...мавање со столици, кршење на пивски шишиња од главата на жртвата, кршење на заби...

¹⁶⁰ **Во предмет набљудуван пред Основниот суд во Охрид, жртвата сведок во постапката била подвргната на четири операции на јабјниците кои што резултирале со вадење на едниот. Жртвата во судскиот предмет набљудуван при Основниот суд во Тетово при обидот за бегство била фатена од обвинетиот и претепана. Во неуспешен обид за самоубиство си ги пресекала вените, но со медицинска интервенција од некоја приватна ординација во околните села била спасена.**

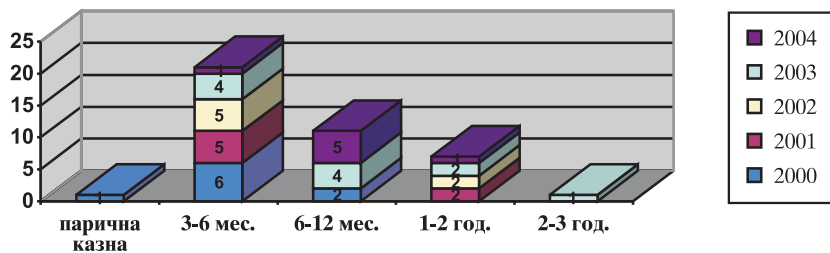
¹⁶¹ Види глава IV. Профил на обвинетиот.

¹⁶² Нашиот закон го обврзува судот при одмерување на казната да ги земе во предвид сите околности кои влијаат казната да биде помала или поголема: степенот на казнената одговорност, побудите од кои е сторено делото, јачината на загрозување или повредата на заштитеното добро, околностите под кои е сторено делото, придонесот на жртвата, поранешниот живот на сторителот, неговото однесување по стореното дело и други околности што се однесуваат на личноста на сторителот (чл. 39 ст. 2).

16. Судскоѱо одмерување на казниѱе

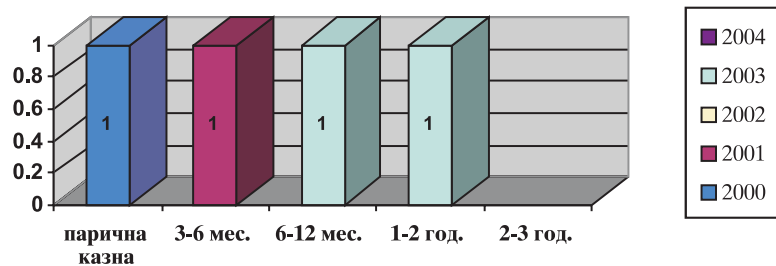
Колкава е строгоста на нашите судови при одмерувањето на казните може да ни навестат податоците за висината и видот на казните изречени во период од 2000 година, па сѐ до 2004 за кривичното дело "Посредување во вршење на проституција" (чл. 191) како и од 2002 па сѐ до 2004 год. за делото "Трговија со луѓе" (чл. 418-а)¹⁶³.

191 ст 1,3,4, казна затвор од 6 мес. до 5 год.

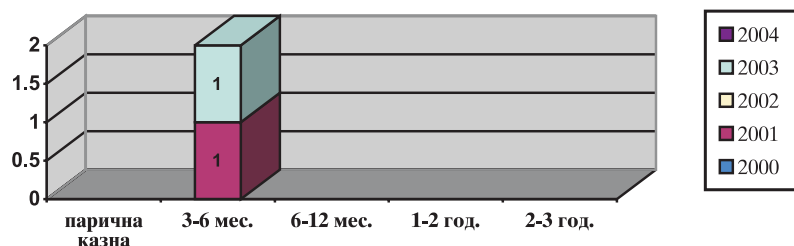
Имено, во 54% од вкупниот број пресудени предмети во врска со посредување при вршење на проституција, чл. 1, 3 и 4, казната затвор¹⁶⁴ се движи под посебниот законски минимум (под 6 месеци).

191 ст 2

Во однос на чл. 191 ст. 2 согласно кој сторителот на делото се казнува со парична казна или со казна затвор до една година, податоците укажуваат дека само во еден од четири предмети изречена била максимална казна од една година.

191 ст 5

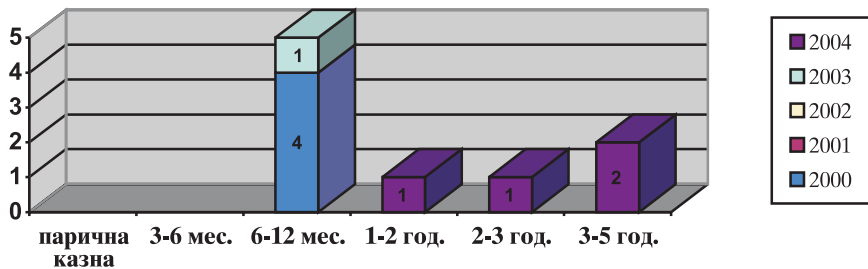

За делото од чл. 191 ст. 5 пропишана е казна затвор од една до пет години. Двете изречени казни затвор се со траење до 6 месеци.

¹⁶³ Изречена е само една ефективна казна затвор за делото засновање ропски однос и превоз на лица во ропски однос (ст.1) во должина 3 -6 месеци (делото се казнува од 1 до 10 години).

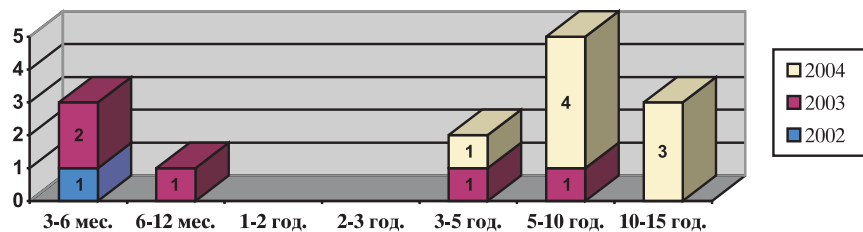
¹⁶⁴ Ефективна казна затвор.

191 ст 6

Повеќе од половина од казните затвор изречени за кривичното дело по чл. 191 ст. 6 се под посебниот законски минимум (казната се движи од 1 до 10 години)

418 а ст 1

Во однос на казните затвор за делото "Трговија со луѓе" (по став 1)¹⁶⁵ може да се забележи заострување во 2004 година. Иако, повторно, во 29% од ситуациите станува збор за казни кои се движат под посебниот законски минимум. Анализите покажуваат дека во половина од сите изречени ефективни казни затвор за делата трговија со луѓе и посредување при вршење на проституција, станува збор за должина на казна која се движи под посебниот законски минимум. Овластувањето на судот да ја ублажи казната претставува инструмент по кој судот може исклучително да посегне. Во спротивно, би станало збор за напуштање на основниот модел на законско одмерување на казната.

Иако законот експлицитно не ги определува околностите со чие уважување може да дојде до изрекување на поблага казна, односно не определува кои се тоа **особено** олеснувачки околности кои што можат да доведат до изрекување на казна под посебниот законски минимум, сепак, судот при одмерувањето на казната мора да тргне од мнението дека овие околности се од исклучителна природа. Утврдувањето на дистинкцијата помеѓу "особено олеснителните околности"¹⁶⁶ и "обичните" олеснителни околности е нужна заради утврдување на разликата помеѓу поблагото казнување во законски определените рамки на секое конкретно кривично дело и казнување под законски определен минимум на тоа дело.

Податокот дека во половина од случаите, судската практика во делата од областа на трговија со луѓе утврдила дека станува збор за особено олеснителни околности (логично следува од висината на казните затвор), го дерогира значењето на зборот "особено".

Од сето претходно изнесено се наметнува заклучокот дека судската практика е во расчекор со казненоправната политика на Република Македонија изразена преку одредбите од КЗ за висината

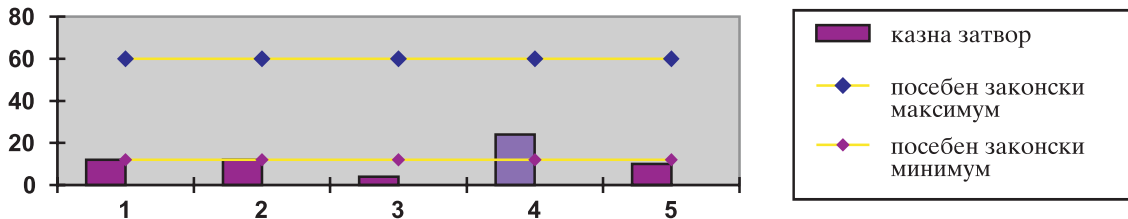
¹⁶⁵ Од 2002 до 2004 год. сите пресуди се однесуваат на чл. 418-а ст. 1. Само во една ситуација станува збор за ст. 5 од истиот член. Предметот е пресуден во 2004 год.

¹⁶⁶ чл. 40 ст. 2 од ЗКП.

на санкциите за кривични дела од областа на трговија со луѓе односно судовите се особено благи при одмерувањето на казните во доменот на трговија со луѓе.

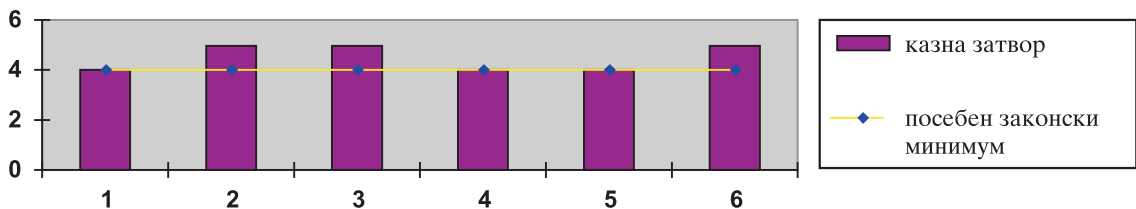
Од јануари 2005 година регистрирани се висините на казните затвор во сите пресудени предмети набљудувани од страна на Коалицијата.

Криумчарење на мигранти чл. 418-б ст 2

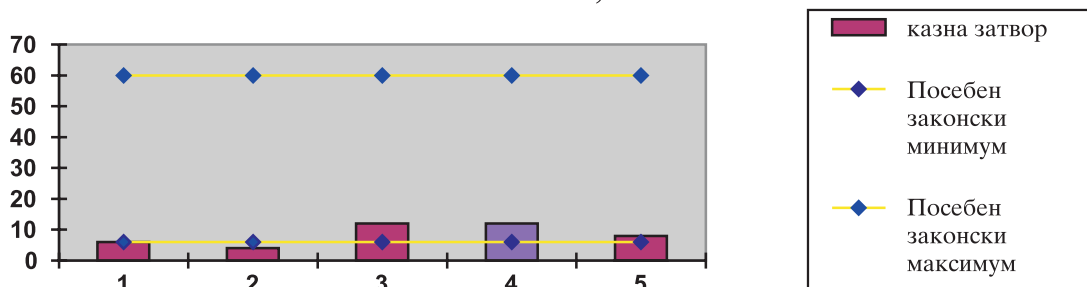
Притоа, во однос на делото криумчарење на мигранти (став 2), изречена е ефективна казна затвор кон 4 лица (една условна), во траење или под една година (ублажена казна) или на граница на посебниот законски минимум. Три лица се ослободени од обвинение.

Трговија со луѓе чл. 418-а ст.1

Висината на изречените казни затвор во предметите во врска со трговија со луѓе се движи или на линијата на посебниот законски минимум или нешто над истиот.¹⁶⁷

Посредување во вршење на проституција чл. 191 ст.1, ст 4

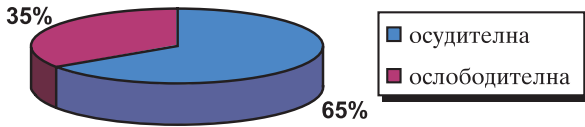
Слично и во делото посредување при вршење на проституција.¹⁶⁸

Тенденција на премногу блага политика при судското одмерување на казната се провлекува и во 2005 год. Имено, казните главно се движат околу или под посебниот законски минимум. Доколку на сето ова се додаде податокот дека во нешто повеќе од 30% од случаите станува збор за обвинети лица

¹⁶⁷ Пет лица се ослободени од обвинение.

¹⁶⁸ За ова дело едно лице се ослободено од обвинение.

рецидивисти, што по некоја логика на нештата би требало да внесе дополнителна тежина при одмерувањето на казната, изненадува континуираноста во благото санкционирање на сторителите на кривичните дела покриени со овој проект. Дотолку повеќе што со измените на КЗ од 2004 год. нашиот законодавец преку заострување на казната во чл. 418-а јасно го покажа својот став за потребата од построго казнување на трговците со луѓе.

Во рамките на сите пресудени предмети до крајот на месец септември 2005 год., во 65% од случаите станува збор за осудителна пресуда.

И покрај обврската на судот да ја изрече и објави пресудата веднаш (или пак доколку не е во можност да го стори тоа истиот ден по завршувањето на главниот претрес, ќе го одложи објавувањето на пресудата најмногу за три дена и ќе го определи времето и местото на објавување на пресудата), во 60%¹⁶⁹ од случаите во предметите во врска со кривичните дела "Трговија со луѓе" и "Посредување во вршење проституција", странките по завршувањето на главниот претрес само биле информирани дека пресудата писмено ќе им се достави без притоа истата да се објави согласно одредбите на чл. 344¹⁷⁰ од ЗИД на ЗКП.

Заклучоци:

Во половина од сите изречени ефективни казни затвор во Република Македонија за делата "Трговија со луѓе" од 2002 до 2004 година и "Посредување при вршење на проституција" од 2000 до 2004 год., станува збор за должина на казна која се движи под посебниот законски минимум.

Премногу големата благост на судовите при одмерувањето на казните во доменот на трговија со луѓе укажува дека судската пракса е во расчекор со концептот на казненоправната политика на Република Македонија изразен преку одредбите од КЗ за висината на санкциите за кривични дела од областа на трговија со луѓе. Постои дискрепанција помеѓу тежината на делото и висината на изречените санкции.

Во повеќе од половина од пресудените предмети, судот не ја објавил пресудата согласно одредбите на чл. 344 од ЗКП.

Препорака:

Широките овластувања што судовите ги имаат при одмерувањето на казната, особено оние кои навлегуваат во доменот на употреба на институтот "ублажување на казна", не смеат да претставуваат напад на основниот модел на законско одмерување на казната, ниту пак смеат да се косат со казненоправната политика на Македонија изразена преку одредбите за висината на казната, конкретно за делата во врска со трговија со луѓе.

Дискреционото право на судиите при одмерување на висината на казната треба да се движи во рамките на посебниот законски минимум и максимум.

¹⁶⁹ Во 78% од случаите станува збор за предмети пред Основниот суд во Гостивар.

¹⁷⁰ ...Откако судот ја изрекол пресудата, претседателот на советот веднаш ќе ја објави. Ако судот не е во можност да ја изрече пресудата истиот ден по завршувањето на главниот претрес, ќе го одложи објавувањето на пресудата најмногу за три дена и ќе го определи времето и местото на објавување на пресудата...

Институтот "ублажување на казна" треба да се примени во особено исклучителни случаи.

Пожелно е градење на општи ставови или начелни мислења од страна на повисоките судови како насоки за одредување на казната при работењето на пониските судови во делата во врска со трговија со луѓе, односно за допрецизирање на дистинкцијата помеѓу особено олеснителните и обичните олеснителни околности со чие уважување се утврдува висината на санкцијата за виновниот сторител.

9

Прейораки

1. Неопходно е доследно почитување на одредбата од членот 223 од ЗКП согласно која сведокот ќе се предупреди дека не е должен да одговара на одделни прашања ако е веројатно дека со тоа би се изложил себеси или свој роднина на тешка срамота, материјална штета или кривично гонење.
2. Сведокот би требало да биде информиран за правото да го ускрати изнесувањето на личните податоци (името и презимето, името на таткото, занимањето, престојувалиштето, возраста и односот со обвинетиот) доколку со тоа би се изложил себеси или свое блиско лице на сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет.
3. Доколку сведокот го ускрати изнесувањето на односните податоци, а се оцени дека опасноста постои, би требало да постои можност за употреба на одредбите за посебниот начин на испитување на сведокот во постапката а не само на одредбите за вклучување во програмата за заштита на сведоци. Проценката за степенот на загрозување и начинот на заштита треба да се врши согласно конкретната ситуација.
4. Неопходна е поконкретна законска разработка на посебниот начин на испитување и учествување на сведоците во постапката кога постојат околностите од чл. 270-а. Со тоа би се овозможило побрза и поекономична заштита на жртвите на трговија со луѓе/сведоци во постапката, особено во периодот до стапување на сила, а воедно и разработување на Законот за заштита на сведоците.
5. Обезбедување на адекватен простор за судење, особено во предмети со степен на чувствителност како што се оние во рамките на трговијата со луѓе, претставува нужност за избегнување на секундарна виктимизација на жртвите, како и обезбедување на добивање квалитетен исказ во постапката против сторителите на овој вид кривични дела.
6. Изготвувањето на прирачник за правата на сведоците во постапката може да придонесе кон афирмација на правата на сите лица кои се повикуваат како сведоци во предметите пред основните судови. Афирмацијата води кон осознавање а истото кон поголема подготвеност на граѓаните (секако и жртвите на трговија со луѓе) за појавување и партиципирање во постапката пред судот.

7. Постои потреба од изградба на механизам заснован врз закон или подзаконски акт кој што ќе овозможи брз пристап на жртвите до адекватна правна помош во постапката против сторителите на кривичните дела.
8. Со оглед дека жртвата на трговија со луѓе, заради непостоење на државни фондови за обештетување, не може да биде компензирана на друг начин освен од имотот на сторителот, повеќе од очигледна е потребата од почеста употреба на одредбите од КЗ за конфискација на имот или имотна корист прибавена со кривичното дело, како и одредбите за привремено обезбедување на имот или средства што се во врска со тоа дело. Заплenuвањето на криминалните добивки воедно може да има и посилено застрашувачко дејство отколку казната затвор која во Македонија, заради благата политика на судовите при одмерувањето на казната, најчесто се движи под посебниот законски минимум.
9. Почитувањето на одредбите од ЗКП кои се однесуваат на имотно правното барање преставува нужен императив за обезбедување на заштита на интересот на жртвата односно јакнење на нејзината позицијата во постапката пред судот.
10. Користењето на мнението (експертизата) на стручните лица кои се задолжени за давање на психолошка поддршка на жртвите веднаш по нивниот прием во Транзитниот центар како доказно средство во постапката, особено во услови кога не било извршено друго вештачење на психолошката состојба на жртвата пред истата да биде репатрирана во матичната земја, преставува посакувано решение заради утврдување на основот и износот на правичната компензација на жртвите во трговија со луѓе.
11. Имајќи ја предвид високата стапка на одлагање на претресот заради отсуство на обвинетиот, а воедно и големиот број на мерки кои што му стојат на располагање на судот за обезбедување на неговото присуство и успешно водење на кривичната постапка, пожелно е во праксата на нашите судови да се направат напори за почеста употреба на истите. Во ситуациите кога не е нужно изрекувањето на мерката притвор почестата употреба на "другите превентивни мерки" внесени со промените на ЗКП, можеби ќе доведат до намалување на времетраењето на постапката.
12. Судовите мора да ги преземат сите можни мерки за намалување на временскиот период за кој што се презаказуваат рочиштата во предметите во врска со трговија со луѓе. Посебно внимание треба да се посвети на недозволување на преминување на рокот од 60 со чие што изминување постапката пред судот треба да започне одново.
13. Земајќи ја предвид чувствителноста на природата на кривичните дело од областа на трговија со луѓе, мора да се направи напор судењата да се одвиваат во судница а не во канцелариите на судиите каде што недостасуваат услови за нормално одржување на главниот претрес.
14. Користење на одредбата од чл. 322 од ЗКП согласно која советот може да нареди сведокот, чие што доаѓање на главниот претрес е значително отежнато или невозможно, а чиј исказ е важен за постапката, да се сослуша надвор од главниот претрес во ситуациите кога доведувањето на жртвите/сведоци е проследено со големи финансиски трошоци, дополнително малтретирање на жртвата, активирање на системот на меѓународна соработка, барем до моментот на донесување на законска основа за обезбедување на престој на жртвата за време на траењето на постапката, преставува логична и потребна солуција.

15. Широките овластувања што судовите ги имаат при одмерувањето на казната, особено оние кои навлегуваат во доменот на употреба на институтот "ублажување на казна", не смеат да претставуваат напад на основниот модел на законско одмерување на казната, ниту пак смеат да се косат со казнено правната политика на Македонија изразена преку одредбите за висината на казната, конкретно за делата во врска со трговија со луѓе.
16. Дискреционото право на судиите при одмерување на висината на казната треба да се движи во рамките на посебниот законски минимум и максимум. Институтот "ублажување на казна" треба да се примени во особено исклучителни случаи.
17. Пожелно е градење на општи ставови или начелни мислења од страна на Врховниот суд на Република Македонија како насоки за одредување на казната при работењето на пониските судови во делата во врска со трговија со луѓе, односно за допрецизирање на дистинкцијата помеѓу особено олеснителните и обичните олеснителни околности со чие уважување се утврдува висината на санкцијата за виновниот сторител.

Organization for Security and Co-operation in Europe
Spillover Monitor
Mission to Skopje

Заклучоци

Од тркалезна маса одржана по повод Извештајот "Сузбивање на трговијата со луѓе низ практиката на домашните судови" на Коалицијата "Сите за правично судење"

На 11.11.2005 година, во просториите на хотелот АРКА во Скопје, во организација на коалицијата на 22 невладини организации "Сите за правично судење", и Одделот за владеење на правото при мисијата на ОБСЕ во Скопје, се одржа тркалезна маса со цел презентирање на заклучоците и препораките од девет месечното набљудување на предметите во врска со трговија со луѓе во сите основни судови во Македонија од извештајот "Сузбивањето на трговијата со луѓе низ практиката на домашните судови"

На тркалезната маса, освен членовите на Коалицијата ангажирани во рамките на проектот "Набљудување на предмети во врска со трговија со луѓе", претставници на набљудувачката Мисијата на ОБСЕ во Скопје, присуствуваа и претставници од судството, Министерството за правда и Министерство за внатрешни работи на Р. Македонија, членови на Националната комисија за борба против трговијата со луѓе, како и претставници меѓународни организации кои дејствуваат во односната област. Од квалитетната дискусија произлегоа следниве заклучоци:

- Извештајот "Сузбивањето на трговијата со луѓе низ практиката на домашните судови" на Коалицијата доби мошне позитивна оценка и поддршка од страна на учесниците на тркалезната маса. Истиот беше оквалификуван како мошне сериозен напор да се направи слика на она што се случува во нашата судска практика во однос на трговија со луѓе, како и поволна основа односно средство за науката, законодавството и судството, за лоцирање на проблемите со кои Република Македонија се соочува во процесот на сузбивање и санкционирање на трговијата со луѓе.
- Судиите мора да ги искористат сите со закон дадени можности за обезбедување на услови за одржување на главниот претрес а пред се за обезбедување на присуството на оние лица без кои што истиот не е можно да се реализира.

- Учесниците се согласија со ставот дека формирањето на државен фонд за компензација на жртвите на трговија со луѓе е императив без кој што не е можна успешна реализација на заштитата на правата и интересите на жртвата во кривичната постапка. Воедно се утврди дека и покрај тоа што Законот за кривичната постапка пред промените во 2004 год. овозможуваше донесување на одлука по повод имотно правното барање во кривичната постапка, сепак употребата на оваа можност во практиката на нашите судови беше запоставена. Со последната измена на ЗКП, законодавецот се обидува да ја надмине оваа практика, со пропишување на задолжителна обврска на судот да постапува по имотно правното барање во рамките на кривичната постапка кога донесува пресуда со која обвинетиот се огласува за виновен.
- Конфискација на имотот на сторителот претставува најефикасно средство за обезбедување на надоместокот на жртвата на трговија со луѓе особено во ситуација на непостоење на државен фонд за компензација на жртвите во Р Македонија.
- Потребно е усогласување на судската практика при ценење на тоа кои околности се уважуваат како олеснителни а кои како особено олеснителни, се со цел изградба на јасни ставови при употреба на институтот "ублажување на казната".
- Поголемо внимание во иднина да се посвети на временскиот период во кој се изрекуваат и објавуваат пресудите во основните судови во доменот на трговијата со луѓе
- Како причина за намалувањето на времетраењето на кривичната постапка односно за зголемување на ефикасноста во реализацијата на судските процеси во врска со трговија со луѓе, утврдено согласно анализите на Коалицијата, учесниците ги наведоа: новите законски промени во ЗКП, ангажирањето на повисоките судови во остварување на посети во пониските судови како ефикасен модел за ажурирање на работата, посериозното однесување на судиите, помошта од страна на невладините организации како што се Коалицијата, СЕКИ центарот како и Транзитниот центар.
- Тргувајќи од чувствителноста на кривичните дела набљудувани од Коалицијата, мора да се настојува да се обезбедат услови судењата да се одвиваат во судница а не во канцеларијата на судијата, со што ќе се намалат шансите за дополнителна виктимизација на жртвата и ќе се зголемат можностите за обезбедување на квалитетен исказ на истата во кривичната постапка.
- Учесниците се согласија за потребата од организирање на дополнителни средби со претставници на судството со цел презентирање на заклучоците од извештајот и дискусија околу утврдените проблеми во процесот на набљудување.
- Извештајот со препораките, по неговото издавање, ќе се достави до членовите на Националната комисија за борба против трговија со луѓе, судиите и сите други професионални лица кои делуваат во односната област.

Членови од Кривичен Законик и Закон за кривична постојанка

Член 191, Посредување во вршење проституција

- (1) Тој што врбува, наведува, поттикнува или наведува лица на проституција или тој што на кој и да е начин учествува во предавање на лице на друг заради вршење проституција, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.
- (2) Тој што заради заработувачка му овозможува на друг користење на сексуални услуги, ќе се казни со парична казна или со затвор до една година.
- (3) Тој што заради заработувачка со сила или со сериозна закана за употреба на сила ќе присили или со измама ќе наведе друго лице на давање сексуални услуги, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.
- (4) Ако делото од ставовите 1, 2 и 3 е сторено со малолетно лице, сторителот ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.
- (5) Ако делото од ставовите 1, 2 и 3 е сторено со дете, сторителот ќе се казни со затвор од една до пет години.
- (6) Тој што организира вршење на делата од ставовите 1 до 5 или делата ќе ги стори при вршење на семејно насилство, ќе се казни со затвор од една до десет години.

Член 418-а, Трговија со луѓе

- (1) Тој што со сила, сериозна закана доведува во заблуда или други форми на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојбата на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа лица заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови,

присилна фертилизација, незаконито посвојување или нему сличен однос или недопуштено пресадување делови од човековото тело, ќе се казни со казна затвор најмалку четири години.

(2) Тој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа деца или малолетни лица заради експлоатација, ќе се казни со затвор најмалку осум година.

(3) Тој што ќе одземе или уништи лична карта, пасош или друга туѓа идентификациона исправа заради вршење на делото од ставовите 1 и 2 ќе се казни со затвор од најмалку четири години.

(4) Тој што користи или овозможува на друг користење на сексуални услуги од лице за кое знае дека е жртва на трговија со луѓе, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(5) Ако делото од став 4 е сторено со дете или малолетно лице, сторителот ќе се казни со затвор од најмалку осум години.

(6) Ако делото од став 1 го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

(7) Предметите и превозните средства употребени за извршување на делото, се одземаат.

Член 418-б, Криумчарење на мигранти

(1) Тој што со сила или со сериозна закана дека ќе нападне врз животот или телото, со грабнување, измама, од користољубие, со злоупотреба на својата службена положба или со искористување на немоќта на друг илегално пренесува мигранти преку државната граница, како и тој што прави, набавува или поседува лажна патна исправа со таква цел, ќе се казни со затвор најмалку четири години.

(2) Тој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа мигранти, ќе се казни со затвор од една до пет години.

(3) Ако при вршењето на делата од ставовите 1 и 2 е загрозен животот или здравјето на мигрант, или со мигрантот се постапува особено понижувачки или сурово, или се спречува тој да ги користи правата што му припаѓаат според меѓународното право, сторителот ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(4) Ако делото од ставовите 1 и 2 е сторено со малолетно лице, сторителот ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(5) Предметите и превозните средства употребени за извршување на делото се одземаат.

Член 418-в, Организирање на група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење на мигранти

(1) Тој што организира група, банда или друго здружение за вршење на кривични дела од членовите 418-а и 418-б, ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(2) Тој што ќе стане припадник на група, банда или друго здружение од став 1 или на друг начин ја помага групата, бандата или здружението, ќе се казни со затвор најмалку една година.

(3) Припадник на групата од став 1 кој ќе ја открие групата пред да стори кривично дело во нејзиниот состав или за неа, ќе се ослободи од казна.

(4) Тој што повикува, поттикнува или поддржува извршување на кривичните дела од член 418-а и 418-б, ќе се казни со затвор од една до десет години.

ЗАШТИТА НА СВЕДОЦИТЕ, НА СОРАБОТНИЦИТЕ НА ПРАВДАТА И НА ЖРТВИТЕ

Член 270-а

(1) Во текот на постапката јавниот обвинител, односно истражниот судија, односно претседателот на советот преземаат дејствија за обезбедување на ефикасна заштита на сведоците, на соработниците на правдата, на жртвите доколку во постапката се јавуваат како сведоци, кога постои опасност да бидат изложени на заплашување, закана со освета или опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет или е потребна нивна заштита.

(2) Заштитата на лицата од ставот (1) на овој член се спроведува на посебен начин на испитување и учествување во постапката.

(3) Во случаите од ставот (1) на овој член, сведокот се сослушува само во присуство на јавниот обвинител и истражниот судија, односно претседателот на советот, на место што гарантира заштита на неговиот идентитет, освен ако во согласност со сведокот советот понаку не одлучи сослушувањето да се изврши преку судот или со употреба на други технички средства за комуникација и други соодветни средства за комуникација. Препис од записникот со исказ на сведокот, без негов потпис, се доставува до обвинетиот и неговиот бранител, кои можат писмено преку судот да поставуваат прашања на сведокот.

Член 270-б

(1) Заштитата на лицата од членот 270-а став (1) на овој закон, може да се врши и преку вклучување во Програма за заштита на сведоци.

(2) Барање за вклучување во Програмата од ставот (1) на овој член до Јавниот обвинител на Република Македонија може да поднесе надлежниот јавен обвинител, истражниот судија или претседателот на советот.

(3) Доколку постојат околности за вклучување во Програмата од ставот (1) на овој член, Јавниот обвинител на Република Македонија, до надлежното тело за донесување на одлука за вклучување во Програмата, поднесува предлог.

(4) Составот, надлежностите на телото од ставот (3) на овој член, како и мерките на заштита и начинот на нивното спроведување се определуваат со закон.

Библиографија

1. Арнаудовски ЈБ. и Стојановски Т., Трговија со луѓе- криминалитет, Скопје, 2002
2. Бачанович Оливер, Полицијата и жртвата, Штип, 1998
3. Гагачев Вангел, Доставувањето на судските писмена според важечките прописи, Материјали од советувањето за доставната служба во судството во Република Македонија, Судиска ревија, 1999, бр. 3,
4. Завршен извештај на Колицјата "Сите за правично судење", јули 2003 до јули 2004
5. Заклучок од состанокот одржан во Словенија, март 2003 со повод " Посебни мерки за заштита на жртвите на трговија со луѓе кои се јавуваат како сведоци во постапката"-Пакт за стабилност -Југоисточна Европа
6. "Заштита на сведокот во системот на кривичното правосудство" -Извештај на ОБСЕ Мисијата на Косово.
7. Ингилизова-Ристова, Лилјана Конвенција на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал и казната-конфискација на имотот, Судиска ревија, 2002, бр. 4
8. Judicial Reform Index for Macedonia, November 2003
9. Калаџиџев Гордан, Право на притвореното лице на брзо судење, Безбедност, 1994 бр.1
10. Калаџиџев Гордан, Право на обвинетиот да му се обезбеди присуство и сослукување на сведоците во негова полза, Годишник на правниот факултет во Скопје, 1996/98, том 38,
11. Камбовски Владо, Казнено правна реформа пред предизвиците на XXI век, Скопје, 2002,
12. Камбовски Владо, Казнено право-општ дел, Скопје, 2004
13. Камбовски Владо, Казнено право, посебен дел
14. Камбовски Владо, Организиран криминал, 2005
15. Каневчев М. Виктимологија-Учење за жртвата, Годишник на факултетот за безбедност, 2000/2001,
16. Конвенција на Обединетите Нации против транснационалниот организиран криминал со протоколите (коментари, прилози, појаснувања и препораки), Министерство за правда
17. К. де Ровер, Притвор, Во служба за заштита, Човекови права И хуманитарно право за полициските И безбедносните сили, МКЦМ,
18. Лажетик Бужаровска Гордана, Значење на правото на брзо судење во САД, Годишник на правниот факултет во Скопје, 1996/98, том 38,
19. Лажетик-Бужаровска Гордана, Начини за забрзување на кривичната постапка во Европските законодавства, Македонска ревија за казнено право И криминологија, 1998, бр. 1
20. Limanowska Barbara, Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe, March 2005,
21. Манев Павел, Забелешки и предлози во врска со притворот, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1995
22. Манев, Павел Неколку казнено правни аспекти на невропсихијатриските вештачења, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1998, бр. 1,
23. Марановиќ Горѓи, Одмерување на казната, Македонско кривично право, Општ дел, Скопје,1998,
24. Матовски Никола, Казнено процесно право, општ дел, 2003 Скопје
25. Матовски Никола, Улогата на бранителот во кривичната постапка, Македонска книга, 1981, Скопје

26. Матовски Никола, Траење на притворот, Системот на казнена постапка во Република македонија, Годишник на правниот факултет во Скопје, 199/2001 том 39, книга 2,
27. Mattar Mohamed Y., a comparative Analysis of the Anti-Trafficking Legislation in Foreign Countries: towards a comprehensive and effective legal response to combating trafficking, 25 June 2003
28. Migration connected with trafficking in women and prostitution, 25 April 2003, **Report**, Committee on Equal Opportunities for Women and Men, Rapporteur: Ms Zwerver, Netherlands, SOC
29. Мифтари Агим, Професионалната етика во судството, обвинителството и адвокатурата и нивните меѓусебни релации, Судиска ревија, 2002, бр. 3
30. Мрвик Н., Надомест на штета во кривичната постапка-меѓу репарација и ретрибуција, Безбедност-Ревиија на криминалистика, криминологија и кривично право, 1994, бр.2,
31. Павловски Ванко, Положбата на оштетениот во кривичната постапка, Судиска ревија, 1996, бр 5,
32. Правично судење-приручник, 22.2.1. Анонимни сведоци,
33. Практикум за борба против трговија со луѓе и нелегална миграција, Меѓународна Организација за Миграции, Мисија во Скопје, 2005
34. Прирачник за обука во рамките на сеопфатната програма за обука, размена и соработка на оперативната група на пактот за стабилност во врска со борбата против трговија со луѓе.
35. Прирачник за обука, "Развој на Модел за обука на судии и ЈО во областа на борба против трговија со луѓе", 2003, Stability pact for South Eastern Europe
36. Проевски Јован, Милан Крцковски, Одлагање и прекинување на главниот претрес, Закон за кривична постапка-објаснувања, коментари, судска практика и обрасци за практична примена, Академик, Скопје, 1997
37. Проценка на ставовите и сознанијата на средношколската популација за феноменот на скриена проституција и трговија со луѓе, ХОПС, Скопје, 2004
38. Селими Зеќир, времетраењето на кривичната постапка за стандардни кривични предмети, Судиска ревија, 1998, бр. 4
39. Снежана Таси, Функцијата и значењето на психијатриската експертиза, Македонска ревија за казнено право и криминологијата, 1998, бр. 1,
40. Стојанов Иванчо, Оштетениот како спореден субјект во кривичната постапка, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1996
41. Стојанов И., Основи за определување на притвор во Македонската кривична постапка, Годишник на факултетот за безбедност, 2000/2001
42. "Трговија со луѓе-Темис" Скопје, 2004
43. Тумановски Драган, Трговија со луѓе, Судиска ревија, 2002, бр.4
44. Тумановски Драган, Меѓународни договори, второ дополнето издание Скопје, 2005 год.
45. Тупанчевски Никола, Трговија со луѓе во споредбено казнено право и во казненото право на Р Македонија, Македонска ревија за казнено право и криминологија
46. Changing patterns and trends of trafficking in persons in the Balkan region, IOM Report 2004
47. Цветковски, Цветан Уставни можности и граници на законското пропишување на притворот и на другите мерки за обезбедување на присуство на обвинетиот, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1995

<http://www.legislationline.org/> Trafficking in Human Beings

http://www.unodc.org/unodc/en/trafficking_victim_consents.html#how United Nations, Office on crime and drugs

<http://www.abanet.org/ceeli/publications/conceptpapers/humantrafficking/moldova.html> CEELI Survey of Legislative Frameworks for Combating Trafficking in Persons

<http://webjcli.ncl.ac.uk/2001/issue5/obok5.html> The Durham Research postgraduate conference 2001

<http://www.germanlawjournal.com/> German Law Journal.

<http://www.interpol.int/Public/THB/PeopleSmuggling/Default.asp> Interpol

www.femmigration.net/victims Legal agenda for Migrant Prostitutes and trafficked women on Internet

www.ncjrs.org Issues and Practices

<http://icpo.at.tut.by/crimpren.html> Sources of Criminal Procedure

<http://www.ncjrs.org/spotlight/trafficking/summary.html> NCJRS

<http://www.usdoj.gov> United states department of justice

<http://www.protectionproject.org> Protection project

<http://www.state.gov> United states department of state

http://www.newr.bham.ac.uk/topics/Trafficking/trafficking_newr.htm Network for European Women's Rights

<http://www.december18.net/web/general/start.php> International calendar-directory-UNconvention-imd-campaigns

<http://www.ojp.usdoj.gov/> United states department of justice

http://www.oasis.gov.ie/justice/victims_of_crime/Irish Government Resource

www.mvr.gov.mk Министерство за внатрешни работи

CIP - Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје
343.1: 343.431 (497.7) "2005"

ВЕЛКОСКА, Виолета

Сузбивањето на трговијата со луѓе низ практиката на домашните судови /
Виолета Велкоска. - Скопје:

Коалиција Сите за правично судење, 2005 година. - 92 стр.: илустр.; 20x27cm

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 89-90

ISBN 9989-2502-0-0

1. Тасиќ, Зоран

а) Кривична постапка - Кривично дело трговија со луѓе - Македонија - 2005

COBISS.MK-ID 62968842

КОАЛИЦИОНТИ КОАЛИЦИЈА КОАЛЦИЈА
СИТЕ ЗА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ
ТЁ ГЈИТЁ ПЁР ГЈУКИМЕ ТЁ ДРЕЈТА
SARINE BAŞO NIJAMALO KRISIPE

Поддржано од

Organization for Security and Co-operation in Europe
Spillover Monitor
Mission to Skopje